

Управління
освіти і науки
Черкаської
обласної
державної
адміністрації

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ**

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

**Збірник наукових статей за матеріалами
ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції**

9 квітня 2025 року

**Черкаси
2025**

Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Протокол № 2 від 29.05.2025 року

Редакційна колегія:

Андрющенко Т.К., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Назаренко Г.А., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-методичної роботи КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Норкіна О.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Ющенко Л.О. кандидат філологічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

П 84

Професійний розвиток педагога в контексті викликів сьогодення: збірник наукових статей за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 9 квітня 2025 р). / за ред. Т.К. Андрющенко. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2025. 192 с. (Електронна книга).

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції вміщено результати наукових досліджень та практичні розробки науково-педагогічних працівників закладів вищої та післядипломної освіти, керівників закладів освіти, учителів, вихователів загальної середньої та дошкільної освіти.

Метою видання є забезпечення педагогів сучасними інструментами, практичними порадами та стратегіями, що сприяють їхньому професійному зростанню відповідно до актуальних викликів освітньої сфери. Напрями дослідницьких пошуків за проблематикою всіх рівнів сучасної освіти згруповано у збірнику матеріалів конференції за відповідними розділами.

Збірник орієнтований на підтримку підвищення кваліфікації освітян в умовах трансформації освітнього середовища, зокрема у зв'язку з інтеграцією інноваційних технологій, переосмисленням ролі педагога та необхідністю адаптації до нових соціальних і професійних викликів.

Відповідальність за зміст, точність фактів, коректність цитувань і посилань покладається на авторів публікацій.

ЗМІСТ

Передмова	7
РОЗДІЛ І. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	9
<i>Гайда Василь.</i> Підвищення кваліфікації учителів природничої освітньої галузі в контексті розвитку STEM-освіти	9
<i>Голодюк Лариса.</i> Методичний серфінг як сучасний інструмент професійного розвитку педагогів у системі неперервної освіти.....	12
<i>Капінус Наталія, Коваленко Олександр.</i> Упровадження інноваційних технологій у процесі підвищення кваліфікації педагогів початкової школи	18
<i>Норкіна Олена.</i> Цифрова дидактика: нові підходи до навчання в епоху технологій	24
<i>Черкашина Тетяна.</i> Ментальна працездатність як складова аналітико-функціональної моделі ментальної культури у вимірі особистої ефективності педагога	29
РОЗДІЛ ІІ. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ	35
<i>Дичок Світлана, Каширіна Олена.</i> Використання цифрових технологій у підвищенні кваліфікації педагогів у закладі післядипломної освіти під час дистанційного навчання	35
<i>Євсєєв Роман.</i> Цифрові інструменти навчання біології в контексті сьогодення	39
<i>Іщенко Людмила, Журавко Тетяна.</i> Математична компетентність майбутніх вихователів засобами цифрових технологій	43
<i>Колеснікова Ірина.</i> Цифрова компетентність педагога: професійні орієнтири	48
<i>Копил Віталій.</i> Використання цифрових інструментів для розвитку професійних компетентностей педагогів	51
<i>Пендальчук Віктор.</i> Цифрові інструменти для самоосвіти та професійного зростання вчителя	56
<i>Фамілярська Лариса.</i> Вплив штучного інтелекту на освітній процес: від традицій до інновацій	60

РОЗДІЛ III. ПАРТНЕРСТВО В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ: ДОСВІД, ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ 64

<i>Білошицький Сергій, Мітягіна Світлана.</i> Соціологічна служба ЗЗСО як форма партнерської взаємодії та фактор забезпечення якості освіти ..	64
<i>Ковшар Олена.</i> Партнерська взаємодія зі стейкхолдерами як умова підготовки сучасного вихователя	69
<i>Крутенко Ольга.</i> Партнерство в освіті: теоретичні та практичні аспекти взаємодії педагогів, батьків та здобувачів освіти	73
<i>Меленець Людмила.</i> Волонтерство як інструмент розвитку навички партнерської взаємодії учасників освітнього процесу закладу дошкільної освіти	80
<i>Орлова Ольга.</i> Батьківськи навички: підтримка дітей в подоланні стресу	85
<i>Чубенко Катерина.</i> Виклики та можливості партнерства вчителя та асистента в інклюзії	88

РОЗДІЛ IV. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 96

<i>Бойко Ірина.</i> Психологічна компетентність педагога в умовах воєнного стану	96
<i>Брайченко Тетяна.</i> Вчимося управляти стресом та розвивати стресостійкість	101
<i>Волік Наталія, Данчул Леся.</i> Психологічний супровід педагогічного колективу ЗДО в умовах воєнного стану	107
<i>Гладишев Володимир.</i> Нотатки про моделювання траєкторії професійного розвитку вчителя (бібліотерапевтичне читання як засіб психологічної самодопомоги)	113
<i>Карнаух Леся.</i> Особливості формування життєстійкості особистості педагога в умовах кризових явищ суспільства	118
<i>Піковець Наталія.</i> Психічне здоров'я педагога вищої освіти як умова становлення його професійної самосвідомості та ідентичності	122
<i>Руденко Ілона.</i> Запобігання професійному вигоранню педагогічних працівників: психопрофілактичний підхід у контексті сучасної освітньої реальності	125
<i>Теслюк Павло.</i> Психопрофілактика професійного стресу у педагогічній діяльності	130
<i>Топчій Наталія.</i> Розвиток емоційного інтелекту педагогів як профілактика професійного вигорання в умовах воєнного стану	134

<i>Тупікова Даріна.</i> Педагог в сучасних умовах: як допомогти зберегти мотивацію та внутрішню рівновагу	140
---	-----

РОЗДІЛ V. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ПРІОРИТЕТНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ	145
--	------------

<i>Вейлерт Юлія.</i> Творчі техніки навчання для дітей з мовленнєвими освітніми труднощами	145
--	-----

<i>Юдіна Олена.</i> Роль ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти у формуванні інклюзивної компетентності педагогів Херсонщини	152
--	-----

РОЗДІЛ VI. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	156
---	------------

<i>Зубко Ольга.</i> Інтеграція принципів гендерної толерантності в освітню сферу України	156
--	-----

<i>Мієр Тетяна.</i> Педагогічна діяльність як ефективний процес: характеристики, моделі, функціональне призначення, засобове забезпечення	160
---	-----

<i>Нечаюк Людмила.</i> Формування творчих здібностей учнів старшої школи засобами інтеграції різних видів художньої творчої діяльності ...	166
--	-----

<i>Трофайла Наталія.</i> Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного педагога	173
---	-----

РОЗДІЛ VII. МОДЕЛЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	178
---	------------

<i>Андрющенко Тетяна.</i> Технологія «Дизайн-мислення» як інструмент професійного розвитку фахівців дошкільної освіти	178
---	-----

<i>Волік Наталія.</i> Емоційний інтелект — важливий напрямок професійного розвитку сучасного педагога дошкільної освіти	183
---	-----

<i>Кучинська Лілія.</i> Архітектура індивідуальної траєкторії професійного розвитку сучасного педагога: ключові тенденції	187
---	-----

ПЕРЕДМОВА

Професія педагога перебуває в епіцентрі глобальних змін – соціальних, технологічних, освітніх і ціннісних. В умовах стрімкої цифровізації, трансформації суспільства та зростання вимог до якості освіти, роль педагога суттєво змінюється. Він виступає не лише носієм знань, а й фасилітатором освітнього процесу, наставником, управлінцем, інноватором і дослідником.

Нові умови вимагають від педагогів не лише гнучкості та адаптивності, але й постійного саморозвитку. Інтеграція цифрових технологій, дистанційного навчання та інструментів штучного інтелекту в освітній процес створює передумови для нових форматів викладання та навчання. Педагогу необхідно володіти не лише фаховими, а й цифровими, методичними, соціальними й емоційними компетентностями, аби ефективно працювати з поколінням учнів, що зростають у світі постійної інформаційної взаємодії.

Одним із провідних викликів є швидкий розвиток технологій, що змінюють освітній ландшафт і вимоги до професійної компетентності. Разом із тим зростає значущість компетентностей XXI століття – критичного мислення, креативності, комунікації та співпраці. У цьому контексті педагог сам має бути прикладом безперервного навчання, інтелектуальної мобільності та відкритості до нового.

Вирішальну роль у подоланні цих викликів відіграє неперервна освіта, яка дає змогу педагогам своєчасно оновлювати знання, розвивати навички й адаптуватися до нових умов. Її основними ознаками є:

- гнучке здобуття знань відповідно до потреб і життєвих ситуацій;
- поетапність освітнього шляху – від базової до післядипломної освіти;
- зростаюча роль короткотермінового навчання, підвищення кваліфікації;
- поєднання навчання з професійною діяльністю;
- неперервність освіти впродовж життя.

Ключові принципи, на яких ґрунтується сучасна концепція неперервної освіти, це:

- пріоритет особистісного розвитку людини;
- перехід від знаннєвої до компетентнісної парадигми освіти;
- спрямованість на забезпечення сталого розвитку суспільства;
- фундаментальність освіти у поєднанні з прикладним спрямуванням;
- широке використання цифрових технологій та інформаційних ресурсів.

Особливу увагу слід приділити специфіці освіти дорослих, яка вимагає врахування особистісного досвіду, мотивацій, життєвих і професійних потреб. Дорослі здобувачі освіти прагнуть до самостійності, мають усталені цінності, інколи стикаються з психологічними бар'єрами або зовнішніми обмеженнями (часовими, фінансовими, професійними), що повинно враховуватись при проєктуванні освітніх програм.

Системна освіта впродовж життя є ключовою умовою для збереження професійної конкурентоспроможності педагогів, забезпечення інноваційного розвитку закладів освіти, а також формування якісного людського капіталу. Сучасна післядипломна освіта має адаптуватися до потреб педагогів, пропонуючи змістовні, гнучкі й персоналізовані формати навчання, що враховують різноманітність індивідуальних запитів, освітніх траєкторій та професійних контекстів.

Цей збірник статей об'єднує наукові ідеї, практичні розробки та професійні розвідки фахівців освітньої галузі, які осмислюють виклики сьогодення й шукають ефективні стратегії професійного розвитку педагогів. Він спрямований на підтримку професійної мобільності, розвиток інноваційного потенціалу та утвердження педагогіки партнерства як основи успішної взаємодії.

РОЗДІЛ І.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Гайда Василь,
*доктор філософії,
викладач кафедри змісту і методик навчальних предметів,
Тернопільський обласний комунальний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ STEM-ОСВІТИ

Професійний розвиток учителів природничої освітньої галузі — це безперервний процес удосконалення знань, умінь, навичок та компетентностей педагогів, які викладають предмети природничого циклу (фізика, хімія, біологія, географія, астрономія та екологія). Цей процес спрямований на підвищення їхньої професійної майстерності, відповідності сучасним освітнім стандартам, впровадженню інноваційних методик та технологій навчання.

Основні аспекти професійного розвитку полягають, насамперед, у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників, основними формами якої є участь у навчальних заняттях, семінарах, тренінгах, майстер-класах тощо [1]. Іншою доволі цікавою формою професійного розвитку учителів є стажування, що полягає в отриманні практичного досвіду в наукових установах, університетах чи профільних закладах. Менш поширеним напрямком професійного розвитку педагогів є наукова діяльність, в основі якої лежить участь у дослідженнях, написання наукових статей, підготовка дисертаційних робіт. Більш сучасним напрямком професійного розвитку є реалізація STEM-орієнтованого підходу, який скерований на розвиток навичок інтегрованого навчання через проєктну діяльність, міждисциплінарні підходи та використання технологій [2]. Учителі досить активно послуговуються інноваційними методами навчання, ядром якого є використання цифрових інструментів, віртуальних лабораторій, симуляцій, VR/AR технологій (наприклад, Meta Quest

2). Різновидом професійного розвитку педагогів є педагогічне партнерство та співпраця, тобто участь у професійних спільнотах, співробітництво з колегами та експертами та самоосвіта, що проявляється у вивченні нових наукових досягнень, сучасних методик навчання, участю у вебінарах та конференціях. Тому, важливість професійного розвитку полягає у забезпеченні відповідності викладання вимогам Державного стандарту базової середньої освіти та Типової освітньої програми; можливістю реалізовувати ефективні підходи до навчання, зокрема STEM; сприяння формуванню в учнів природничої грамотності, критичного мислення, дослідницьких навичок.

У сучасному освітньому просторі STEM-освіта є важливим напрямом, що сприяє розвитку критичного мислення, інженерного підходу та наукової грамотності учнів. Важливу роль у впровадженні ефективних STEM-методик відіграє професійний розвиток педагогів. Підвищення кваліфікації вчителів природничої освітньої галузі є ключовим фактором для забезпечення високої якості STEM-навчання [3]. STEM-освіта базується на досягненнях сучасних наук і техніки, тому вчителі мають постійно оновлювати свої знання, щоб надавати актуальну інформацію учням. Традиційна система освіти часто поділяє природничі науки на окремі дисципліни, тоді як STEM-освіта потребує міжпредметної інтеграції. Підвищення кваліфікації вчителів ефективно поєднувати фізику, хімію, біологію, математику та інженерію в навчальному процесі. Сучасні освітні підходи, такі як проектне навчання, експериментальні дослідження, доповнена та віртуальна реальність, потребують спеціальної підготовки вчителів. Без відповідного навчання педагогам важко впроваджувати ці інновації у класі [1]. Дослідження, проведені нами в рамках навчання з підвищення кваліфікації учителів природничої освітньої галузі, показують, що учні, які навчаються за STEM-методиками, більш вмотивовані та краще засвоюють матеріал. Проте для реалізації цих методик вчителі повинні володіти сучасними педагогічними та технологічними інструментами. Сформовані STEM-компетентності стають ключовими у підготовці учнів до майбутніх

професій. Якщо вчителі не будуть оновлювати свої навички відповідно до вимог ринку праці, учні не отримають важливих знань для побудови успішної кар'єри.

Саме тому професійний розвиток учителів відіграє ключову роль у підвищенні ефективності STEM-навчання. Адже після проходження навчання з підвищення кваліфікації, наприклад у Тернопільському ОКІППО, вчителі отримують нові знання про сучасні STEM-методики, цифрові технології, інтегроване навчання. Це дозволяє їм якісніше організовувати уроки, роблячи їх цікавими та практично орієнтованими. Учителі дізнаються, що STEM-освіта передбачає застосування цифрових лабораторій, програмування, 3D-моделювання, робототехніки. Без відповідної підготовки вчителі часто уникають впровадження цих технологій. Професійний розвиток допомагає подолати цей бар'єр. Опанувавши в процесі навчання STEM-підходи, вчителі можуть ефективніше розвивати в учнів навички критичного мислення, аналізу, самостійного проведення експериментів. Після навчання з підвищення кваліфікації педагоги можуть створювати власні STEM-проєкти та залучати учнів до реальних наукових досліджень. Учителі, які проходять навчання з підвищення кваліфікації відповідно до програм, орієнтованих на реалізацію STEM-орієнтованого підходу в ЗЗСО, опановують інтерактивні методики (гейміфікація, кейс-метод, проєктне навчання). Це сприяє зростанню інтересу учнів до природничих дисциплін та їх активній участі в освітньому процесі. Загалом STEM-освіта базується на інтеграції науки, технологій, інженерії та математики. Учителі, які отримали відповідну підготовку, краще розуміють, як поєднувати знання з різних галузей у єдину систему та проводити спільні проєкти з колегами.

На основі результатів нашого дослідження, ми вважаємо, що після проходження навчання з підвищення кваліфікації за STEM-орієнтованими програмами, вчителі природничої освітньої галузі частіше застосовують інтерактивні та дослідницькі методи навчання; активніше залучають учнів до практичної діяльності, що підвищує їхній рівень засвоєння матеріалу;

відзначають зростання успішності та зацікавленості школярів у вивченні природничих наук.

На нашу думку системне підвищення кваліфікації вчителів є важливим чинником розвитку STEM-освіти. Безперервне навчання педагогів сприяє модернізації освітнього процесу, підвищенню рівня викладання та мотивації учнів до вивчення науки і техніки. Результати нашого дослідження демонструють, що систематичне навчання педагогів сприяє активному застосуванню інтерактивних STEM-методик. Зокрема, підготовлені вчителі ефективніше використовують проєктне навчання, експериментальні методи та цифрові технології. Досвід міжнародних освітніх програм показує, що навчання педагогів STEM-методикам значно підвищує рівень мотивації учнів до природничих наук та їхні навчальні досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайда В. Я., Кавецький В. Є. Особливості підвищення кваліфікації вчителів природничої освітньої галузі в контексті розвитку STEM-освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 210. С. 83-89.
2. Росток Марина, Кравченко Юлія. STEM-концепти цифрової трансформації освіти: аналітичне узагальнення. *Імідж сучасного педагога*. 2025. № 1(220). С. 5-12.
3. Топузов О., Калініна Л., Рогоза В. Реалізація Stem-освіти й модернізація українського шкільного куррикулуму, як чинники покращання природничо-наукової грамотності учнів у ракурсі досягнення цілей PISA. *Проблеми сучасного підручника*. 2024. Вип. 31. С. 241–257.

Голодюк Лариса Степанівна,

*доктор педагогічних наук, доцент,
заступник директора з науково-методичної діяльності,
комунальний заклад «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського»*

МЕТОДИЧНИЙ СЕРФІНГ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Фундаментальна трансформація освіти спрямована на задоволення потреб людини у навчанні, розвитку та вихованні. Розширення освітнього простору та

стратегій розвитку освіти дорослих спричинило виникнення концепцій інформальної освіти та нових моделей професійного розвитку, оскільки реформи підсилюються інноваційними підходами, ключовими моментами яких є неперервність освіти та швидке оновлення інформації. У наукових роботах Василенко О. В., Лук'янової Л. Б., Сорочан Т. М. та інших увага приділяється дослідженням формальної та неформальної освіти дорослих. Разом з тим можемо виділити роботи Андрющенко Т. К. [2], Мієр Т. І. [1], Савоша В. О. [5], які проєктують теоретичні авторські узагальнення у практичну площину організації формальної, неформальної та інформальної освіти в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Отже, інформальна освіта стає актуальною як потужний освітній потенціал суспільства в системі неперервного навчання. Відповідно до вимог статті 8 Закону України «Про освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність», постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами) держава гарантує право людини на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю [4]. Така навчальна діяльність не обов'язково цілеспрямована та структурована, не фіксується документально, але сприяє розширенню професійних знань та умінь особистості.

У площині підвищення кваліфікації педагога інформальну освіту розглядаємо як: індивідуальну пізнавальну діяльність; самоосвіту, яка реалізується через активну діяльність педагогів у соціумі; професійне спілкування; відвідування майстер-класів, тренінгів тощо. Таким чином, є актуальним питання запровадження інноваційної форми методичної роботи

(методичний серфінг) як науково-методичного супроводу інформальної освіти на базі комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Методичний серфінг – форма методичної роботи, яка спрямована на забезпечення системного педагогічного консультування на основі ефективної комунікації з урахуванням виявлених потенційних та задоволення актуальних освітніх потреб педагогів у самоосвітній діяльності в умовах безперервної освіти. Методичний серфінг розглядаємо як серію вебінарів із десяти взаємопов'язаних або локальних за темою консультаційних занять, що проводяться один раз на місяць відповідно до річного плану інституту післядипломної педагогічної освіти з метою неперервного підвищення професійної компетентності педагогів області.

Визначаючи завдання проведення методичного серфінгу окреслимо базові: здійснення науково-методичного супроводу інформальної освіти педагогічних працівників; координування реалізації індивідуальної траєкторії професійного саморозвитку педагога; забезпечення задоволення актуальних і виявлення потенційних освітніх запитів освітян.

На принципах науковості, оперативності та мобільності, варіативності, диференціації та індивідуалізації забезпечуються функції методичного серфінгу:

- діагностична (виявлення потреб та запитів педагога щодо його професійної діяльності з траєкторією на запровадження професійних стандартів);
- відновлювальна (оновлення та поглиблення знань відповідно до змін у змісті освіти);
- коригувальна (корегування науково-методичної інформації з урахуванням нових психолого-педагогічних теорій та методичних практик);
- компенсаційна (розвиток професійної мобільності педагогів);
- прогностична (визначення знань та вмінь, необхідних педагогам у майбутньому);

- моделювальна (розроблення перспективи та орієнтирів педагогічної діяльності).

Деталізуючи алгоритм проведення методичного серфінгу звертаємо увагу на етапи проведення методичного серфінгу:

Підготовчий етап

- визначення тем вебінарів (з урахуванням запитів педагогічних працівників області);

- укладання і погодження плану проведення методичного серфінгу на місяць;

- розміщення плану проведення методичного серфінгу на головній сторінці сайту, ФБ комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» та інтернет-ресурсах структурних підрозділів;

- підготовка плану проведення вебінару (тема, напрям, мета, понятійний апарат);

- комплектування теки матеріалів для самостійного опрацювання педагогами;

- розробка анкети-опитувальника.

Діяльнісний етап

- збір інформації (фіксація учасників кожного вебінару; вивчення запитів та потреб педагогів для визначення тематики наступних вебінарів);

- проведення вебінару (2 академічні години);

- надання доступу до теки матеріалів для самостійного опрацювання педагогами.

Аналітико-підсумковий етап (проводиться після проведення десяти вебінарів, що є закінченням проведення методичного серфінгу)

- укладання списків учасників методичного серфінгу, які були присутні на восьми і більше вебінарах;

- здача заступнику директора з науково-методичної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної

педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» підсумкових матеріалів: списків учасників та планів проведення методичного серфінгу;

- видача наказу про участь педагогів у заході;
- інформування закладів освіти області про результати навчання (самоосвіти) педагогів;
- підготовка аналітичного звіту та розміщення його на сторінці «Методичний серфінг» сайту комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Для педагогічних працівників, які мають науковий ступінь та/або вчене, почесне чи педагогічне звання (крім звання «старший вчитель»), участь у вебінарах методичного серфінгу може бути визнана педагогічними радами закладів освіти як підвищення кваліфікації педагогічних працівників, відповідно до пункту 29 Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [3].

Питання «Про реалізацію інноваційної методичної форми роботи з педагогами області «Методичний серфінг» у поточному році розглядається на засіданні науково-методичної ради комунального закладу «Кіровоградський інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» і схвалюється список педагогічних працівників, які активно брали участь у засіданнях методичного серфінгу (від восьми засідань), обговорювали та опрацьовували зміст консультаційних занять, та зважаючи на постанову Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами)), рекомендовано керівникам закладів загальної середньої освіти розглянути питання визнання результатів інформальної освіти (самоосвіти) педагогічних працівників в обсязі 15 годин за умови:

1) педагогічний працівник був учасником восьми та більше засідань методичного серфінгу (список поданий вкінці довідки), *відповідно до умов та порядку проведення методичного серфінгу як форми методичної роботи на базі*

комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

2) педагогічний працівник повинен мати науковий ступінь та/або вчене, почесне чи педагогічне звання (крім звання “старший вчитель”), відповідно до пункту 29 Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників (абзац перший пункту 29 зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 27.12.2019 року № 1133);

3) подання звіту про результати підвищення кваліфікації або творчої роботи, персонального розробленого електронного освітнього ресурсу, що виконані в процесі (за результатами) підвищення кваліфікації та оприлюднені на вебсайті закладу освіти та/або в електронному портфоліо педагогічного працівника (у разі наявності), відповідно до пункту 25 Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників (абзац перший пункту 29 зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 27.12.2019 року № 1133).

Таким чином, заклад післядипломної педагогічної освіти сприяє організації системної інформальної освіти педагога, що є суттєвою підтримкою професійного розвитку освітян.

За два роки впровадження вказаної форми роботи була активізована пізнавальна діяльність вчителів Кіровоградщини та визначені актуальні для вчителів теми (наприклад: внутрішній моніторинг як інструмент самооцінювання закладу освіти; використання додатків доповненої реальності на заняттях з природничих дисциплін; використання цифрових технологій в освітньому процесі початкової школи; компетентність як результат навчальної діяльності; методичні аспекти викладання теми «Соціалізація особистості»; онлайн-інструменти для створення віртуальних виставок та інші), які у подальшому розкривалися на курсах підвищення кваліфікації.

За результатами впровадження інноваційної форми у 2023 році було проведено 198 вебінарів та 5018 педагогів взяли участь у роботі методичного серфінгу. У 2024 році – 152 вебінари та 4470 освітян стали учасниками заходів.

Зменшення кількості вебінарів було здійснено у зв'язку із підсиленням інших методичних форм роботи з педагогами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що рішенням державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» видано свідоцтво про реєстрацію авторського права на науковий твір «Методичний серфінг як форма методичної роботи з дорослими в умовах неперервної освіти» (№110819), що є підтвердженням унікальності вказаної форми роботи з педагогами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Miyer T., Holodiuk L. Didactic Triadas—Learning—Teaching—Management in the Context of Realization in the Educational Process of Innovative Author's Novations. The Actual Problems of the World Today. London: Sciemcee Publishing is part of SCIEMCEE, 2019. P.140-151.
2. Андрющенко Т. К. Сучасні вимоги до освіти дорослих. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2010. Вип. 183. С. 12-16.
3. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 07.04.2023).
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10-22.
5. Савош В. О. Уміння навчатися в системі неперервної освіти: теорія і практика: навчальний посібник. Луцьк: «Вежа-Друк, 2017. 100 с.

Капінус Наталія,

*завідувачка відділу дошкільної і початкової освіти,
викладачка кафедри педагогіки і психології
Донецький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти,*

Коваленко Олександр,

*завідувач відділу нормативно-правового забезпечення
освітньої діяльності та атестації педагогічних кадрів,
викладач кафедри управління та адміністрування
Донецький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти*

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Якщо ви подивитесь на історію, інновації виникають не лише через надання людям стимулів; це походить від створення середовища, де їхні ідеї можуть об'єднуватися.

Стівен Джонсон

Вступ

Реформування сучасної освіти в Україні відповідно до Концепції «Нова українська школа» вимагає структурних, змістових і функціональних змін у всіх її ланках, у тому числі, й у післядипломній. Вимогою сьогодення є необхідність орієнтувати освітянську спільноту, перш за все, на неперервну освіту. В Україні роль фасилітатора в системі неперервної освіти педагогів відіграють обласні заклади післядипломної педагогічної освіти.

Значення післядипломної освіти постійно зростає, що, перш за все, обумовлено вимогами економічних перетворень у нашій країні. Крім того, як доводять наукові дослідження, молодий фахівець-педагог після закінчення вищого навчального закладу не має адекватних до вимог ринку праці компетентностей: недостатньо володіє сучасними методиками навчання різних дисциплін і майже не підготовлений до практичної педагогічної діяльності в сучасній школі [4, с. 8].

В сучасних умовах модернізації всієї освітньої галузі діяльність обласних закладів післядипломної педагогічної освіти забезпечує оперативне реагування на вимоги й запити суспільства, зростання фахової компетентності педагогів, модернізацію фахових знань, удосконалення й розширення фахових умінь, для чого створено відповідні умови [6, с. 16].

Разом із тим, слід зазначити, що система післядипломної педагогічної освіти поки що не може повною мірою забезпечити надання педагогам якісних освітніх послуг відповідно до сучасних викликів у розвитку суспільства. У зв'язку з цим перед сучасною системою післядипломної освіти в Україні виникла необхідність розробки та впровадження нових форм взаємодії з педагогами, яка триває неперервно і ґрунтується на усвідомленні значущості процесу самостійного і цілеспрямованого здобуття ними потрібної інформації. Для цього необхідно проаналізувати, розробити та запровадити такі технології, завдяки яким може відбуватися активізація мотиваційних, інтелектуальних, вольових зусиль педагогів, залучення їх у систему неперервного професійного самовдосконалення й саморозвитку.

Основний виклад

Педагогічна інноватика набуває дедалі більш вагомого значення у виконанні завдань сучасної системи освіти. Вирішення проблеми підготовки педагогічних працівників на етапі реформування загальної середньої освіти стає провідним напрямом поглиблення і розширення професійної підготовки педагога у процесі неперервної освіти. Виникає необхідність сформувати готовність учителя орієнтуватися в системах, технологіях, адекватно оцінювати їх, здійснювати правильний вибір на шляху впровадження в освітній процес. Тому вся система підвищення кваліфікації вчителя, з одного боку, повинна спрямовуватися на формування високого рівня професіоналізму фахівця, нового мислення, вироблення індивідуального стилю педагогічної діяльності, а з іншого – орієнтуватися і бути готовим здійснювати інноваційні підходи до організації освітнього процесу за змістом та формами.

Відтак, на сьогодні значно зросла потреба організувати діяльність вчителя початкової школи до засвоєння нових освітніх технологій у процесі неперервної освіти шляхом нововведень. Проблема використання інноваційних технологій у практиці діяльності інститутів післядипломної освіти з метою підготовки педагогів до нововведень розглядається різнобічно.

О. Дубасенюк висловлює думку стосовно того, що інновації в системі професійно-педагогічної освіти мають подвійну спрямованість. Вони передбачають зміни не тільки в системі власне педагогічної підготовки, але й мають обов'язкове врахування змін, що відбуваються у всіх типах навчальних загальноосвітніх закладах, а також історико-педагогічних тенденцій у цій сфері [3, с. 45].

І. Богданова розглядає проблему під кутом зору готовності вчителя до інноваційної діяльності і виокремлює наступні показники: усвідомлення потреби впровадження освітніх технологій у власні педагогічні й практики; інформованість про новітні педагогічні технології; зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик; володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій тощо [2, с. 74].

Спираючись на виокремлене вище, розкриємо специфіку інноваційної діяльності у Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, яку схарактеризуємо як сукупність освітньої та науково-дослідницької діяльності, де особливу перевагу надаємо застосуванню інновацій під час підготовки фахівців Нової української школи.

Впровадження інноваційних педагогічних технологій на етапі післядипломної підготовки вчителя початкових класів розглядаються нами на основі енциклопедичного знання як про процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, результатом яких стає підвищення рівня досягнень структурних компонентів освіти та відбувається перехід системи до якісно нового стану [5, с. 204].

У період навчання за програмами підвищення кваліфікації необхідно більше уваги приділяти як оновленню фахових знань, так і формуванню у педагогів компетентностей відповідно до вимог Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [1].

Для виконання цих завдань у Донецькому ОБЛППО було оновлено програми підвищення кваліфікації вчителів усіх категорій та модулі до них, посилено практичну складову в змісті навчання з акцентом на активізацію самостійної діяльності слухачів, запроваджено підсумкове тестування педагогів щодо визначення рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями і новими знаннями з фаху, сучасними методиками і технологіями навчання й виховання.

З метою поглиблення знань та вироблення практичних навичок педагогів щодо формування читацької компетентності здобувачів освіти початкової школи запропоновано курс «Сучасні стратегії залучення учнів початкової школи до читання», щодо використання дієвих інструментів та практик в освітньому процесі – спецкурс «Діяльнісний підхід у початковій школі в реаліях сьогодення», тренінг «Ігрові та діяльнісні методи навчання у початковій школі», щодо ознайомлення педагогів з дієвими інструментами та практиками підтримки

психосоціального благополуччя дітей, педагогів та батьків - спецкурс «Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу в умовах кризових ситуацій».

Враховуючи те, що у закладах освіти Донецької області освітній процес здійснюється із застосуванням технологій дистанційного навчання, педагоги початкової освіти під час тренінгів з тем «Особливості організації і проведення уроку в початковій школі в умовах воєнного стану», «Дистанційна освіта: дієві практики та лайфхаки» вчаться використовувати платформи та сервіси дистанційного навчання для організації цікавого і продуктивного навчання, відпрацьовують практичні навички щодо опанування дієвими онлайн-інструментами тощо.

Підвищення кваліфікації педагогів відбувається і під час заходів міжтестастійного періоду. Протягом останніх трьох років відділом дошкільної і початкової освіти проведено заходи, які об'єднали незламну педагогічну спільноту Донеччини та спрямували педагогів на пошук нових ідей щодо організації освітнього процесу: вебвітрина «Освітнє середовище початкової школи: інноваційні практики»; дистанційна школа «НУШ: компетентності для життя»; креатив-студія «На хвилі сучасності»; тренінг з питань інтеграції освіти на основі життєвих навичок з курсу «Я досліджую світ» до програмно-методичного забезпечення Нової української школи в межах проєкту «Безпечна та дружня до дитини школа»; педагогічний турнір «Від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва»; літня школа батьківства (для консолідації зусиль педагогів та батьків щодо подолання освітніх втрат учнів) тощо.

Вважаємо за доцільне виокремити деякі інноваційні форми методичної роботи, які дозволяють розкрити творчий потенціал педагогів: *методичний ринг* - форма методичної роботи, яка сприяє вдосконаленню знань, дає можливість виявити загальну ерудицію та обізнаність педпрацівників із проблемою, це змагання різних методичних ідей щодо реалізації однієї проблеми; *вебвітрина* - форма методичної роботи, яка передбачає залучення великої аудиторії і метою якої є обмін досвідом, упровадження ідей та знахідок

щодо ефективної організації освітнього процесу; *педагогічний турнір* має на меті виявлення та розвиток у вчителів здібності до педагогіки співробітництва, сприяння розвитку критичного погляду на традиційну педагогічну практику, спонукання до пошуку нових, нетрадиційних, інноваційних технологій, виявлення та розвиток загально-педагогічних здібностей, умінь та навичок творчих педагогів; *творча група* — це організований колектив працівників освіти, який поглиблено вивчає запропоновану проблему, її суть, технологію того чи іншого досвіду та забезпечує його творче застосування тощо.

Висновки

Розробка і впровадження інноваційних технологій навчання дорослих має забезпечити: можливості для самостійного вибору індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до фахових запитів та рівня професійної підготовки педагогів; активізацію самоосвітньої діяльності; формування мотивації педагогічних працівників до неперервного фахового вдосконалення, набуття нових компетентностей, інноваційного досвіду.

Науково-дослідна та експериментальна робота Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти сприяє активному впровадженню інновацій у формах і методах підвищення кваліфікації педагогів. Ці форми дозволяють активізувати педагогів щодо їхнього професійного зростання, сприяють формуванню у них вміння використовувати подібні технології навчання у власній професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024р. № 1225 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». DOI: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf
2. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів на основі застосування інноваційних технологій: дис. доктора пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2003. 440 с.
3. Дубасенюк О.А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.
4. Зінковський Ю. Постійне навчання – сенс парадигми сучасної педагогіки. // Післядипломна освіта в Україні.– 2013.– №2 (23).– С.9-12.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія за ред. С. О.Сисоєвої. ВІПОЛ, 2001. 502 с.

6. [Покроєва Л. Д.](#) Інноваційні технології навчання в системі післядипломної педагогічної освіти / Л. Д. Покроєва, М. Є. Смирнова // [Імідж сучасного педагога](#). - 2014. - № 8. - С. 15-17. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2014_8_5

Норкіна Олена,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЦИФРОВА ДИДАКТИКА: НОВІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ В ЕПОХУ ТЕХНОЛОГІЙ

Цифрова дидактика є інноваційним підходом до навчання, що використовує цифрові технології для покращення якості освіти. Вона об'єднує педагогічні та цифрові методи, створюючи ефективне навчальне середовище.

Цифрова дидактика – розділ дидактики, наукова дисципліна про організацію процесу навчання в умовах цифрового суспільства.

Цифрова дидактика – результат взаємодії психолого-педагогічних, інформаційних і цифрових технологій з використанням трансдисциплінарного підходу до формування навчальних середовищ з матеріальною та інформаційно-технологічною складовими, що ґрунтуються на сучасних цифрових засобах навчання. Вона спрямована на їх ефективне використання як методу, так і результату навчання усіма учасниками освітнього процесу в ХХІ столітті. Цифрова дидактика є логічним продовженням традиційної теорії навчання в умовах сучасного світу [3].

Дидактика в умовах інформатизації освіти має розв'язувати проблеми інтенсифікації процесів інтелектуального розвитку учня – майбутнього члена інформаційного суспільства. А головним завданням сучасної освіти стає підготовка молоді до умов життя та майбутньої професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Дидактика в умовах інформатизації освіти орієнтована на обґрунтування нових цілей, змісту, методів, організаційних форм й закономірностей теорії навчання у віртуальному просторі, з використанням

соціальних мереж, що істотно впливає на організацію освітнього процесу в цілому, змінює характер набуття, опанування та поширення знань. «Нова дидактика» як педагогічна теорія навчання передбачає розробку проєкту педагогічної діяльності де змінюється роль як учня так і вчителя. Учитель виступає не в ролі розповсюджувача знань та інформації, а в ролі консультанта, помічника, партнера та координатора пізнавального процесу, а учень – стає активним суб'єктом освітнього процесу [1].

Цифрова дидактика, як наука, користується традиційними для дидактики принципами та основними поняттями, трансформується і доповнює їх, адаптуючи під сучасні виклики. Цифрова дидактика є основою для побудови сучасних технологій та стратегій навчання.

Розглянемо головні принципи цифрової дидактики в сучасній освіті.

Персоналізація навчання. Цифрова дидактика сприяє створенню індивідуальних освітніх траєкторій для учнів, що дозволяє адаптувати навчальний матеріал відповідно до їхніх потреб і можливостей. Це забезпечується за рахунок використання адаптивних технологій, які враховують рівень знань та навичок кожного учня. Наприклад, штучний інтелект аналізує дані про учня (стиль навчання, інтереси, прогрес) і створює індивідуальну програму.

Інтерактивність. Використання цифрових технологій дозволяє створювати інтерактивні навчальні середовища, де учні можуть активно взаємодіяти з навчальним контентом. Це може включати інтерактивні відео, симуляції та ігри, що підвищують залученість учнів у процес навчання [2].

Доступність. Цифрові рішення знижують бар'єри для отримання освіти, що робить її більш доступною для всіх учнів. Це передбачає створення таких умов навчання, за яких освітні технології, цифрові ресурси та інструменти є зрозумілими, зручними та корисними для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх можливостей, рівня підготовки чи особливих потреб.

Мобільність. Цифрові технології забезпечують доступ до навчальних матеріалів з будь-якого місця і в будь-який час. Це сприяє розвитку концепції

«навчання протягом життя», оскільки учні можуть продовжувати своє навчання поза межами традиційного класу.

Співпраця. Цифрова дидактика підтримує колективну роботу учнів через онлайн-платформи та інструменти для спільної роботи. Це допомагає розвивати навички командної роботи та комунікації, що є важливими для сучасного ринку праці.

Використання даних. Аналіз даних про успішність учнів дозволяє педагогам отримувати цінну інформацію про ефективність навчальних методів і коригувати їх у реальному часі для покращення результатів.

Гнучкість у виборі формату навчання. Цифрова дидактика пропонує різноманітні формати навчання – від традиційних лекцій до змішаного та дистанційного навчання, що дозволяє педагогам обирати найбільш ефективний підхід залежно від контексту і потреб учнів.

Оцінювання на основі компетентностей. Замість традиційних тестів акцент робиться на оцінюванні компетентностей та практичних навичок учнів, що відповідають вимогам сучасного світу.

Ці принципи допомагають адаптувати освітній процес до умов цифровізації суспільства, забезпечуючи якісне та ефективне навчання для всіх учасників освітнього процесу.

Серед основних інструментів, які використовуються в цифровій дидактиці, можна виділити: ***адаптивні освітні платформи*** – системи аналізують рівень знань учня і пропонують персоналізовані навчальні завдання, коригуючи їхню складність у процесі навчання (наприклад: Khan Academy, Smart Sparrow, DreamBox Learning тощо); ***інтерактивні навчальні середовища*** – платформи для управління освітнім процесом, що містять відеоуроки, тести, форуми для обговорень, інструменти оцінювання та зворотного зв'язку (наприклад, Google Classroom, Moodle, Canvas, Padlet, Microsoft Teams for Education тощо); ***гейміфіковані платформи для навчання***, що використовують ігрові техніки для підвищення мотивації учнів, пропонуючи рівні, бали, змагання та нагороди (наприклад: Kahoot!, Quizizz, Classcraft, Duolingo тощо) [1]; ***віртуальна та***

доповнена реальність (VR/AR) у навчанні створює ефект присутності у віртуальному світі, що дозволяє глибше зануритися у вивчення матеріалу та проводити експерименти без ризику (наприклад: Google Expeditions, CoSpaces Edu, Merge Cube, Oculus Education тощо); *інтерактивні дошки та мультимедійні презентації* дозволяють візуалізувати інформацію, працювати в режимі реального часу, створювати спільні проєкти (наприклад: Jamboard, Microsoft Whiteboard, Miro, Prezi тощо); *штучний інтелект у навчанні* – нейромережі можуть допомагати в автоматизації оцінювання, створенні персоналізованих завдань, аналізі рівня знань учнів (наприклад: ChatGPT, Grammarly, Quillionz, Century Tech тощо); *онлайн-симуляції та лабораторії* дозволяють учням проводити віртуальні експерименти, аналізувати дані та виконувати лабораторні роботи без фізичних обмежень (наприклад: PhET Interactive Simulations, Labster, ExploreLearning Gizmos тощо); освітні чат-боти та віртуальні репетитори – інтерактивні системи, що можуть відповідати на запитання учнів, допомагати у навчанні та пояснювати складні теми (наприклад: ChatGPT, Watson Tutor, Squirrel AI тощо). Ці інструменти допомагають створити сучасне освітнє середовище, де навчання є цікавим, ефективним і доступним для всіх.

Попри численні переваги, цифрова дидактика стикається з низкою викликів, які потребують комплексного вирішення.

1. Необхідність підготовки вчителів до роботи з новими технологіями. Сучасний учитель має не лише знати свій предмет, а й володіти цифровими інструментами, адаптувати їх до навчального процесу. Виклики, з якими стикаються педагоги – це брак часу на навчання новим технологіям, опір змінам через страх невдач або небажання виходити із зони комфорту, відсутність системних програм професійного розвитку, які враховують рівень цифрової грамотності педагогів.

Рішенням цієї проблеми є обов'язкове підвищення кваліфікації вчителів із цифрової дидактики, створення наставницьких програм і спільнот для обміну досвідом.

2. Забезпечення доступу до необхідних ресурсів і технічної підтримки. Не всі школи мають рівний доступ до цифрових технологій, що створює нерівність в освіті. Основними викликами є обмежене фінансування закладів освіти на оновлення технічної бази, відсутність якісного інтернет-з'єднання в деяких регіонах, потреба у швидкій технічній підтримці для усунення проблем з обладнанням або програмним забезпеченням.

Рішенням є державні програми фінансування технологічного забезпечення, гранти, розвиток ініціатив із забезпеченням доступу до швидкісного інтернету в сільських школах.

3. Питання безпеки даних та конфіденційності учнів в онлайн-середовищах. Цифрові платформи збирають велику кількість персональних даних, тому важливо гарантувати їхню безпеку. Основними загрозами в цьому питанні є несанкціонований доступ до особистої інформації учнів, кібербулінг та інші онлайн-загрози, відсутність знань у педагогів та учнів щодо безпечного користування цифровими платформами.

Рішенням даного виклику є дотримання стандартів безпеки, навчання учнів та вчителів цифровій грамотності, використання безпечних освітніх платформ.

Висновок. Для ефективного впровадження цифрової дидактики необхідний комплексний підхід, який включає навчання вчителів, технічне забезпечення та захист даних. Саме в такий спосіб цифрове навчання стане доступним, безпечним та результативним для всіх учасників освітнього процесу.

Важливо продовжувати інтеграцію цифрових технологій у навчальний процес: розширювати доступ до сучасних пристроїв та програмного забезпечення, використовувати платформи для дистанційного навчання, застосовувати штучний інтелект для персоналізації навчального досвіду.

Цифрова дидактика – це неминучий етап розвитку освіти. Вона відкриває безмежні можливості для навчання, роблячи його більш цікавим, ефективним та доступним. Наше завдання – не просто використовувати технології, а й трансформувати сам процес навчання, створюючи нові педагогічні підходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева С. Дидактика в умовах інформатизації освіти. Академічні студії. Серія «Педагогіка». Луцьк: Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2021. № 4. Ч. 1. С.25-30. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730414>
2. Мієр Т. І. (2024). Дидактичний довідник майбутнього вчителя початкових класів. Київ: ЦП «Компринт». 360 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50793/1/T_Miier_Dovidnyk_2024_FPO.pdf.pdf
3. Horst H. A., Miller D. New Media Technologies in Everyday Life. Digital Anthropology. London: Berg, 2012. P. 61–79.

Черкашина Тетяна,
*доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки і освітнього менеджменту
КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної ради»*

МЕНТАЛЬНА ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА АНАЛІТИКО- ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ МЕНТАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИМІРІ ОСОБИСТОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГА

Вступ. У числі ефективних психолого-педагогічних технологій, які забезпечують подальший розвиток, саморозвиток, самовдосконалення особистості педагога актуальним завданням постає формування ментальної культури, спрямоване на зростання особистої ефективності, досягнення більш високого рівня професіоналізму, педагогічної культури, подальшого розвитку ментальної працездатності.

Технологічно формування ментальної культури представляється як процес і результат особистісно-професійного зростання суб'єкта освітньої діяльності з концептуальною спрямованістю на творчу самореалізацію.

Теоретико-методичний ресурс формування ментальної культури у вимірі особистої ефективності уміщує три базові компоненти, що утворюють аналітико-функціональна модель: структурно-змістовний, структурно-процесуальний, структурно-аналітичний компоненти.

Основний виклад. Структурно-змістовний компонент, що визначає конструктивні особливості моделі включає три основні етапи: самоконтроль, самоаналіз, трансформацію активізованих до перетворення якостей, з

характерною постановкою завдань та адекватними засобами з їх вирішення (рисунок 1).

Умовно виділений, незв'язаний з часовими обмеженнями, етап самоконтролю ґрунтується на ментальній працездатності та забезпечується технологічними засобами самоспостереження та самообмеження.

У загальному уявленні «самоконтроль» зазначає контроль над своїми діями, вчинками; у психології сприймається як усвідомлення і оцінка суб'єктом власних психічних процесів і станів. Поява та розвиток самоконтролю визначається вимогами суспільства до поведінки людини [4].

У контексті викладу, самоконтроль, розглядається як спосіб досягнення особистих позитивних результатів, що веде до підвищення якості власних вчинків, об'єктивної самооцінки думок, спонукань, дій і супроводжуваних їх психічних станів. Етап самоконтролю у параметрах гносеологічного критерію характеризується наступними параметрами особистої ефективності: «зрозуміти, прийняти, вмістити» [2] знання про себе та проявлені наслідки генерованих спонукань, думок, бажань, цілепокладань. Параметр індивідуального пізнання «зрозуміти», виражає здатність не заперечувати нове, що потрапило в поле особистого огляду. Суб'єкт, який сумнівається у необхідності отримання нових знань, обмежує себе у можливості зрозуміти зміст незвіданих явищ і подій, та понад усе зрозуміти самого себе, осмислити відносність меж «добра» та «зла» у повсякденні. Подолання сумніву в необхідності пізнавати себе підвищує здатність до самоспостереження за процесами, що відбуваються в собі [1].

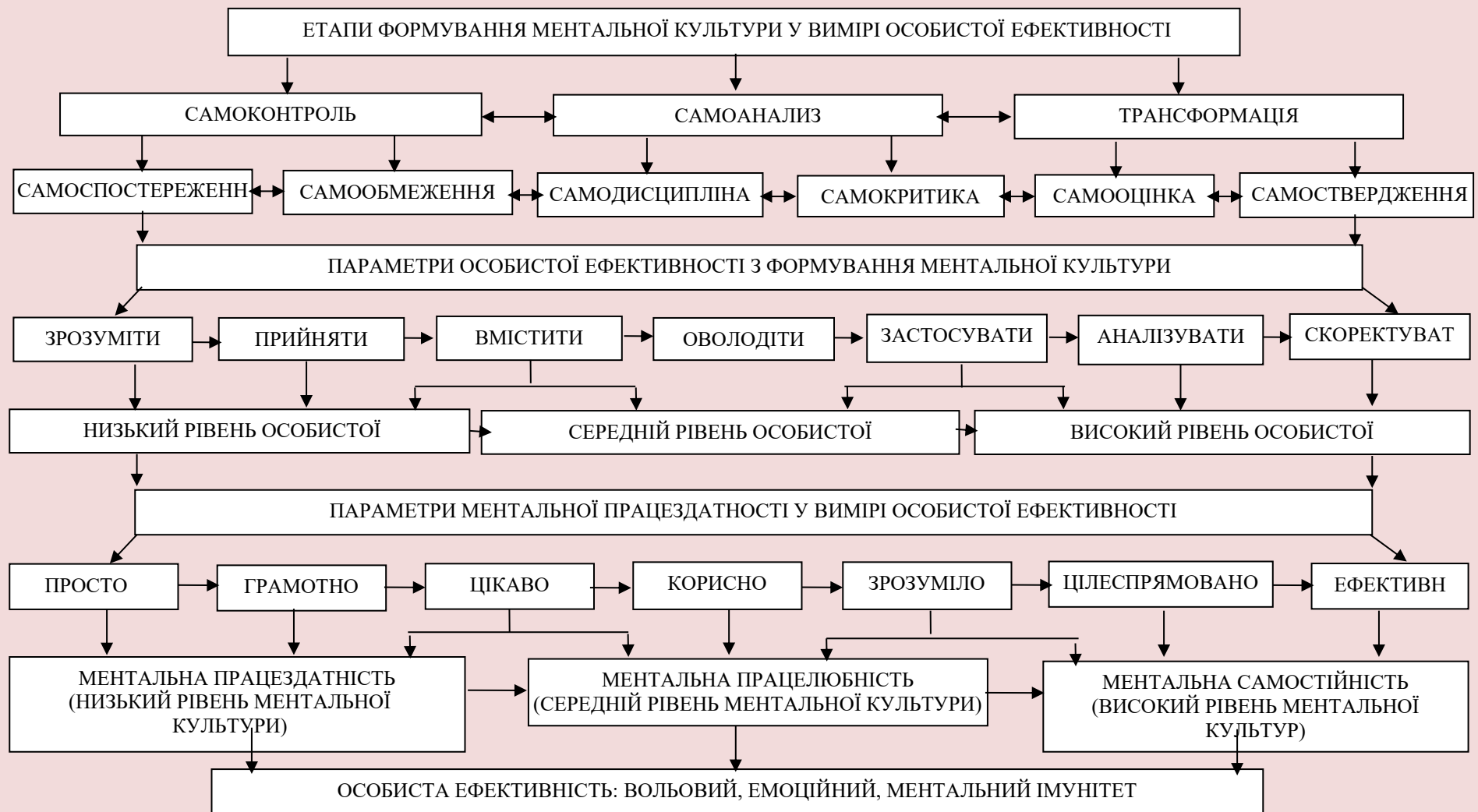

Рисунок 1. Структурно-змістовний компонент аналітико-функціональної моделі ментальної культури у вимірі особистої ефективності

Достовірність результатів самоспостереження (як складової етапу самоконтролю) залежить від рівня розвитку правдивості та відповідальності за генеровані думки, слова, дії розумно мислячого суб'єкту, спрямованого до подальшого розвитку інтелекту, ерудиції, систематизації набутих знань та застосування їх у напрямку особистісно-професійного зростання. Унаслідок підвищення якості правдивості покращується здатність до кращого розуміння себе та інших, об'єктивується самооцінка сформованості культури бажань, емоцій, думок як складових ментальної культури.

Параметр «прийняти» характеризує усвідомлену готовність до внутрішніх перетворень, внаслідок отриманих знань про себе, припущенням, що поруч із власною існує інша думка про предмет аналізу, яка теж правомірна, особливо, якщо аналіз поширюються на вивчення особистих якостей. У такому разі засіб самоспостереження сприяє подоланню страху побачити свою недосконалість (моральну, інтелектуальну, професійну тощо), забезпечує стан глибокого розчарування собою, оточенням, свідомо обраною справою.

Параметр «вмістити» зазначає здатність зафіксувати у пам'яті основні критерії, показники, технологічні інструменти з формування специфічних умінь, навичок, компетенцій з пізнання себе, своїх можливостей. Доцільним технологічним засобом з усвідомлення прийнятих і зрозумілих положень, правил, процедур з підвищення рівня ментальної культури у вимірі особистої ефективності послуговує самообмеження (як складник етапу самоконтролю).

Самообмеження видається як добровільне обмеження своїх потреб, інтересів [4]. Акцентуємо на значенні добровільно прийнятих самообмеженнях внаслідок всезростаючої потреби до самоорганізації відповідно до нижньої межі норми культурного фону, вирішення складного завдання з самокерування індивідуальним ресурсом сил, насамперед бажаннями. Джерелом внутрішньої свободи є свобода волі – психічний і духовний акт, що виражає здатність людини до самовизначення, до вибору відповідної діяльності з кола можливостей, а також здатність до прийняття самостійного рішення та розуміння відповідальності за вірогідні наслідки.

Внутрішня свобода як ознака особистого ставлення до категорій «добра» і «зла» виражається у вигляді почуття міри, самовладання, розсудливості у міжособистісних, професійних, соціальних комунікаціях.

Вміння обмежити себе у бажаннях, дозволяє сформувати стійке почуття міри на рівні бажань. Вмотивоване цілепокладання: «хочу досягти певної мети», поступаючись вимогам здорового глузду, сприяє вибору головного з усвідомлення бажаного у пріоритетному порядку: «можу – не можу», «потрібно – не потрібно», «доцільно – не доцільно».

Прожитий і переосмислений досвід помилок, поразок, подолань за свідомо прийнятим спонуканням «хочу те, що можу; можу те, що потрібно; потрібно те, що хочу» не дозволяє виконати справу гірше, ніж передбачено об'єктивними умовами її реалізації. Динаміка особистісно-професійних здобутків у зазначеному форматі забезпечується, передусім вмінням порівнювати свої сили з можливостями, розвинути ментальну працездатність, спрямувати зусилля на подолання власної недосконалості у прагненні перевершити самого себе.

Акцентуємо, що характерною особливістю першого етапу структурно-змістової компоненти аналітико-функціональної моделі ментальної культури є ментальна працездатність (працездатність – потенційна здатність людини протягом заданого часу та з певною ефективністю виконувати максимально можливий обсяг роботи [4]). Узагальнюючи вище зазначене дамо визначення: ментальна працездатність – це здатність до міркувань і роздумів в параметрах логіки позитивних самозмін, розуміння власної ролі і місця в об'єктивно існуючій реальності з метою осмислення категорій «зла у добрі» і «добра у злі» (встановлення особистої межі між «добром» і «злом») [3].

Висновок. Зміст та структура представленого етапу свідчить про цілісність аналітико-функціональної моделі формування ментальної культури з урахуванням можливостей прогнозованого зростання особистої ефективності, розвитку індивідуальних творчих сил (розуму, волі, духу) у вигляді ментальної працездатності; потребує подальшого аналізу її структурно-змістових

компонентів у їхньому взаємозв'язку з досягнення рівня ментальної працелюбності та, згодом, ментальної самостійності розумно мислячого суб'єкта освітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євтух М. Б., Черкашина Т. В. Педагогічна система самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення: підручник: для педагогічних працівників. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2017. 340 с.
2. Самопізнання та самовдосконалення в схемах, формулах, таблицях: навчально-методичний посібник / За загальною редакцією Піньковської Е.А., Черкашиної Т.В. Черкаси. Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 152 с
3. Черкашина Т. В. Ціннісно-сміслова сфера суб'єкта педагогічної діяльності у вимірі особистісно-професійного самовдосконалення: навчально-методичний посібник для післядипломної освіти педагогічних працівників. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2022. 254 с.
4. Словник уа. Тлумачний словник української мови.

РОЗДІЛ II.

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ

Дичок Світлана Миколаївна,
*методистка навчально-методичної лабораторії
забезпечення якості освіти
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*

Каширіна Олена Миколаївна,
*методистка навчально-методичної лабораторії
організації освітньої діяльності
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасні реалії освіти вимагають від педагогів постійного підвищення кваліфікації, особливо в умовах дистанційного навчання. Використання цифрових технологій у закладах післядипломної освіти стає невід’ємною складовою професійного розвитку вчителів. У зв’язку з глобальною цифровізацією освіти, вчителі та викладачі мають активно використовувати цифрові інструменти для підвищення своєї кваліфікації та ефективності освітнього процесу.

Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія безперервної освіти» активно впроваджує сучасні цифрові технології для створення ефективного освітнього середовища. Основні цифрові інструменти для підвищення кваліфікації вчителів:

- платформи для онлайн-навчання: Moodle, Google Classroom – середовища для організації дистанційного навчання, управління курсами та комунікації з викладачами;
- вебінари та онлайн-конференції: Zoom, Google Meet – платформи для проведення навчальних вебінарів, лекцій та тренінгів;

- YouTube, Vimeo – ресурси для перегляду записаних лекцій, навчальних відео та майстер-класів;
- інтерактивні ресурси для самостійного навчання: Canva, Piktochart – інструменти для створення навчальних матеріалів та візуалізацій, Padlet, MindMeister – платформи для організації спільної роботи та структуризації інформації;
- засоби оцінювання знань: Kahoot!, Quizizz, Mentimeter – сервіси для створення інтерактивних тестів та вікторин, Google Forms – інструмент для створення анкет та опитувань;
- хмарні технології для збереження та обміну матеріалами: Google Drive, OneDrive, Dropbox – сервіси для зберігання навчальних ресурсів та спільної роботи над документами.

У КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» активно використовуються можливості Google-середовища для організації освітнього процесу та взаємодії між слухачами курсів підвищення кваліфікації і викладачами. До основних інструментів належать: Google Клас, Google Диск, YouTube-канал, Gmail, Google Календар, Google Документи, Google Презентації, Google Forms.

Широкі можливості для проведення заочного опитування дають можливості додатків Google. Google Forms – безкоштовний інструмент для збирання інформації за допомогою опитувань, форм зворотного зв'язку й тестування. Google Forms дають змогу використовувати різні типи запитань – від простих текстових і числових полів до складних шкал і сіток [2]. Завдяки налаштуванням за допомогою цього інструменту можна: відкрити онлайн-реєстрацію для учасників заходу; організувати голосування; створити анкету для тестування кандидатів на посаду; проводити онлайн-дослідження; зібрати відгуки про здійснений захід тощо. У Google Forms у режимі реального часу доступний перегляд індивідуальних відповідей кожного респондента, зведення кожного питання, загальна статистика за відповідями. Це підходить для швидкого оцінювання результатів опитування, але для більш детального аналізу

відповідей можна пов'язати форму з електронною таблицею Google Sheets. Створену таблицю можна в подальшому завантажити на свій комп'ютер.

За період використання Google Forms працівники КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» і слухачі курсів підвищення кваліфікації оцінили низку переваг сервісу: опитування не потрібно завантажувати, пересилати у вигляді файла респондентам, достатньо надіслати покликання на анкету через електронну пошту, веб-сайт чи соціальні засоби комунікації; форма зберігається на Google Диску, тому можна створювати, переглядати, редагувати форму на різних пристроях; проходити опитування можна звідусіль – з будь-якого мобільного пристрою, планшета або комп'ютера; результати опитування автоматично формуються у вигляді таблиць та графіків.

У КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» працює онлайн ресурс «Платформа реєстрації Херсонської академії неперервної освіти» <https://reg.academyonline.ks.ua>. Платформа реєстрації є зручною, легкою у використанні та має певні переваги: створення електронного кабінету закладу освіти; зручна реєстрація на курси підвищення кваліфікації; можливість вносити зміни протягом року; наявність бази даних педагогічних працівників закладу; представлення всіх запропонованих курсів; повна інформація про обраний курс (термін проведення, кількість годин, програма курсу, куратор); вчасне інформування про початок курсів підвищення кваліфікації; результати курсів підвищення кваліфікації завантажуються в кабінети закладів освіти та до Єдиної атестаційної системи. База даних платформи захищена, вхід здійснюється тільки через логін та пароль, який є тільки у відповідальних осіб від закладів освіти.

«Платформа реєстрації Херсонської академії неперервної освіти» пропонує значні переваги для підвищення ефективності роботи, а саме: наявність бази даних закладів освіти Херсонської області; зручне формування регіонального замовлення; швидке реагування на запити освітян; формування журналу курсу, переліку виданих документів; швидке генерування сертифікатів про проходження навчання. На сьогодні на платформі зареєстровано більше 350 закладів освіти та більше 7000 тисяч освітян Херсонської області.

Корисним для роботи у дистанційному форматі є сайт Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради <https://academy.ks.ua/>, що має велику кількість розділів і покликань на сайти, створених на домені академії: «Курси підвищення кваліфікації, «Освітній ХАБ Херсонщини» тощо. Для захисту використовується протокол HTTPS – це зашифроване й тому надійніше з’єднання HTTP. З’єднання з веб-сайтом безпечне.

У концепції Нової української школи особливу увагу приділено розвитку інформаційно-цифрової компетентності, що включає інформаційну грамотність та медіаграмотність, що сприяють розвитку критичного мислення, здатності аналізувати, створювати та розширювати якісний інформаційний і медійний контент [1]. Для формування цифрової компетентності у педагогічних працівників Херсонщини в КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» розроблено низку курсів підвищення кваліфікації: «Штучний інтелект в освітньому процесі», «Цифрові інструменти для інтегрованого навчання: від теорії до практики», «Гейміфікація в освітньому процесі нової української школи» та інші.

Сьогодні дистанційне навчання стало невід’ємною частиною післядипломної освіти. Разом із розширенням можливостей дистанційної освіти зростають і загрози щодо інформаційної безпеки всіх суб’єктів освітнього процесу. Основними шляхами забезпечення інформаційної безпеки у закладі післядипломної освіти є:

- використання надійних систем автентифікації та багатофакторного підтвердження входу;
- регулярне оновлення програмного забезпечення та антивірусних програм;
- впровадження захищених корпоративних платформ для дистанційного навчання;
- розроблення та впровадження нормативних документів щодо інформаційної безпеки під час дистанційного навчання;

- обмеження доступу до навчальних платформ лише авторизованим користувачам;
- моніторинг активності в інформаційних системах та своєчасне реагування на загрози.

Попри численні переваги, використання цифрових технологій в освітньому процесі має певні виклики: не всі педагоги мають достатній рівень інформаційно-цифрової компетентності; проблеми з доступом до якісного інтернет-зв'язку та сучасних комп'ютерів тощо.

Отже, застосування сучасних цифрових технологій у закладі післядипломної освіти дає змогу зробити навчання більш гнучким і доступним для всіх категорій педагогів, незалежно від місця проживання; оптимізувати процес перевірки знань та контролю успішності, зменшуючи навантаження на викладачів; забезпечити можливість безперервного професійного розвитку вчителів. Освітняни, які активно використовують цифрові ресурси освітньому середовищі, мають більше можливостей для професійного розвитку та вдосконалення власних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 19.03.2025).
2. Можливості Google Forms. URL: https://www.google.com/intl/uk_ua/forms/about/ (дата звернення: 19.03.2025).

Євсєєв Роман,

*учитель біології вищої категорії, учитель-методист
КЗ «Харківський ліцей № 143 Харківської міської ради»*

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ

Вступ

Сьогодні система освіти України переживає серйозні виклики: війна, вимушена релокація тисяч учнів і вчителів, складнощі з електропостачанням і зв'язком. Але попри це — або, можливо, саме завдяки цьому — освіта стрімко

змінюється. Цифрові інструменти стали не просто «допоміжними» — вони перетворились на ключ до виживання та розвитку освітнього процесу.

Особливо це стосується природничих дисциплін, зокрема біології — науки про життя, яка вчить бачити закономірності природи, мислити науково, досліджувати і співпереживати всьому живому. Вона не може існувати без практики, експерименту і спостережень.

У цьому контексті цифрові технології стають невід'ємною частиною сучасної професійної компетентності вчителя. Мобільні застосунки, віртуальні лабораторії, платформи на базі штучного інтелекту, цифрові мікроскопи й інтерактивні карти — усе це розширює межі традиційного навчання.

Тези

1. Інтеграція цифрових технологій у біологічну освіту.

У сучасних умовах цифрові технології стають для вчителя не просто інструментом — а партнером у викладанні, у збереженні цікавості до науки, у формуванні компетентного учнівства. Смартфон з доступом до інтернету перетворюється на мобільну лабораторію дослідника.

Спеціалізовані мобільні додатки — *Pl@ntNet*, *iNaturalist*, *Seek* — працюють на основі алгоритмів машинного навчання і дозволяють учням ідентифікувати рослини, гриби, тварин прямо на місці — у шкільному дворі, парку, під час екскурсії чи навіть під час прогулянки.

Українські розробки — зокрема, застосунки «*Птахи України*», «*Плазуни і земноводні України*» — є дуже цікавими і корисними. Вони не лише популяризують національну науку, а й зміцнюють зв'язок учнів з рідною природою. Аудіозаписи голосів птахів, карти поширення, фото, що можна збільшити і роздивитись у деталях — усе це дає можливість вивчати природу на сучасному рівні.

2. Штучний інтелект як нова парадигма навчання

Штучний інтелект (ШІ) — це реальна частина нашого освітнього простору. Він перевіряє тести, допомагає створювати навчальні презентації, генерує дидактичні матеріали, перекладає тексти, моделює біологічні і хімічні процеси.

Для українських педагогів, які щодня викладають у складних умовах — при нестабільному інтернеті, під час відключень електроенергії чи в умовах постійної тривоги, — ІІІ стає практичним інструментом розвитку. Він дозволяє заощаджувати час, адаптувати уроки до змінних обставин і водночас не втрачати якість освіти.

Основними напрямками використання ІІІ в біологічній освіті сьогодні є такі:

- **Адаптивне навчання.** Інтелектуальні алгоритми аналізують відповіді учнів, рівень складності, прогалини у знаннях — і формують персоналізовані завдання. Це особливо важливо у класах з різним рівнем підготовки.

- **Автоматизована перевірка завдань і миттєвий фідбек.** Платформи з ІІІ здатні швидко перевірити відкриті відповіді, проаналізувати помилки і навіть порадити, як покращити відповідь. Це дозволяє вчителю сфокусуватися на індивідуальній підтримці учня, а не на механічному оцінюванні.

- **Інструменти, які реально працюють.** Сервіси, такі як *ChatGPT*, *Microsoft Copilot*, *Gemini*, а також освітні платформи типу *Mozaik Education*, активно використовуються мною як учителем. Вони допомагають генерувати тести, створювати пояснення до складних тем, готувати ілюстрації, навіть пропонують варіанти домашніх завдань відповідно до теми й віку учнів.

Штучний інтелект є каталізатором в роботі вчителя. Адже він звільняє час від щоденних рутинних справ — для живого спілкування з учнями, мотивації та індивідуального підходу.

3. Навчальні дослідницькі проєкти учнів

У нашому харківському ліцеї № 143 ми впроваджуємо проєктний підхід — через дослідницькі учнівські проєкти з використанням цифрових інструментів. Ці ініціативи не лише актуальні з точки зору науки, а й допомагають формувати життєві компетентності: аналіз, критичне мислення, командну роботу, цифрову грамотність. Приклади реалізованих проєктів:

- **«Фізична активність і сон» (2022/2023 н.р.).** У цьому проєкті школярі працювали з фітнес-браслетами *Mi Band 7*, збираючи дані про кількість кроків, тривалість сну, частоту серцевих скорочень, режим дня. Потім аналізували ці

показники та створювали персональні рекомендації для покращення способу життя [1].

- **«Біорізноманіття міста у воєнний час» (2023/2024 н.р.).** У цьому проєкті учні використовували додатки *iNaturalist* та *«Птахи України»* для фіксації спостережень за птахами в Харкові. Зібрані дані аналізувалися щодо чисельності, сезонних змін, появи чи зникнення певних видів. Проєкт виявив зменшення популяцій деяких птахів у районах, що зазнали обстрілів.

- **«Екосистема ліцею №143» (2024/2025 н.р., триває).** Сучасний, технологічно насичений проєкт, у якому використовуються штучний інтелект, мобільні додатки для розпізнавання видів (*iNaturalist*, *Pl@ntNet*, *Seek*), геолокаційні сервіси *Google Maps*. Разом з учнями ми створюємо карту біорізноманіття території закладу, фіксуємо зміни, ідентифікуємо чужорідні та інвазійні види. Цей проєкт перетворив територію ліцею на живу лабораторію під відкритим небом [2].

Ці роботи були високо оцінені експертами. Один із проєктів здобув перемогу у Всеукраїнському конкурсі юних зоологів, інші — стали призерами обласних та районних конкурсів.

4. Переваги та виклики цифровізації навчання біології

Почнемо з переваг використання цифрових інструментів [3]:

- **Індивідуалізація та гнучкість.** Цифрові платформи дають змогу налаштовувати темп, рівень і формат навчання під потреби конкретного учня. Той, хто засвоює швидше — поглиблює, хто потребує більше часу — повторює, але не відчуває тиску.

- **Візуалізація складних тем.** Генетика, біохімія, екологічні зв'язки — усе це перестає бути абстракцією, коли перед очима 3D-модель молекули ДНК або віртуальна екосистема, яка змінюється в режимі реального часу залежно від дій учня.

- **Автоматизація рутинних процесів.** Цифрові журнали, онлайн-тести, платформи для збирання зворотного зв'язку — усе це економить ресурси

вчителя, дозволяючи зосередитися на головному: на педагогіці, взаємодії, творчості.

- **Розширення навчального простору.** Ми більше не обмежені стінами класу. Учні можуть брати участь у міжнародних проєктах *Citizen Science*, досліджувати локальну флору й одразу звіряти свої спостереження з глобальними базами даних. Навіть у Харкові в цей непростий час можна долучитися до світової науки.

- **Розвиток soft skills.** Цифрова грамотність, критичне мислення, здатність вчитися самостійно, шукати і перевіряти інформацію — усе це формується природно, у процесі роботи з сучасними інструментами.

Виклики, які також слід враховувати:

- **Цифрова нерівність.** Не всі учні мають вдома потужний гаджет або стабільний інтернет. Це створює ризик поглиблення освітньої нерівності. Тому наша задача — гнучко адаптувати форми роботи, забезпечувати альтернативи, де це можливо, і боротися за ресурси для шкіл.

- **Достовірність інформації.** Алгоритми можуть бути помилковими, а в інтернеті доволі багато псевдонауки. Тому надзвичайно важливо формувати у школярів наукове мислення та навички фактчекінгу. Ми не просто навчаємо біології — ми вчимо мислити як біологи.

Висновки

Цифрові технології стали справжнім каталізатором змін у біологічній освіті. Вони відкривають нові горизонти як для вчителя, так і для учня: роблять навчання живим, гнучким, практичним і персоналізованим. Але важливо пам'ятати: цифрові інструменти — це лише засоби. Головне — сформувати у школярів допитливість, уміння самостійно здобувати й аналізувати інформацію, бачити зв'язки між біологією та реальним життям. Саме така освіта здатна підготувати учня до викликів сучасного світу, виховуючи не лише знання, а й екологічне, соціальне та наукове мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євсєєв Р.С. Досвід використання штучного інтелекту і мобільних сервісів у навчанні природничим дисциплінам // Джерело педагогічних інновацій. Природнича освіта в умовах

реалізації нового Державного стандарту: виклики та можливості. Науково-методичний журнал. Випуск № 2 (46). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2024. С. 79-85.

2. Євсєєв Р.С. Досвід використання штучного інтелекту у навчанні біології як ефективного інструменту сучасної української школи // Джерело педагогічних інновацій. Цифрові технології в освітньому процесі Нової української школи. Науково-методичний журнал. Випуск № 3 (47). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2024. С. 107-112.

3. Євсєєв Р.С. Інновації у біологічній освіті: як штучний інтелект та мобільні додатки змінюють уроки біології // Проблеми та перспективи розвитку сучасної біології та біологічної освіти: матеріали II кафедральної наук.-практ. інтернет-конференція (25 грудня 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. д.п.н., проф. Ірини Упатової. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2024. С. 34-39.

Іщенко Людмила,

доктор педагогічних наук, професор кафедри

дошкільної освіти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського,

Журавко Тетяна,

викладач кафедри психології та педагогіки

розвитку дитини

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

МАТЕМАТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інформатизація суспільства вимагає від педагогів дошкільної освіти активного впровадження інформаційних технологій у освітній процес. Дитина, яка знайомиться з комп'ютерами та іншими пристроями, вивчає основи цифрової грамотності, розвиває творчість через використання різноманітних програм і інтерактивних ресурсів, отримує можливість більш глибокого та різноманітного засвоєння знань.

Використання цифрових технологій у системі дошкільної освіти доцільно розглядати одночасно і як засіб інтенсифікації освітнього процесу закладу дошкільної освіти, і як один з шляхів підвищення рівня інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх вихователів.

С. Дяченко, О. Ємчик, Н. Мельник, К. Куценко та Д. Петлицька розробили основні теоретичні підходи до організації процесу формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку.

Дослідженнями Л. Зайцевої, В. Позднякової, Н. Гавриш доведено, що у процесі формування математичної компетентності дітей дошкільного віку провідна роль належить грі [4].

У Базовому компоненті дошкільної освіти освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота», наголошено на потребі володіння дітьми дошкільного віку інформаційно-комунікаційними та цифровими технологіями як сучасними технічними засобами, що допомагають їм орієнтуватися у сучасному комп'ютеризованому світі [1].

Має на меті запровадження цифрових технологій та вирішення низки завдань:

- розвиток психофізіологічних функцій, що забезпечують готовність до навчання (дрібна моторика пальців рук, просторова орієнтація, зоровомоторна координація), збагачення кругозору;
- опанування різних соціальних ролей; формування освітньої мотивації, розвиток особистісних компонентів пізнавальної діяльності (пізнавальна активність, самостійність, довільність);
- формування відповідних віку загально інтелектуальних умінь (серіація, класифікація тощо);
- організацію сприятливого для розвитку дитини предметного та соціального середовища [1].

Одним із ключових аспектів формування математичної компетентності є опанування дітьми відповідними практичними та розумовими діями. Розуміння математичних понять у дитини розвивається через дії з предметами та усвідомлення значення цих дій. Формування початкових математичних понять базується на внутрішніх розумових та зовнішніх практичних діях.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток системи змішаного навчання є складниками системи освітнього процесу ХХІ ст.

Відповідно до цього майбутні вихователі ЗДО у процесі навчання повинні оволодіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями для вмілого використання їх у роботі з дітьми дошкільного віку. Інформаційно-цифрова компетентність – це сформовані практичні знання та вміння використовувати цифрові технології у майбутній професійній діяльності для задоволення особистих та суспільних потреб [2].

Дослідниця Жигайло О. зазначає основні можливості застосування засобів ІКТ майбутніми фахівцями з дошкільної освіти щодо формування математичної компетентності дітей:

- пошук та добір навчального матеріалу в Internet: малюнки, практичні завдання, додаткові відомості про застосування математики в житті, цікаві факти з історії математики, фізкультхвилинки, вірші, загадки презентації та математичні ігри тощо;

- створення дидактичного матеріалу: таблиць, схем, асоціативних куштів, карток із завданнями, унаочнення матеріалу (за допомогою мультимедійної презентації);

- створення комп'ютерних ігрових вправ: (наприклад, підрахувати кількість фігур, виведених на екран, і натиснути відповідну цифрову клавішу, у записі арифметичних прикладів може бути пропущена одна з цифр, вимагається відновити запис та ін.);

- діагностика (пізнавальних можливостей, рівня розвитку, засвоєння матеріалу тощо);

- використання комплексу розвивальних, навчальних комп'ютерних і педагогічних програмних засобів [3].

Основними завданнями підготовки майбутніх вихователів для формування математичної компетентності засобами цифрових технологій є:

- оволодіння теоретичними та методичними основами формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку.

- набуття практичних навичок використання цифрових технологій для ФЕМУ;

- розвиток умінь створювати власні навчальні матеріали з використанням цифрових технологій;
- формування навичок критичного аналізу та відбору цифрових освітніх ресурсів;
- оволодіння методикою інтеграції цифрових технологій в різні форми організації освітнього процесу з ФЕМУ;
- підготовка до забезпечення безпечного та відповідального використання цифрових технологій дітьми;
- розвиток рефлексивних умінь щодо використання цифрових технологій у ФЕМУ;
- формування мотивації до постійного професійного розвитку у сфері використання цифрових технологій в дошкільній математичній освіті [5].

Важливою метою педагогів стає формування у дітей основ інформаційної культури – навичок вибіркового та критичного сприйняття інформації, уміння працювати з різними медіаресурсами та відповідально використовувати цифрові технології.

Мотиваційна готовність дитини до використання комп'ютерних засобів визначається бажанням і зацікавленістю, що стає ключовим чинником активного вивчення нового матеріалу. А операційна готовність дитини спрямована на самостійну роботу дошкільника за комп'ютером та закріпленням ним знань з інших видів діяльності, наприклад, математичної.

Використання цифрових технологій в роботі майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти – це не просто модна тенденція, а необхідність, що відповідає вимогам сучасного суспільства. Правильне та ефективне використання цифрових інструментів сприяє розвитку дітей, підвищує якість освіти та готує дітей до успішного життя в цифровому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doschkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 15.03.2025).
2. Жесткова О. Інноваційні лайфхаки для розвитку логіко-математичної компетентності дошкільників URL: <http://www.garmoniya.mk.ua/articles/innovaciyni-layfhaky->

[dlya-rozvytku-logiko-matematichnoyi-kompetentnosti-doshkilnykiv.html](https://doi.org/10.26907/2542-2025.dlya-rozvytku-logiko-matematichnoyi-kompetentnosti-doshkilnykiv.html) (дата звернення: 20.02.2025).

3. Жигайло О. Формування математичної компетентності дошкільників засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Збірник наукових праць*. Випуск 17 (2). 2014. С. 340–344.

4. Суятинова К. Є. Формування цифрової компетентності дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 44. Т 2. С. 148–151.

5. Фамілярська Л. Л. Інтеграція цифрових технологій в освітнє середовище закладу дошкільної освіти. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2021. (11). С. 174–183.

Колеснікова Ірина,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри методики викладання навчальних предметів
Комуніальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради*

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА: ПРОФЕСІЙНІ ОРІЄНТИРИ

Цифрова трансформація освіти є однією з провідних тенденцій розвитку сучасного суспільства. В умовах стрімкого оновлення освітніх практик педагог має не лише володіти цифровими технологіями, а й уміти ефективно інтегрувати їх у навчальний процес з урахуванням педагогічної доцільності, індивідуальних потреб учнів та особливостей освітнього середовища. У зв'язку з цим цифрова компетентність виступає одним із ключових професійних орієнтирів учителя XXI століття, що визначає його здатність до успішної діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Згідно з Європейською рамкою цифрової компетентності педагогів DigCompEdu [2], цифрова компетентність охоплює не лише технічні навички, а й здатність до використання цифрових технологій для співпраці та професійного розвитку, створення цифрового освітнього контенту, застосування технологій для оцінювання, розвитку критичного мислення учнів, а також дотримання етичних норм поведінки у цифровому середовищі. В Україні ці вимоги активно імплементуються в нові стандарти освіти та професійної діяльності вчителя, зокрема в контексті реалізації Концепції "Нова українська школа" [4].

Використання цифрових інструментів у професійній діяльності педагогів відкриває широкі можливості для покращення освітнього процесу, оптимізації робочих процесів та підвищення ефективності взаємодії з учнями та колегами.

Для реалізації дистанційного та змішаного навчання широко застосовуються онлайн-платформи, зокрема Google Classroom, Moodle та ін. Вони дозволяють створювати й розміщувати навчальні матеріали, організовувати виконання завдань, проводити опитування, забезпечувати зворотний зв'язок, а також відстежувати динаміку навчальних досягнень учнів.

Візуалізація навчального матеріалу здійснюється за допомогою інтерактивних дошок та проєкторів, які використовуються для демонстрації відео, презентацій, інтерактивних вправ, а також для залучення учнів до активної участі на уроці.

Окреме місце займають інструменти для створення інтерактивного контенту. Такі платформи як Kahoot!, Quizizz, LearningApps сприяють активному засвоєнню навчального матеріалу шляхом залучення учнів до ігрових форм навчання. Вони також забезпечують можливість оцінювання у режимі реального часу.

Для проведення онлайн-уроків, індивідуальних консультацій, батьківських зборів та професійних нарад ефективно використовуються програми для відеоконференцій Zoom, Google Meet, Skype, що дозволяє підтримувати синхронну взаємодію у цифровому середовищі.

Комунікація та співпраця в освітньому процесі забезпечуються за допомогою електронної пошти, месенджерів і соціальних мереж. Це дозволяє оперативно обмінюватися інформацією з учнями, батьками та колегами, організовувати групові обговорення та спільну роботу. Крім того, соціальні мережі, блоги та професійні спільноти відіграють важливу роль у поширенні інноваційного педагогічного досвіду.

Важливою складовою сучасної цифрової взаємодії є використання хмарних сервісів, таких як Google Drive, OneDrive, які забезпечують спільне зберігання, редагування та обмін навчальними матеріалами. Вони також

сприяють організації групових проєктів та зручній структуризації інформаційного контенту.

Організація діяльності педагога та планування його професійного саморозвитку також може здійснюватися через цифрові інструменти. Онлайн-календарі допомагають в управлінні робочим часом, організації подій та контролі за виконанням завдань. Участь в онлайн-курсах, вебінарах і тренінгах сприяє неперервному підвищенню кваліфікації та ознайомленню з новітніми цифровими технологіями. У цьому контексті важливим інструментом є цифрове портфоліо, яке дозволяє педагогу презентувати свої досягнення, освітні проєкти, публікації й вибудовувати власний професійний бренд.

Ще однією функцією цифрових інструментів є оцінювання та аналіз результатів навчання. Онлайн-тести, електронні опитування, системи аналітики дозволяють здійснювати ефективну перевірку знань, отримувати зворотний зв'язок від учнів і своєчасно коригувати освітній процес. Електронні журнали й автоматизовані системи оцінювання забезпечують збереження та аналіз навчальних досягнень, а також дозволяють формувати звітність та візуалізувати прогрес кожного учня.

У сучасному інформаційному середовищі вчитель має дотримуватись високих стандартів цифрової етики й безпеки, що включає захист персональних даних, повагу до авторського права та формування відповідального ставлення до цифрового контенту як у себе, так і в учнів [3].

Таким чином, ефективне використання цифрових інструментів потребує від педагога постійного вдосконалення цифрової грамотності, критичного підходу до вибору технологій, адаптивності до змін та здатності інтегрувати цифрові ресурси відповідно до освітніх цілей.

Попри значний прогрес у розвитку цифрової компетентності педагогів, усе ще зберігаються суттєві виклики, які стримують її повноцінний розвиток. Однією з головних проблем є нерівний доступ до технічних ресурсів у різних регіонах, що ускладнює використання цифрових інструментів у повсякденній освітній практиці. Вагому роль відіграють також вікові бар'єри та психологічна

неготовність окремих педагогів до опанування нових технологій, що супроводжується недостатнім рівнем мотивації до змін. Разом з тим, перспективи подолання цих викликів є цілком реальними. Насамперед йдеться про формування цифрових педагогічних хабів, розвиток менторських програм підтримки вчителів, а також про впровадження цифрової сертифікації як складової професійного зростання сучасного педагога.

Цифрова компетентність є ключовим професійним орієнтиром сучасного педагога, що формує основу для його ефективної діяльності в інформаційно насиченому середовищі. Вона вимагає постійного оновлення знань, інтеграції інновацій, здатності до критичного мислення й етичної відповідальності. Цифрова трансформація освітнього простору неможлива без компетентних педагогів, здатних не лише користуватися технологіями, а й творчо переосмислювати методи навчання в контексті нових цифрових реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. URL: <https://www.unesco.org/en/digital-competencies-skills/ict-cft> (дата звернення 01.04.2025)
2. Європейська рамка цифрової компетентності педагогів (DigCompEdu). URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en (дата звернення 01.04.2025)
3. Колеснікова І. В. Розвиток професіоналізму педагогів в умовах цифровізації освіти // Розвиток професіоналізму педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 23 травня 2022 р. / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР ; КНЗ КОР «Київ. ОПОПК» ; Закарпат. ін-т післядиплом. пед. освіти та ін. Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2022. С. 126-128.
4. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін та ін. ; заг. ред. М. Грищенко. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> .
5. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: 2023 (Пошук рішень в період війни) : зб.матеріалів всеукр.наук.-практ. семінару (Київ, 21 березня 2023 р.) / за заг.ред. О.В. Овчарук. Київ: ІЦО НАПН України, 2023. 208 с.

Копил Віталій Васильович,
*вчитель математики, вища категорія, вчитель-методист
Слобідський ліцей №2 Слобідської сільської ради Черкаського
району Черкаської області*

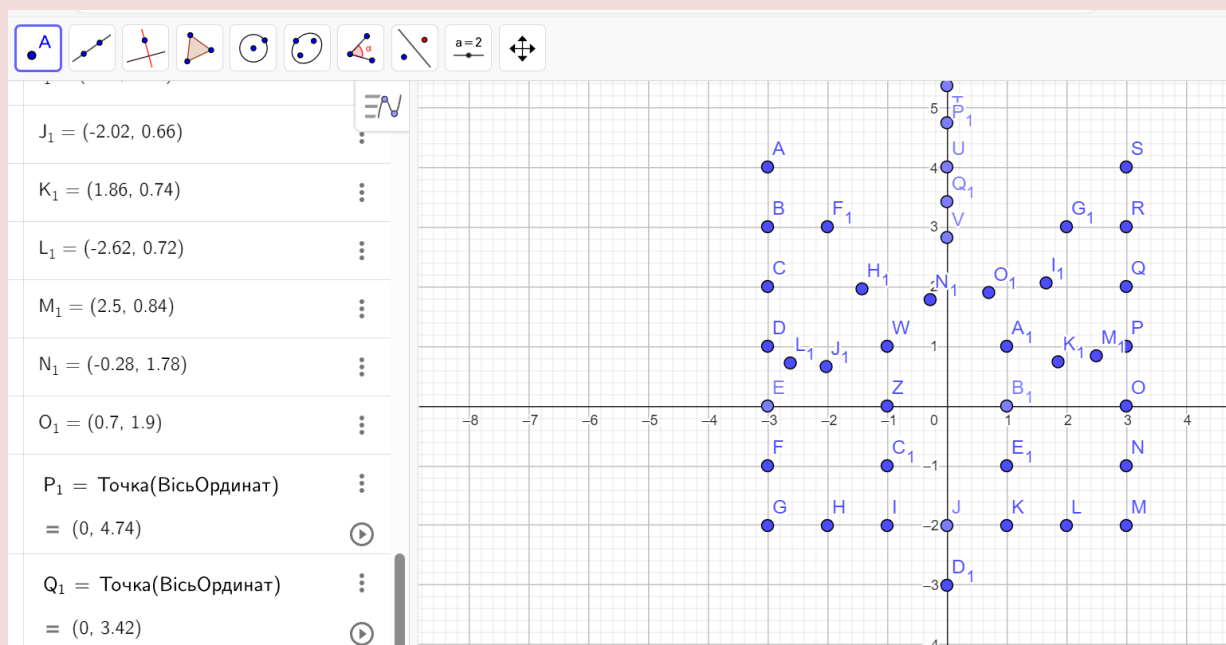
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ

До хорошого уроку учитель готується все життя
Василь Сухомлинський

Учні нового покоління, представники цифрового покоління, не хочуть чекати, поки вчитель повільно буде здобувати нові знання, світ швидко змінюється, а тому і наставники мають швидко пристосовуватися до нових реалій. Кожен рік вчитель математики має опановувати нові методики використання цифрових технологій, йти в ногу з учнями.

Новому поколінню дітей хочеться інтерактивності та багатозадачності, швидкого отримання інформації, вони люблять наочні картинки, короткі відео, онлайн ігри. Учні хочуть навчатися разом з іншими, обмінюватися досвідом, втілювати спільні проекти. Вони цінують речі, які можна відразу спробувати на практиці і значно гірше сприймають суху теорію, відірвану від сучасного життя. Тому завдання вчителя математики – організувати освітній процес таким чином, щоб учні не боялися, а хотіли ставити запитання, розвивати їх творчість та уяву, самостійність, зберігати пізнавальну активність. Серед 10-ти ключових компетентностей, які мають набути діти під час вивчення математики є **інформаційно-цифрова компетентність**, яка передбачає набір знань, навичок і умінь, необхідних для ефективного використання інформаційних технологій і ресурсів в різних аспектах життя. Це включає в себе вміння шукати, оцінювати, використовувати, обмінюватися, створювати та впорядковувати інформацію в цифровому середовищі. Ось декілька ідей, які я використовую на уроках математики 5-6 класах. Використання математичних програм. Діти використовують програми та онлайн-інструменти, які допомагають у вирішенні математичних завдань, як на уроці так і при виконанні домашніх завдань. Наприклад, програма GeoGebra. Використання програми Geogebra на уроках

математики в 5-6 класах може бути дуже корисним для створення інтерактивних занять, які заохочують учнів до дослідження та розвитку їх математичних навичок. Створення візуальних демонстрацій: Geogebra дозволяє створювати візуальні демонстрації теорем, правил чи інших математичних концепцій. Це допомагає учням краще зрозуміти матеріал і побачити його застосування в реальному чи віртуальному світі. Geogebra може бути використана для колективної роботи учнів. Вони можуть спільно створювати графіки, досліджувати властивості геометричних фігур та розв'язувати задачі, співпрацюючи один з одним та обмінюючись ідеями.

Scratch (<https://scratch.mit.edu/>) Це програма, яка дозволяє створювати власні інтерактивні ігри, анімації та інші проекти. Вона може бути використана для демонстрації математичних концепцій, таких як координати, арифметика.

Desmos (www.desmos.com/calculator), онлайн-калькулятор та графічний калькулятор, який дозволяє створювати графіки функцій, вирішувати системи рівнянь, вивчати геометрію. Дітям цікаво створювати рисунки, виконуючи проекти з математики. Khan Academ (<https://www.khanacademy.org/>) - це онлайн-ресурс, який пропонує безліч відеоуроків, вправ та тестів з різних математичних тем. Він є корисним для самостійного вивчення математики. Mathigon (<https://mathigon.org/>) Цей ресурс пропонує інтерактивні математичні уроки з

різних тем, таких як алгебра, геометрія, комбінаторика тощо. Він може бути використаний для розширення знань учнів та викладання нових концепцій НУШ. Використання цих програм допомагають мені, творчому, креативному, сучасному вчителю математики, зробити уроки цікавими та зрозумілими для учнів, а також сприяють активному залученню дітей вивчення математики. «Дію, учуся, допомагаю іншим!» - це девіз моїх учнів.

Розвиток цифрової компетентності в учнів через аналіз даних - це важливий аспект сучасної освіти, НУШ. Ось кілька ідей, як це я роблю на уроках математики 6 класу. Учні під час виконання проєктів з математики використовують реальні дані з їх власного оточення або з відкритих джерел. Це може бути аналіз соціальних медіа, вивчення статистики зі спортивних подій або навіть аналіз кліматичних даних. Такі проєкти розвивають не лише цифрову, але й аналітичну та критичне мислення. Діти використовують інструменти для візуалізації даних, такі як Microsoft Excel, Google Sheets, Power Point. Звичайно, учні збирають власні дані для аналізу і обробки. Це опитування в класі, серед учнів школи, мешканців села, спостереження за певним явищем або навіть створення даних шляхом експериментів. Проєкти виконуються в командах, це заохочує учнів до співпраці при аналізі даних. Робота в проєктах розвиває комунікаційні навички, роботу в команді та розподілу обов'язків. Результати проєкту діти можуть оформлювати за допомогою програми Padlett.

Головний акцент покладаю не лише на технічний аспект аналізу даних, але й на те, як правильно інтерпретувати результати, в який зручний спосіб це зробити, яку програму використати. Навчання вмінню читати та розуміти дані є ключовим елементом цифрової компетентності і в з цим завданням, як найкраще сплавляється математика. Такі підходи викладання предмету допомагає учням розвинути не лише технічні навички, але й критичне мислення, проблемне мислення та спроможність аналізувати інформацію, що вони зустрічають в сучасному цифровому світі.

Розв'язування математичних задач через онлайн-ресурси - чудовий спосіб зацікавити учнів і зробити навчання більш доступним та інтерактивним. Ось

деякі цікаві підходи, що я використовую на уроках математики. Найголовніше - це інтерактивні вправи, без них не проходить жоден урок. Використовую онлайн-платформи, які пропонують інтерактивні завдання та вправи з математики. Наприклад, Khan Academy або Math Playground, Wordwall (<https://wordwall.net/uk/resource/69380696>), Всеосвіту з цікавими вебквестами, Learningapps (<https://learningapps.org/>), Liveworksheets.com(<https://www.liveworksheets.com/w/uk/matematika/>), Novatik (<https://novatika.org/uk/6-klas/onlajn-trenazher-rozkrittya-duzhok/>). Ці ресурси надають зручні інструменти для розв'язання різних видів завдань та надають зворотний зв'язок для кожної відповіді. Використання математичних ігор є цікавим та захоплюючим способом вивчення предмету. Існує багато інших онлайн-ресурсів, які пропонують ігри для розвитку різних математичних навичок, цифрової компетентності в телеграм спільноті вчителів математики «Інтерактивні вправи» (https://web.telegram.org/k/#@interactive_math). Зараз існує багато онлайн-платформ, таких як YouTube або Khan Academy, Всеукраїнська школа онлайн, які мають відеоуроки та практичні пояснення з різних тем математики. Ці фрагменти відеоуроків практично використовую, як під час уроків так і задаю дітям до перегляду вдома. Учні можуть переглядати ці відеоуроки для отримання додаткової допомоги або пояснень. Це надзвичайно актуально при онлайн навчанні.

Сучасний учень і вчитель живе в інформаційному, цифровому суспільстві – суспільстві глобальної компетентності, в якому очевидними є виклики щодо його безперервного особистісного зростання, активності та ефективного самоздійснення у мінливих умовах життя. Тому базовою компетентністю, серед тих, що виділяються в НУШ, є цифрова компетентність. Саме вона допоможе дітям і педагогам подолати виклики сучасного цифрового суспільства.

Пендальчук Віктор,
учитель інформатики
Каховської загальноосвітньої школи I-III ступенів
№1 Каховської міської ради Херсонської області

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ САМООСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛЯ

Вступ. Сучасний світ стрімко розвивається. Ритм і стиль життя сучасної людини суттєво відрізняються від способу життя її попередників, оскільки вона змушена постійно шукати, аналізувати, відбирати, передавати та отримувати величезний обсяг інформації. Цифрові технології стали невід’ємною частиною сучасного життя, проникаючи в усі сфери діяльності людини — від освіти й науки до медицини, економіки та повсякденного спілкування. Щодня ця інформація надходить з різних джерел – суспільства, соціальних мереж та інших інтернет-ресурсів, які в останні роки стали основними платформами для комунікації та обміну даними. Цифрові технології не лише спрощують багато процесів, а й відкривають нові можливості для розвитку, комунікації та професійного зростання.

Однією з ключових сфер, де цифрові технології відіграють особливо важливу роль, є освіта, яка сьогодні переживає період інтенсивної цифрової трансформації. Сучасний вчитель насамперед повинен бути компетентним у цифровій сфері та володіти знаннями як скерувати цифрову діяльність учня задля навчальних цілей.

Однією із найважливіших характеристик для вчителя є інформаційно-цифрова компетентність, а це:

- впевнене та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні;
- інформаційну й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботу з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці;
- розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [4].

Проблема інтеграції цифрових ресурсів у підготовку вчителів має тісний зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями, одним з яких є модернізація системи педагогічної освіти відповідно до вимог Нової української школи [3, с. 1009].

Тези. На сьогоднішній день, інформаційна компетентність учителя є однією з важливих характеристик педагога для його успішної професійної діяльності, соціальної захищеності в умовах становлення українського інформаційного суспільства. Це, у свою чергу, вимагає принципової модернізації підготовки вчителів [1, с. 135].

Різноманітні цифрові платформи, мобільні додатки, інтерактивні дошки, онлайн-курси та інші технології надають педагогам можливість вдосконалювати свої професійні навички, адаптувати навчальні матеріали відповідно до потреб учнів та створювати динамічне освітнє середовище. Звичайно, ефективне використання цих інструментів потребує певних знань і вмінь, що підкреслює необхідність підвищення рівня цифрової компетентності вчителів.

Безперервне навчання дозволяє педагогам освоювати нові методики, покращувати навички комунікації, адаптуватися до сучасних викликів та робити освітній процес цікавішим і ефективнішим. Зупинимось детальніше на освітніх онлайн-платформах, які стають незамінним інструментом для підвищення кваліфікації, обміну досвідом і вдосконалення професійних навичок.

Для успішної професійної адаптації педагогів в Україні доступними є значна кількість освітніх платформ, які повністю чи частково орієнтовані на самостійне навчання і саморозвиток освітян для удосконалення їхніх компетентностей [2].

Сьогодні вчителі мають доступ до широкого вибору навчальних ресурсів: від коротких курсів і вебінарів до повноцінних програм сертифікації. Ці платформи допомагають не тільки покращити педагогічну майстерність, а й адаптуватися до цифрових реалій, інтегруючи сучасні інструменти в освітній процес.

Розглянемо найкращі освітні платформи, які допоможуть вчителям розширити горизонти професійного зростання та вдосконалити свої навички.

Серед міжнародних платформ, що містять курси від провідних університетів світу, варто зазначити:

➤ **Coursera** — це одна з найпопулярніших платформ, що пропонує курси (з педагогіки, психології та управління навчальними процесом; програми з інтеграції технологій у викладання) від провідних університетів і компаній, таких як Stanford, Yale, Google, IBM, University of London та ін. До переваг варто віднести: безкоштовний доступ до курсів (можна переглядати матеріали без сертифікації); висока якість контенту. Вчителі можуть вибирати курси за темами, які відповідають їхнім потребам. Протягом навчання студент повинен переглядати лекції, які надсилаються йому щотижня, читати рекомендовані статті та виконувати домашні завдання [5, с.117].

➤ **Udemy** — це платформа, яка пропонує тисячі курсів з різних тем, зокрема і для вчителів. Курси тут створюють як експерти, так і практикуючі педагоги. Це: курси з використання цифрових технологій у навчанні; програми з особистісного розвитку та управління часом; навчання з методик активного навчання. Варто зазначити, що дана платформа платна, але має доступні ціни (часто є великі знижки).

➤ **edX** — це ще одна топова освітня платформа, заснована Гарвардським університетом та МІТ. Вона пропонує курси з акцентом на академічну якість (поглиблені курси з педагогіки, психології та STEM-освіти). Дана платформа має багато безкоштовних курсів; навчання у таких установах, як Гарвард, МІТ, Колумбійський університет; висока академічна якість матеріалів. Учасники можуть обговорювати матеріали курсів, співпрацювати в групах та ділитися власними враженнями. Курси безоплатні, проте отримання сертифіката потребує оплати [5, с.118].

Серед українських платформ, які орієнтовані саме на педагога, особливого попиту набувають:

➤ **Prometheus** — це одна з перших українських платформ масових відкритих онлайн-курсів (МООС), яка пропонує безкоштовні освітні програми від найкращих українських університетів, державних та міжнародних організацій. Для педагогів – це курси з інноваційних методик навчання; програми підвищення кваліфікації; навчання з цифрової грамотності та інтеграції технологій у викладання. Дана платформа безкоштовна і має великий вибір курсів саме українською мовою. Кожен курс складається з відеолекцій, інтерактивних завдань, а також форуму, на якому студенти мають змогу поставити запитання викладачу та спілкуватися. Успішне завершення курсу дасть змогу отримати електронний сертифікат, який підтверджуватиме здобуті знання [5, с.117].

➤ **Освіторія** — це український освітній проєкт, що об'єднує медіаплатформу, онлайн-курси, професійні спільноти та безкоштовні ресурси для вчителів у вигляді статей, вебінарів, курсів та досліджень в сфері освіти; професійні тренінги та майстер-класи; спільноти для вчителів для обміну досвідом. Форми організації роботи як очна, так і дистанційна. Серед переваг варто зазначити: велику базу корисних статей і матеріалів; актуальні новини освіти та інноваційні методики.

➤ **EdEra** — українська онлайн-платформа, що пропонує якісні освітні курси, методичні матеріали та інтерактивні підручники для вчителів з методик викладання та інноваційних технологій. Також дана платформа пропонує методичні посібники та електронні підручники, а також спеціалізовані матеріали для вчителів НУШ.

➤ **Google for Education** пропонує сертифікаційні курси для вчителів з використання цифрових технологій. На даній платформі можна опанувати: Google Classroom та інтерактивне навчання; використання Google Docs, Forms, Slides; управління класом у цифровому середовищі.

Висновки.

Цифрові інструменти відкривають перед педагогами унікальні можливості для самоосвіти та професійного розвитку. Вони допомагають освоювати нові

методики, залишатися в курсі освітніх інновацій і вдосконалювати свої навички. Завдяки онлайн-курсам, інтерактивним платформам та сучасним технологічним рішенням вчителі можуть розширювати свої знання у зручному форматі, незалежно від місця та часу. Важливо не лише знати про ці ресурси, а й активно їх використовувати у своїй педагогічній діяльності. Впровадження цифрових засобів освіти та онлайн-технологій у процес професійної адаптації педагогічних працівників є важливим кроком на шляху до модернізації освіти та підвищення її якості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабовський П. П. Критерії, показники і рівні розвитку інформаційної компетентності вчителя природничо-математичних предметів / П. П. Грабовський // Інформаційні технології в освіті. – 2015. – № 24. – С. 135–147.
2. Міністерство освіти і науки України — Платформи для вдосконалення навичок і саморозвитку. Головна | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/platformi-dlya-vdoskonalennya-navichoki-samorozvitku>
3. Муковіз О., Кузнєцова Н. Методична компетентність вчителя початкових класів у контексті нової української школи. Вісник науки та освіти. 2024. № 2(20). С. 1008–1020. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1008-1020](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1008-1020)
4. Нова українська школа. Концепція. — URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Семез А. Цифрові засоби освіти та онлайн-технології для професійної адаптації педагогічних працівників/ Педагогічний вісник. – 2024 - С.115-120.

Фамілярська Лариса,

кандидат педагогічних наук, старша викладачка

кафедри педагогіки й андрагогіки

Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти» Житомирської

обласної ради

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ

Аналіз наукових досліджень свідчить про зростання використання штучного інтелекту (ШІ) в освітньому контексті. Застосування ШІ в навчальному процесі, дистанційному навчанні, системах управління навчанням (LMS) і адміністративному управлінні забезпечує нові можливості для

персоналізації освітнього процесу, підвищення його ефективності та адаптивності до потреб здобувачів освіти [1; 3].

Штучний інтелект стає одним з інструментів навчальної комунікації. Його впровадження в освітній процес дозволяє розвивати та оновлювати концепції, прийоми та методи навчання відповідно до освітніх стандартів та сучасних викликів [2; 9]. Використання ШІ в освіті дозволяє автоматизувати процеси оцінювання, адміністрування та персоналізувати навчальний контент, що своєю чергою, підвищує ефективність навчання та зменшує навантаження на педагогів. Крім того, штучний інтелект відкриває нові можливості для інтерактивної взаємодії, наприклад, через чат-боти, віртуальні асистенти та навчальні платформи з розширеною аналітикою. Ці технології сприяють мотивації та залученості дітей, стимулюючи їх до активної участі в освітньому процесі. У сфері візуальної комунікації ШІ дозволяє створювати більш наочні, динамічні та адаптивні візуальні матеріали, що особливо важливо для здобувачів освіти з різними стилями сприйняття інформації.

Сучасні дослідження містять аналіз впливу штучного інтелекту на процеси навчання, викладання та освітнього адміністрування [10]. Застосування ШІ змінює не лише інструменти взаємодії між учасниками освітнього процесу, а й трансформує саму структуру освітнього середовища, сприяючи впровадженню інноваційних методів навчання. У фокусі наукової дискусії перебувають питання ефективності використання ШІ у процесі навчання, дистанційній освіті, адмініструванні, а також у створенні персоналізованих навчальних середовищ.

Вчені досліджують застосування різних моделей штучного інтелекту в освіті понад 30 років для пошуку шляхів сприяння розвитку ефективних адаптивних навчальних середовищ та різноманітних гнучких, інклюзивних інструментів [3; 4; 5].

Дослідники стверджують, що впровадження технологій ШІ в освітнє середовище трансформує традиційні підходи до навчання, методи навчання, створення навчального контенту, структурування інформації, управлінську

діяльність [1; 7]. Автори підкреслюють важливість інтеграції технологій ШІ в сучасний навчальний процес освітнього закладу [6; 8; 9; 10].

Представлені у дослідженнях підходи дозволяють простежити динаміку змін в освітньому процесі, а також окреслити перспективи його подальшого застосування.

3 листопада 2022 року компанія OpenAI відкрила доступ для багатьох до ChatGPT. Це потужний інструмент, який можна налаштувати під свої потреби. Однак, для максимально ефективного його використання необхідно встановити персональні налаштування, що дозволяє отримувати більш релевантні результати за запитом. В цих налаштуваннях можна зазначити мову, тон, стиль, структуру та деталізацію результатів запитів. Але не варто вказувати конфіденційну інформацію, щоб уникнути витоку чутливих даних. ChatGPT має чимало переваг, однак важливо вміти об'єктивно оцінювати його можливості.

У сучасних дослідженнях наголошується на інтеграції потенціалу ШІ у навчальні стратегії, як засобу трансформації традиційної освіти [2; 4; 7].

Характеризуючи освітнє середовище у 2015-му році зазначимо, що ключовим був учитель біля дошки, учні в зошитах, монолог у стилі «я (вчитель) говорю – ви (учні) слухаєте», мінімум інтерактиву, максимум механічного записування.

З 2025-го року буденністю сучасних дітей є TikTok, YouTube, меми, штучний інтелект. Відтак для них знання більше не є цінністю, адже є миттєвий доступ до інформації в онлайн. Учням не подобається сидіти та слухати мовчки – їм потрібно діяти, шукати відповіді. Тому сучасний урок має бути організовано у форматі «зрозумій та застосуй». Головна роль учителя – не транслювати знання, а навчити дітей осмислювати, аналізувати, критично мислити, співпрацювати, відсіювати зайве, якісно взаємодіяти зі штучним інтелектом.

Парадигма навчання змінюється. Це змушує виходити із зони комфорту, змінювати методики, методи оцінювання та ставлення до використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Зокрема, метафори – дуже ефективний інструмент для навчання сучасних дітей. Сучасні учні існують в інформаційному

просторі, де цифрові платформи TikTok, Instagram та YouTube конкурують за їхню увагу. Короткі, візуально яскраві та емоційно насичені формати є характерною ознакою нашого цифрового середовища. Наприклад, метафори максимально спростять розуміння теми заняття. Генерація метафоричних зображень за допомогою штучного інтелекту є потужним освітнім засобом, який здатний фундаментально трансформувати методологію навчального процесу. Моделі Dalle-3, Designer дозволяють створити швидко універсальну генерацію зображень українською мовою.

Узагальнення представлених підходів дозволяє стверджувати, що подальший розвиток інструментів ШІ є ключовим чинником інноваційного поступу в освітній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ahmad S., Rahmat M. K., Mubarik M., Alam M. M., Hyder S. Artificial Intelligence and Its Role in Education. Sustainability. 2021. DOI: 10.3390/su132212902.
2. Boichenko A.V., Boichenko O.A. Online education empowerment with artificial intelligence tools. 2020. Artificial Intelligence. DOI: 10.15407/JAI2020.02.022.
3. Chen L., Chen P., Lin Z. Artificial Intelligence in Education: A Review. IEEE Access. 2020. DOI: 10.1109/ACCESS.2020.2988510.
4. Hamal O., El Faddouli N., Alaoui Harouni M. H., Lu J. Artificial Intelligent in Education. Sustainability. 2022. DOI: 10.3390/su14052862.
5. Hao X. Innovation in Teaching Method Using Visual Communication under the Background of Big Data and Artificial Intelligence. Mobile Information Systems. 2022. DOI: 10.1155/2022/7315880.
6. Liu X., Yao R. Design of Visual Communication Teaching System Based on Artificial Intelligence and CAD Technology. Computer-Aided Design and Applications. 2023. DOI: 10.14733/cadaps.2023.s10.90-101.
7. Ruiz-Rojas L. I., Acosta-Vargas P., De-Moreta-Llovet J., González-Rodríguez M. Empowering Education with Generative Artificial Intelligence Tools: Approach with an Instructional Design Matrix. Sustainability. 2023. DOI: 10.3390/su151511524.
8. Totseva Y., Mavrodieva I. Strategic and Communication Aspects for the Use of Artificial Intelligence in Education. Pedagogika-Pedagogy. 2024. DOI: 10.53656/ped2024-8.02.
9. Hao, X. Innovation in Teaching Method Using Visual Communication under the Background of Big Data and Artificial Intelligence. Mobile Information Systems. 2022. <https://doi.org/10.1155/2022/7315880>.
10. Zhao, K., Peng, C., & Wu, Y. Exploring the Teaching Path of Visual Communication in the Digital Era. Int. J. Web Based Learn. Teach. Technol., 19, 1-17. 2024. <https://doi.org/10.4018/ijwltt.340937>.

РОЗДІЛ III.

ПАРТНЕРСТВО В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ: ДОСВІД, ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Білошицький Сергій,
доктор політичних наук, доцент, професор кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка,
Мітягіна Світлана,
методист НМЦ виховної роботи, позашкільної освіти та моніторингових досліджень Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка

СОЦІОЛОГІЧНА СЛУЖБА ЗЗСО ЯК ФОРМА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Модернізація та реформування галузі освіти в Україні мають на меті забезпечення підвищення якості освіти. Сьогодні стосунки між усіма учасниками освітнього процесу повинні будуватися на засадах партнерської взаємодії, а їхня співпраця має охоплювати цілий спектр аспектів функціонування закладу освіти.

Зазначена співпраця має передбачати функціонування постійно діючих каналів комунікації. Ідеться про важливість врахування керівництвом закладу думок і ставлень, запитів, потреб інших учасників освітнього процесу. Це вимагає, крім іншого, застосування соціологічного підходу.

Попри це довгий час соціологія в закладах ЗСО не отримувала широкого застосування, вона продовжувала сприйматися освітянами радше як корисний засіб для здійснення лише окремих проєктів. У цьому контексті заклади освіти, які зробили проведення соціологічних розвідок своєю регулярною практикою, вирізнялися як такі, що прагнуть бути сучасними, застосовувати кращий європейський досвід, формувати власний унікальний імідж тощо.

Сьогодні ситуація є кардинально інакшою: вже кілька років застосування соціологічних процедур у практиці закладів ЗСО є безпосереднім та невід’ємним

елементом їхнього функціонування. Це обумовлено реалізацією Концепції Нової української школи, принципами формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти, а також процедурами проходження закладами освіти зовнішнього інституційного аудиту. Необхідність застосування соціологічного підходу до вивчення стану освіти в закладі ЗСО обумовлюється вимогами чинної нормативно-правової бази.

Найбільш широко важливість застосування в закладі ЗСО соціологічних заходів і процедур наголошується в Методичних рекомендаціях з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти (наказ МОН України від 30.11.2020 № 1480).

У рамках цього процесу передбачається проведення самооцінювання освітньої діяльності на основі не лише вивчення документації закладу освіти, але й опитування учасників освітнього процесу (анкетування, індивідуальне інтерв'ю, фокус-групове дослідження) та спостереження (за освітнім середовищем, проведенням навчальних занять тощо). Ці методи безпосередньо відносяться до соціологічної науки. Саме тому розробники документа чимало уваги приділяють поясненню основ проведення дослідницьких процедур із застосуванням пропонованих соціологічних методів та того інструментарію, який міститься в додатку до Рекомендацій.

Здійснення соціологічних процедур передбачене й рамками оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу ЗСО під час інституційного аудиту (наказ Державної служби якості освіти України від 29.03.2021 № 01-11/25 «Про забезпечення проведення інституційних аудитів закладів загальної середньої освіти»). Під час проведення інституційного аудиту основними методами збору інформації, крім вивчення документації та/або освітніх ресурсів, розміщених на вебсайті закладу освіти, є саме соціологічні: опитування учасників освітнього процесу (анкетування, інтерв'ю, письмове опитування педагогів щодо самоаналізу їхньої професійної діяльності) та спостереження (за освітнім середовищем та за проведенням навчального заняття).

Про важливість застосування соціологічних процедур у закладах ЗСО йдеться в Порядку проведення моніторингу якості освіти (наказ МОН України від 16.01.2020 № 54). У ньому, зокрема, серед усіх рекомендованих методів дослідження в рамках проведення моніторингу якості освіти на першому місці зазначається саме опитування (анкетування, інтерв'ювання), а на четвертому – фокус група (ще один соціологічний метод дослідження).

Підсумовуючи, можна констатувати: з огляду на вимоги й рекомендації, що містяться в нормативно-правовій базі, а також на актуальні потреби закладів ЗСО сьогодні соціологічні заходи в них мають бути представлені достатньо широко й різноаспектно. Насамперед ідеться про:

1) проведення внутрішніх досліджень (передусім опитувань) з метою: виявлення та усунення проблем, що перешкоджають успішному функціонуванню закладу; зміцнення та гармонізації стосунків між педагогічним, учнівським та батьківським колективами; посилення партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками здобувачів освіти;

2) проведення досліджень у рамках формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти (з метою самомоніторингу, врахування в корекційній роботі);

3) проведення соціологічних заходів за методикою Державної служби якості освіти України, яка застосовується під час інституційного аудиту (з метою підготовки до інституційного аудиту);

4) участь у проведенні внутрішніх моніторингових досліджень у частині застосування соціологічних методів;

5) пошук, накопичення, використання та поширення результатів зовнішніх соціологічних досліджень з метою: освіти та самоосвіти педагогічних працівників, формування в них відповідних загальних та базових компетентностей; покращення навчально-виховного процесу (для осучаснення та ілюстрування дидактичних матеріалів, оновлення проблематики навчальних занять та виховних заходів); підвищення якості науково-дослідницької

діяльності педагогічних працівників та здобувачів освіти (поповнення емпіричної бази наукових досліджень, формування їхньої методології);

6) реалізацію на базі закладу освіти громадських, освітніх та наукових проєктів за напрямками: медіа-освіта, шкільні засоби масової інформації, усна історія, дослідно-експериментальна робота тощо;

7) сприяння науково-дослідницькій роботі здобувачів освіти (зокрема, з-поміж іншого, підготовці науково-дослідницьких робіт для участі в конкурсній захисті МАН України).

Наведений перелік не є вичерпним, проте він демонструє, наскільки широким є спектр проведення в закладі ЗСО соціологічних заходів та наскільки вагомими є ті цілі й завдання, які можуть перед ними стояти.

Забезпечення реалізації принаймні одного або декількох напрямків здійснення соціологічних заходів вимагає від керівництва закладу та педагогічного колективу постійної уваги, системної й систематичної роботи. З огляду на це доцільно створити в закладі освіти позаштатну соціологічну службу. Вона може набувати вигляду творчої або робочої групи та функціонувати на постійній основі.

Хоча створення в закладі ЗСО соціологічної служби не вимагається чинною нормативно-правовою базою, її функціонування здатне значно спростити діяльність закладу з проведення процедури самооцінювання та моніторингових досліджень, здійснення яких є вимогою часу та законодавства.

З огляду на вищезазначене працівники Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка розробили методичний посібник «Соціологічна служба в закладі ЗСО як елемент ВСЗЯО: педагогіко-управлінський потенціал, технології діяльності, порядок організації». (Зазначене видання можна знайти за адресою: https://drive.google.com/file/d/1G30X_zNDVLIQeHxIWl4UeujrQL7ISQuL/view).

Посібник створено на допомогу керівним та педагогічним працівникам закладів ЗСО. Він містить інформацію щодо місця соціологічних розвідок у процесах формування й розвитку внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладі ЗСО. У ньому надаються рекомендації щодо створення в

зкладах освіти соціологічної служби, а також пропонується блок базових відомостей про організацію та проведення соціологічних досліджень у закладах освіти.

Для зручності забезпечення ефективного функціонування соціологічної служби в закладі ЗСО автори запропонували власний проєкт положення про неї. У ньому в розділі «Склад та управління соціологічною службою» робиться наголос саме на партнерському характері функціонуванні цієї інституції. Зокрема в положенні наголошується: «...Відповідно до принципу партнерської співпраці між усіма учасниками освітнього процесу, а також з метою залучення громадськості (зовнішніх партнерів закладу) до розвитку закладу освіти соціологічна служба може мати у своєму складі:

- представника або представників керівництва закладу;
- педагогічних працівників закладу (вчителів, педагога-організатора, психолога, соціального педагога);
- батьків здобувачів освіти або інших законних представників;
- здобувачів освіти, котрі виявляють інтерес до науково-дослідницької роботи (віком від 14 років);
- представників учнівського самоврядування (віком від 14 років);
- зовнішніх партнерів закладу освіти;
- педагогічних та/або науково-педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти;
- інших осіб (за рішенням керівництва закладу освіти)».

Отже, можна констатувати, що соціологічна служба є потужним інструментом партнерської взаємодії учасників освітнього процесу та важливим фактором внутрішньої системи забезпечення якості освіти сучасного закладу ЗСО.

Ковшар Олена,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідуюча кафедрою дошкільної і спеціальної
освіти Криворізького державного педагогічного
університету, м. Кривий Ріг, Україна*

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЗІ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ ЯК УМОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВИХОВАТЕЛЯ

Актуальне питання вищої освіти - сформувати у здобувача мотивацію до майбутньої діяльності, знайти ефективні шляхи оволодіння освітньою програмою. Умови сьогодення, війна в Україні, подолання освітніх втрат у підготовки сучасних фахівців потребують нових інноваційних шляхів в організації вищої освіти.

Якого педагога-вихователя чекають сьогодні в закладах дошкільної освіти? Звісно, практично зорієнтованого.

Новий Закон України «Про дошкільну освіту» пропонує різні форми організації і здобуття дошкільної освіти, окреслює принципи самостійності закладів дошкільної освіти. Реалізація таких задумів можлива творчими, мобільними педагогами-вихователями

Пошук нових шляхів в організації дошкільної освіти, форм, методів, прийомів ставить нові завдання перед закладами вищої освіти до підготовки конкурентоздатного випускника, майбутнього вихователя.

Така підготовка не можлива без тісної співпраці, співучасті, партнерства з педагогами-практиками.

Вона включає і сучасну теоретичну, так і якісну організацію практичної підготовки, яка згідно Стандарт вищої освіти за спеціальністю Дошкільна освіта освітнього рівня бакалавр складає мінімум 20%(найбільший відсоток, порівняно з іншими Стандартами підготовки майбутніх педагогів). Найважливіше в укладанні та реалізації ОПП зі спеціальності Дошкільна освіта є співпраця з тими, хто очікує майбутнього здобувача – роботодавцями, стейкхолдерами, удосконалення ОПП за пропозиціями як НПП, так і стейкхолдерів, здобувачів освіти.

Для багатьох колег однією з якісних, практичних форм організації освітнього процесу в закладах вищої освіти стали спільне проведення лекцій, практичних занять. Такі форми взаємодії і підготовки майбутніх фахівців уже є традиційними і мають якісні результати в оволодінні здобувачами спеціальних фахових компетентностей. Шляхи організації тісної партнерської співпраці зі стейкхолдерами різні за рівнями та видами.

Кафедрою дошкільної і спеціальної освіти КДПУ напрацьований досвід зі співробітництва з Департаментом освіти і науки міста, укладені відповідні угоди для роботи над спільними прикладними міськими проектами. Така діяльність, науково-практична взаємодія була реалізована в міських та регіональних проектах : «Партнерська взаємодія дошкільної та початкової ланок освіти», «Упровадження технології тьюторського супроводу формування готовності до нової соціальної позиції «школяр» дітей передшкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти»; «Формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку». Кожен проект включав низку прикладних та наукових, методичних семінарів, співпрацю з опорними закладами освіти, що розширило простір взаємодії з роботодавцями на рівні управління, менеджменту, безпосередньо педагогів-практиків.

В реалізації проектів активно приймали участь науково-педагогічні працівники, педагоги-вихователі, здобувачі й аспіранти. Вони були учасниками методичних семінарів, тренінгів.

За результатами проектів були включені нові сучасні освітні компоненти в професійну та варіативну складову ОПП: «Організація партнерської взаємодії з батьками в ЗДО»; «Національно-патріотичне виховання на заняттях філологічного циклу»; «Формування основ демократичних цінностей у дітей дошкільного віку»; «Організація тьюторської підтримки дітей передшкільного віку в сучасному ЗДО».

Такий шлях допоміг та допомагає реалізувати питання партнерської взаємодії, мотивації до оволодіння педагогічною майстерністю майбутніми фахівцями, співпраці, включення кращих практик педагогів в освітній процес

підготовки здобувачів, і потім вмотивоване працевлаштування молодих педагогів-вихователів.

Творча співпраця зі стейхолдерами надає можливості не лише удосконалювати якість освітнього процесу зі здобувачами, а й реагувати вчасно на нові тенденції в професійній діяльності педагогів і таким чином вносити зміни в освітній процес. Тоді освітня програма стає гнучкою і може відповідати потребам здобувача.

Досвід реалізації партнерської взаємодії, як умова підготовки майбутніх фахівців – організація та впровадження дуальної форми освіти.

Організація дуальної форми освіти дозволяє не лише наблизити ринок праці до здобувача, а фактично формується через активну співпрацю ЗВО з роботодавцем. Такі країни, як Швейцарія, Австрія, Канада, Польща мають свій цікавий досвід організації та впровадження дуальної системи освіти[3].

Сам термін «Дуальна система» (від лат. dualis - подвійний) був уведений в освітній простір в середині 60 років минулого століття в ФРН, як нова, більш гнучка форма організації професійного навчання. Так, було визначено, що дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфери з підготовки спеціалістів певного профілю в рамках організаційно відмінних форм навчання (Hebert Baumann) [2, с. 48].

Тому, пошук творчих освітніх підходів у реалізації конкурентоздатних освітніх програм закладів вищої освіти спрямовує освітній простір, до впровадження дуальної освіти, де можливість за межами теоретичного навчання сформувати професійні компетентності здобувача в практичній професійної діяльності. А далі, продовжується на основі такої співпраці виконання спільних програм, проектів, заходів для реалізації партнерської взаємодії ЗВО та роботодавців. Акцентую увагу, що дуальна форма передбачає часткове перенесення процесу формування програмових компетентностей і результатів навчання в умови професійної практичної діяльності. При цьому частина обсягу освітньої діяльності замість аудиторної та самостійної роботи виконується у

формі навчання на робочому місці (робочих місцях) з відповідним перерозподілом навчального навантаження здобувача освіти в межах освітніх компонентів. Саме мета впровадження дуальної форми навчання – подолання диспропорції між пропозицією щодо надання освітніх послуг закладами вищої освіти та запитами роботодавців щодо структури освітнього процесу, змісту і обсягу освітніх програм, навчальних планів якості підготовки фахівців, надання можливості мобільно реагувати на зміни інноваційних практичних освітніх технологій та модернізувати зміст фахової вищої освіти, при організації освітнього процесу враховувати вимоги конкретних освітніх закладів – замовників кадрів. Мета впровадження дуальної системи освіти в Україні - усунути основний недолік традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників – розрив між теорією і практикою, освітою й виробництвом та підвищити якість підготовки кадрів з урахуванням вимог роботодавців в рамках організаційно-відмінних форм навчання[2,с.51]. Досвід співпраці з роботодавцями логічно дозволив запровадити дуальну форму освіти саме для тих здобувачів. Підготовка до впровадження дуальної форми освіти проходила відповідно до «Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти»[1].

Метою Положення є реалізація студентоцентрованого підходу через орієнтацію на задоволення очікувань здобувачів освіти щодо успішної роботи за фахом, формування в них сучасних знань практичного характеру, умінь і навичок професійної діяльності та командної роботи на реальних робочих місцях і у виробничому середовищі, підвищення готовності, полегшення та пришвидшення переходу випускників зі сфери освіти до трудової сфери, а також підвищення загалом їхньої конкурентоспроможності на ринку праці[1]. Зрозуміло, що пріоритетне значення в організації дуальної освіти мають роботодавці, стейкхолдери - важлива зацікавлена сторона: розробка разом з керівником, методистом навчального плану для запровадження дуальної форми освіти, робочих програм, обговорення результатів навчання, , щодо якості сформованих компетентностей у здобувачів, що допомагає разом дійти до

якісного результату в підготовці майбутніх фахівців. Така форма співпраці допомогла студентам ще під час навчання знайти робочі місця, мотивувати їх у професійній діяльності, а Університет разом із закладом дошкільної освіти створив для здобувачів якісну, практико-орієнтовану індивідуальну освітню траєкторію. Впровадження на сьогоднішньому першому етапі дуальної форми здобуття освіти у тісній співпраці з роботодавцями дозволяє підвищити мотивацію здобувачів, удосконалити освітній процес, працевлаштувати здобувачів під час навчання, підвищити відповідальність як викладачів, так і роботодавців в якості підготовки майбутніх педагогів-вихователів.

Підвищення якості підготовки майбутніх педагогів-вихователів – проблема яка турбує як заклади вищої освіти, так і дошкільні заклади. Тому спільне вирішення такої проблеми дозволяє не лише покращити освітній процес, а й надає можливості впроваджувати не тільки інноваційні форми організації педагогічної підготовки, а й форми здобуття освіти, що насамперед мотивує здобувачів до професійного вдосконалення, розкриває секрети педагогічної майстерності і все ж таки мотивує молодь залишатись працювати уже під час навчання в Університеті в дошкільному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти <https://mon.gov.ua/ua/news/polozhennya-pro-dualnu-formu-zdobuttya-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti> zareyestrovano-v-minyusti
2. Савицька Н. Л. Інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті. Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації [Текст] : зб. наук. ст. учасників Шостої Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : Скайтек, 2015. С .48–52.
3. Freeman R.E. Strategic management: A stakeholder approach. Boston: Pitman, 2004.

Ольга Крутенко,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки і освітнього менеджменту
комунального навчального закладу «Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної ради»*

ПАРТНЕРСТВО В ОСВІТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ, БАТЬКІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Вступ. Сучасна освіта неможлива без співпраці, взаємодії та об'єднання зусиль усіх учасників освітнього процесу. Партнерство стає ключовим фактором успішного розвитку як окремого закладу освіти, так і всієї освітньої системи

загалом. Це не лише взаємодія між педагогами та учнями, а й залучення батьків, громади, бізнесу, наукових установ та інших зацікавлених сторін.

Основна частина. Про важливість і актуальність налагодження партнерських стосунків в закладі освіти свідчить той факт, що проблема взаємозв'язку сім'ї, школи і громадськості були і є в центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, Софія Русова підкреслювала значення співпраці школи, громади та родини у вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Крім того, їй належать думки щодо важливості національного виховання та партнерських відносин між батьками та педагогами. Виховний потенціал сім'ї високо цінували видатні педагоги ХХ століття А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко та інші. Про значення співпраці батьків і педагогів писали Г. Дудчак, М. Кудрявцева, Н. Дерев'янкіна, Т. Тарарака, Ю. Кричевська та ін. Проблеми взаємодії учасників освітнього процесу відображені у працях таких дослідників, як Л. Березівська, Т. Кравченко, Н. Побірченко та інші.

Вагомими є праці І. Беха, який досліджує питання морального виховання та розвитку особистості через партнерські взаємини в освітньому процесі. Варто замислитися над його думкою про те, що «сучасна цивілізація культивує два типи особистості: Его-центровану і Соціо-центровану. На жаль, переважає перша. У результаті цього не освоюються такі духовні загальнолюдські цінності, як благородство, милосердя, святість, гідність, повага до людини та відповідальність, досконалий розум, творча спрямованість». На наш погляд, подолати цю проблему можливо тільки в тому випадку, коли в закладі освіти будуть панувати партнерські стосунки.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на сутність такого поняття, як партнерство в освіті: це процес взаємодії всіх учасників освітнього середовища з метою покращення навчального досвіду та створення комфортних умов для розвитку підростаючої особистості. Воно передбачає обмін ресурсами, досвідом і знаннями для досягнення спільних цілей. Як підкреслював О.Вишневський, «педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді,

знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [2]». Виходячи з цієї думки, можемо стверджувати, що ефективне партнерство в освіті базується на таких цінностях:

- **довіра, відкритість і чесність** у спілкуванні створюють атмосферу безпеки та взаємоповаги для кожного суб'єкта;
- **відповідальність за свою зону впливу**: педагоги – за якість навчання, батьки – за підтримку розвитку дитини, громада – за створення сприятливих умов для освіти підростаючого покоління;
- **взаємоповага до думок, досвіду та інтересів** інших, що включає також толерантність до різних точок зору та врахування індивідуальних особливостей кожного учасника освітнього процесу;
- **співпраця**, яка ґрунтується на активній взаємодії, обміні знаннями, досвідом і ресурсами, тим самим забезпечуючи досягнення спільних цілей, створення середовища взаємної підтримки;
- **рівноправність і включеність**, що означає право на голос та вплив на прийняття рішень незалежно від статусу чи ролі;
- **орієнтація на розвиток** сприяє безперервному навчанню, удосконаленню та саморозвитку всіх його учасників. Цей аспект передбачає як професійний ріст педагогів, так і всебічний розвиток учнів;
- **інноваційність і відкритість до змін**, що стає запорукою гнучкості партнерства та готовності до впровадження нових ідей, підходів та сучасних технологій навчання і виховання.

Партнерство в освітньому процесі є не лише інструментом взаємодії, а й фундаментом для побудови якісного та гармонійного навчального середовища. Цінності, на яких воно ґрунтується, визначають рівень довіри, відповідальності та ефективності співпраці між усіма учасниками – педагогами, батьками, учнями, громадою та бізнесом. Усвідомлення цих принципів допомагає не лише покращити освітній процес, а й сприяє формуванню соціально відповідального суспільства, де взаємодія та підтримка стають основою розвитку.

Різноманітні форми співпраці між учасниками освітнього середовища дозволяють не лише підвищити якість навчання й виховання, а й створити сприятливі умови для розвитку кожної дитини.

Розглянемо ключові напрями партнерської взаємодії та види партнерських стосунків в освітньому просторі. **Партнерство між учителями та учнями** ґрунтується на тих же цінностях, про які йшлося вище, адже вони відіграють ключову роль у формуванні освітнього середовища. Одним із основних принципів у стосунках в парадигмі педагог – учень має бути спільна відповідальність за результати навчання, тобто здобувачі освіти мають бути не пасивними отримувачами знань, а активними учасниками освітнього процесу. Задля підвищення мотивації до навчання учитель може залучати школярів до планування уроків, підбору дидактичних матеріалів, створення ілюстрацій тощо. Формами реалізації партнерства учителі/учні можуть бути такі:

- проєктне навчання, в процесі якого відбувається спільна діяльність над дослідницькими чи творчими проєктами, що сприяє розвитку критичного мислення, самостійності та вмінню працювати в команді;
- учнівське самоврядування, тобто делегування учнівству повноважень та надання можливості впливати на освітній процес через участь у шкільному управлінні, обговоренні навчальних планів та організації позакласних заходів;
- менторство та тьюторство, що передбачає зміну ролі учителя на роль наставника для учнів. Педагог може допомагати їм не лише в навчанні, а й у вирішенні особистих та кар'єрних питань.

Другий вид партнерських стосунків, що притаманний освітньому процесу, – **взаємодія школи, тобто педагогічного колективу, з батьками**. Спільне залучення батьків до навчального процесу підвищує мотивацію учнів, зміцнює відповідальність за результати навчання та допомагає створювати сприятливе середовище. Цей вид партнерства можна вважати ключем до гармонійного розвитку дитини. Спільна діяльність і взаємна підтримка допомагають формувати загальнолюдські цінності особистості, адаптуватися до соціуму та

успішно засвоювати знання та морально-етичні норми. Умовами успішного партнерства в парадигмі педагога/батьки є регулярна комунікація, безпосередня участь у житті навчального закладу, гнучкість і врахування інтересів обох сторін.

Партнерство в парадигмі «учень – учень» є потужним інструментом для розвитку сучасного освітнього середовища. Воно сприяє не лише ефективному засвоєнню знань, а й формуванню ключових соціальних компетентностей, необхідних для успішного майбутнього здобувачів освіти. Використання партнерських методів навчання дозволяє зробити освіту більш інтерактивною, мотивуючою та результативною. Серед найбільш ефективних форм організації партнерства «учень – учень» сьогодні є такі: парна робота (двоє учнів спільно виконують завдання, доповнюючи знання один одного); групова робота (декілька учнів працюють над спільним проектом або проблемою); наставництво (тьюторство) (більш досвідчений учень допомагає менш досвідченому опанувати матеріал); метод «Навчи іншого» (один учень пояснює матеріал іншому, що сприяє кращому засвоєнню знань); проєктна діяльність (співпраця над довгостроковими дослідницькими або творчими проєктами). Разом з тим, варто враховувати, що, попри численні переваги, партнерство між учнями має певні виклики: нерівномірний розподіл ролей; конфлікти в групах, різний рівень підготовки та ін.

Вважаємо за необхідне звернути увагу також на те, що у сучасному освітньому просторі партнерство між учнями відіграє ключову роль у формуванні не лише академічних знань, а й соціальних компетентностей та м'яких навичок. Завдяки взаємодії, обміну знаннями та співпраці учні розвивають комунікативні навички, вчаться працювати в команді й стають більш відповідальними за власне навчання і особистісний розвиток.

В якості нестандартних ідей щодо для партнерства в освіті можемо назвати **«Освітні тандем-програми»**. Особливість їх полягає в об'єднанні учнів різного віку, рівня знань або навіть з різних регіонів у партнерські пари або групи. Наприклад:

- **Тандем «Старший-молодший»:** старшокласники стають наставниками для молодших учнів, допомагаючи їм із навчанням, соціалізацією та адаптацією.
- **Тандем «Школа-університет»:** студенти педагогічних факультетів проходять практику, проводячи уроки або інтерактивні заняття для школярів.
- **Тандем «Місто-село»:** учні з міських і сільських шкіл обмінюються досвідом, проводять спільні проєкти та знайомляться з особливостями життя в різних умовах.
- **Тандем «Освіта-бізнес»:** учні співпрацюють із підприємцями або реалізують стартапи, створюючи реальні міні-проєкти та набуваючи практичних навичок. Таке партнерство сприяє розвитку менторства, соціальної відповідальності та інтеграції навчального процесу з реальним життям.

Що стосується діяльності дошкільних закладів освіти, то ідея партнерства для них також є актуальною. Одна із оригінальних ідей, що може бути реалізована в ДЗО, – «Сімейно-громадський освітній простір». Ця ініціатива передбачає створення інтегрованого освітнього середовища, де активну участь у вихованні дошкільнят беруть не лише вихователі, а й батьки, місцева громада та бізнес. Ключові елементи такого партнерства:

- «Батьки як співтворці», тобто батьки залучаються до розробки ігор, майстер-класів, організації тематичних днів та екскурсій. Наприклад, якщо хтось із батьків працює лікарем або музикантом, він може провести пізнавальне заняття.
- «Бабусі й дідусі як наставники». Цей елемент партнерської взаємодії залучає старше покоління до участі у читанні казок, розповіданні історій або навчанні дітей традиційним ремеслам (вишивка, ліплення, малювання).
- «Дитячий садок + локальний бізнес» – партнерство із місцевими кафе, бібліотеками, спортивними центрами або фермерськими господарствами, щоб організовувати екскурсії та інтегровані заняття (наприклад, знайомство з процесом випікання хліба або доглядом за тваринами).

- «Природнича освіта в дії» – це співпраця з екологічними організаціями, які допомагають створити в садочку міні-город, зону для сортування сміття чи екологічні арт-простори.
- «Сімейні дні» – це регулярні зустрічі дітей, батьків та вихователів у неформальному форматі для спільних ігор, навчання та обміну досвідом.

Такий підхід допомагає зробити дошкільну освіту не лише ефективною, а й насиченою справжнім життєвим досвідом, розширюючи можливості дітей та їхніх родин.

Висновки з перспективами подальшої наукової роботи. Партнерство між педагогами, батьками, учнями та іншими учасниками освітнього процесу є важливим чинником ефективного навчання та виховання. Практичний досвід свідчить про те, що активна взаємодія між цими групами сприяє покращенню академічних результатів учнів, формуванню їхніх соціальних навичок, підвищенню мотивації до навчання та створенню сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі.

Разом з тим, існує низка проблем, які потребують подальшого наукового аналізу, серед яких: недостатня мотивація деяких батьків до участі в житті школи, нерівномірний рівень педагогічної компетентності педагогів у питаннях партнерської взаємодії, відсутність єдиних стандартів щодо форм і методів співпраці.

Перспективи подальших наукових досліджень у цій сфері включають:

- розробку ефективних методик і програм для підвищення рівня залученості батьків до освітнього процесу;
- аналіз ролі цифрових платформ у покращенні комунікації між учасниками освітнього процесу;
- дослідження впливу партнерства на формування ключових компетентностей учнів;
- упровадження та оцінку ефективності інноваційних підходів до взаємодії педагогів, батьків та учнів у різних типах навчальних закладів.

Таким чином, тема партнерства в освіті залишається актуальною та відкриває широкі можливості для подальших досліджень, що сприятимуть покращенню якості навчального процесу та розвитку гармонійної особистості здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І., Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка)*/ [редкол.: С.А. Копилов (співголова, наук.ред.), І.Д. Бех (співголова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С.3-22.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський. Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.

Меленець Людмила,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вступ. Сьогодні, на четвертий рік повномасштабного наступу росії на Україну, волонтерська та благодійна діяльність уже стала частиною буття кожного громадянина. Дорослі та діти в різних куточках країни та світу проводять сотні благодійних заходів і зборів (плати, внески), тим самим потужно розвиваючи волонтерський рух. Це свідчить про соціально-громадянську відповідальність кожної дорослої людини та формування у дітей і молоді не тільки громадянської компетентності, а й компетентності педагогічного партнерства, що є одним із головних завдань сучасної освіти.

Основний виклад. Першим законом, що Верховна Рада ухвалила 8 січня 2025 року, став Законопроект № 11159 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку волонтерства серед

здобувачів освіти», за який проголосувало 298 депутатів. Мета законопроекту – адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу щодо визнання результатів волонтерської діяльності дітей та молоді, розвитку культури соціальної відповідальності в суспільстві, особливо серед дітей та молоді, збільшення частки суспільства, охопленої волонтерською діяльністю.

Щоб досягти цього, законопроект передбачає внесення відповідних змін до Законів України “Про освіту“, “Про повну загальну середню освіту“, “Про вищу освіту“, “Про професійну (професійно-технічну) освіту“, “Про фахову передвищу освіту“, “Про волонтерську діяльність“. Закон, зокрема, передбачає:

- визнання результатів волонтерства студентів за практику в разі її відповідності освітній програмі закладу освіти за згодою закладу;
- обов’язкову видачу волонтеру документа, який підтверджує його участь у волонтерській діяльності від громадської, благодійної чи волонтерської організації;
- вплив волонтерського досвіду на вступ у заклади освіти шляхом включення досвіду волонтерства в мотиваційний лист;
- зобов’язання керівників закладів освіти підтримувати розвиток волонтерських ініціатив учасників освітнього процесу та залучення учнів до волонтерської діяльності [1; 5].

Зауважимо, що українська наукова та педагогічна спільнота вже зверталася до теми волонтерства, зокрема й у закладах освіти, оскільки вважають це питання дуже важливим як для реальної допомоги тим, хто її потребує, так і для виховання у дітей готовності займатися волонтерською діяльністю [3; 4; 6].

Зокрема, в дослідженні Козак Л., Федорової С. проаналізовано сучасний стан проблеми формування соціальної та громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти, здійснено аналіз фахових видань, чинних законодавчих документів та освітніх програм із зазначеної проблеми. Охарактеризовано понятійний апарат досліджуваної проблематики, а саме поняття: «волонтер», «волонтерська діяльність», «соціалізація», «педагогіка емпатерменту», «соціальна та громадянська

компетентність», «благодійна, екологічна та соціальна акції». Розглянуто аспекти формування соціально-громадянської активності дітей старшого дошкільного віку через залучення їх до волонтерської діяльності в закладах дошкільної освіти, зокрема до добровільних акцій. Актуалізовано необхідність формування мотивації та компетентності майбутніх школярів щодо подальшої активної участі у суспільно-громадському житті [2].

Волонтерство дає можливість отримати таку особливу навичку, як-от самозарадність, розуміння, що саме ми відповідальні за своє життя, громаду та країну. Таку думку сформулювала **Любомудрова Л.**, координаторка програм ЮНІСЕФ із розвитку молоді на конференції “Волонтерство та шкільна освіта: точки дотику” у серпні 2024 року. За її словами, участь у громадській та місцевій діяльності посилює в молоді відчуття причетності до чогось важливого. *“Інвестиції у волонтерство – це ще й інвестиції в потужний людський капітал в Україні. Саме тому громадам важливо співпрацювати із закладами освіти та розвивати волонтерство на місцях”*, – додала Любомудрова Л. [7].

Ми поділяємо думку **Закалюка А.**, начальника управління освіти департаменту розвитку Львівської міської ради, що волонтерства не можна навчити, цей процес має бути добровільним. Волонтерську діяльність неможливо впроваджувати лише ресурсом педагогів, а заклади освіти не мають бути самотніми в цьому процесі, адже волонтерська діяльність сприяє і розвитку місцевих громад. Місцевій владі лише потрібно створити відповідні умови для розвитку волонтерства. За його словами, щоби волонтерство успішно впроваджувалося в освітній процес, з усіма його учасниками потрібно постійно комунікувати та пояснювати для чого все це. Але такі розмови не мають бути у формі директивної комунікації, лише на добровільній основі, інакше це не матиме ніякого результату. Відтак, у заклади освіти **“варто впускати громадські організації”**. Закалюк А. запропонував школам у після урочний час надавати свої приміщення в користування громадським організаціям, які могли б там провадити волонтерську діяльність та творити здорове середовище. У

такий спосіб можна полегшити дітям доступ до волонтерства, адже не потрібно буде їздити десь на інший кінець міста, щоб поволонтерити [7].

Досвідом численних акцій та інших благодійних ініціатив може поділитися Братанова Л. – директор закладу дошкільної освіти № 532 міста Києва, керівник громадської організації «Фундація лідерів дошкілля "ІНФАНТІЯ"» (FOUNDATION OF PRESCHOOL LEADERS "INFANTIA") <https://www.facebook.com/infantia.ua/> Це є приклад співпраці між закладом дошкільної освіти та неприбутковою організацією, яка може вести освітню, волонтерську діяльність у приміщеннях закладу освіти для розвитку дітей. Керівник закладу впевнений, що правильно організована волонтерська робота сприяє розвитку лідерських якостей у співробітників, більш швидкій адаптації нових працівників, їх успішній самореалізації. А спільне виконання завдань згуртовує колектив, підвищує мотивацію і професійний розвиток персоналу.

Не менш важливою для розвитку волонтерства є і **мотивація**. Щоб волонтерство стало інструментом розвитку навички партнерської взаємодії учасників освітнього процесу закладу дошкільної освіти, необхідно створити умови для того, щоб волонтерство не було разовою акцією, а перетворилося на щось постійне та системне:

1. Підвищувати обізнаність про волонтерську діяльність закладів дошкільної освіти через інформаційні кампанії (популярні медіа, соціальні мережі та лідерів думок). Водночас варто не лише загально розповідати про волонтерство, а й демонструвати конкретні приклади успішних волонтерів та їхніх ініціатив.

2. Інтегрувати волонтерство в систему як формальної, так і неформальної освіти. Це можуть бути зустрічі з активними волонтерами, волонтерські клуби за інтересами, спільна організація благодійних заходів та волонтерських проєктів та ін. За активну волонтерську діяльність закладів можна відзначати на рівні району, міста, громади.

3. Масштабувати волонтерську діяльність на рівні різних громад могли б освітні програми, у яких волонтерство прописано як варіативний складник, а також програми підвищення кваліфікації педагогів.

4. Інвестувати кошти в програми розвитку волонтерської діяльності та програми підтримки молодіжних ініціатив, адже волонтерський рух потребує і системних інвестицій. Також важливо залучати молодих людей до розроблення та реалізації різних локальних програм, адже в такий спосіб ми можемо формувати відповідальних та активних громадян [7].

Висновки. Волонтерська робота – гнучка, адресна та оперативна у вирішенні соціально-громадянських проблем. Волонтерство виступатиме інструментом розвитку навички партнерської взаємодії учасників освітнього процесу закладу дошкільної освіти за умови перетворення індивідуальної участі на колективну дію; прагнення, в міру своїх здібностей та наявності вільного часу, доводити до успішного завершення спільно розроблені плани і програми; співпраці зі своїми колегами в дусі взаєморозуміння і взаємної поваги; не розголошення конфіденційної інформації, якщо така передбачається характером діяльності; визначення межі добровільної співпраці; доручення кожному такої діяльності, яка йому найбільше підходить.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна Рада України прийняла Закон щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти. 2025. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/257407.html>
2. Козак Л., Федорова С. Волонтерська діяльність як засіб формування соціально-громадянської компетентності у закладах дошкільної освіти. *European Science*. 2022. 14 (3). С. 83-91. DOI: 10.30890/2709-2313.2022-14-03-011.
3. Козубовська І.В., Козубовський Р.В., Милян Ж.І. Залучення майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до волонтерської діяльності (метод. рекомендації). 2022. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47499/1/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%281%29.pdf>
4. Славінська М.О. Методичні рекомендації щодо організації волонтерської діяльності у закладах загальної середньої освіти. 2021. URL: https://znayshov.com/News/Details/metodychni_rekomendatsii_shchodo_orhanizatsii_volonterskoii_diialnosti
5. Про волонтерську діяльність. Закон України. 3236-VI. 2011. Відомості Верховної Ради України (ВВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
6. Слівінська Н.М. Корпоративне волонтерство: перспективи розвитку в Україні. 2015. URL:

http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25370/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A1%D0%BB%D1%96%D0%B2%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_2015.pdf

7. Як зробити волонтерство частиною освітнього процесу: рекомендації, нормативка та 52 мільйони гривень на ЗСУ лише в одній області. 2024. URL: <https://nus.org.ua/2024/08/06/yak-zrobyty-volonterstvo-chastynoyu-osvitnogo-protsesu-rekomendatsiyi-normatyvka-ta-52-miljony-gryven-na-zsu-lyshe-v-odnij-oblasti/>

Орлова Ольга,

*кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗ «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЖОР*

БАТЬКІВСЬКИ НАВИЧКИ: ПІДТРИМКА ДІТЕЙ В ПОДОЛАННІ СТРЕСУ

У нашому житті постійно відбуваються зміни, і якщо ми не можемо швидко до них пристосуватися, може виникнути стан стресу. При цьому навіть не важливо, позитивним чи негативним був стресовий фактор. Часто стресорами для себе є ми самі: наші думки, емоції, дії. Діти все частіше стикаються з різноманітними стресовими ситуаціями — від шкільних труднощів до складних змін у сім'ї чи соціальному оточенні. Цифрова епоха додає нові виклики: соціальні мережі, кібербулінг, інформаційне перевантаження. Важливо, щоб батьки були не лише спостерігачами, а активними та свідомими учасниками у процесі подолання цих труднощів. Саме батьківські навички та їхня постійна присутність відіграють ключову роль у підтримці емоційного добробуту дитини та формуванні її психологічної стійкості.

Одна з головних навичок — уміння слухати та чути свою дитину. Дитині надзвичайно важливо знати, що її не лише чують, але й справді розуміють та приймають її почуття. Активне слухання без критики, осуду чи знецінення допомагає створити міцні довірливі стосунки між батьками та дітьми. Часто навіть прості фрази на кшталт: «Я розумію, що тобі зараз важко» або «Я поруч і готовий тебе підтримати» можуть стати для дитини джерелом полегшення та відчуття захищеності. Важливо при цьому дивитися дитині в очі, відкладати телефон та інші справи, показуючи, що в цей момент вона — найважливіша.

Таке уважне ставлення навчає дитину відкрито виражати свої емоції, не боятися ділитися переживаннями та шукати підтримки у близьких. Це не лише зміцнює емоційний зв'язок у родині, а й формує в дитини впевненість у собі, довіру до світу та розуміння, що її думки й почуття мають значення.

Наступна критично важлива навичка — емоційна підтримка та розвиток емоційного інтелекту. Батьки мають систематично навчати дитину розпізнавати й правильно називати свої емоції, розуміти їхню природу та знаходити здорові способи їх вираження. Це може відбуватися через відверті розмови, читання та обговорення казок, спеціальні розвиваючі ігри або аналіз життєвих ситуацій. Наприклад, можна створити «емоційний щоденник» або використовувати картки з емоціями, де дитина може позначати свій настрій протягом дня. Коли дитина краще розуміє, що з нею відбувається емоційно, вона значно легше справляється з внутрішнім напруженням та знаходить конструктивні шляхи вирішення проблем.

Ще одним важливим аспектом розвитку емоційного інтелекту є навчання співпереживанню — умінню розпізнавати й розуміти емоції інших людей. Це допомагає дитині будувати здорові стосунки з однолітками, вирішувати конфлікти мирним шляхом і формувати емпатійне ставлення до оточення. Для цього батьки можуть використовувати рольові ігри, читання історій із запитаннями на кшталт «Як ти думаєш, що відчував цей персонаж?» або обговорення реальних подій, звертаючи увагу на почуття інших людей.

Розвиток емоційного інтелекту — це не разова дія, а тривалий процес, який потребує терпіння, уваги та активної участі дорослих. Чим більше дитина отримує підтримки у цьому напрямі, тим більш емоційно стійкою, самосвідомою та здатною до співпраці вона виростає. У майбутньому це стане фундаментом для її психологічного благополуччя, успішної соціалізації та здатності до самореалізації.

Формування стресостійкості у дітей значною мірою забезпечується завдяки правильно структурованій щоденній рутині, яка включає дотримання здорового режиму сну, регулярну фізичну активність, збалансоване харчування

та якісну взаємодію в сімейному колі. Такі елементи сприяють створенню відчуття безпеки, стабільності й передбачуваності, що є ключовими чинниками психоемоційного благополуччя дитини. Дослідження вказують на те, що спільне проведення часу — зокрема сімейні трапези, читання перед сном, прогулянки на свіжому повітрі або колективна участь у фізичних вправах — позитивно впливає на емоційний стан дітей, зміцнює родинні зв'язки та сприяє формуванню емоційної підтримки. Наявність стабільних родинних традицій виконує функцію захисного механізму, що дозволяє дітям ефективніше адаптуватися до життєвих викликів і знижує рівень психоемоційного напруження. Повторювані щоденні дії, за умови позитивного емоційного забарвлення, можуть мати значний регуляторний вплив на дитячу психіку, сприяючи розвитку внутрішніх ресурсів саморегуляції.

Особистісна поведінка батьків та їхній емоційний стан виступають ключовими факторами у процесі формування стресостійкості дитини. Згідно з даними сучасної психології розвитку, діти на ранніх етапах онтогенезу засвоюють моделі реагування на стресові ситуації шляхом спостереження і наслідування поведінки дорослих, зокрема батьків або осіб, що виконують роль первинних опікунів. Якщо дорослі демонструють емоційну регуляцію, рефлексивність, здатність до конструктивного подолання труднощів, а також відкрито і без засудження обговорюють власні емоційні стани, дитина копіює ці поведінкові прояви як ефективні стратегії реагування. Навпаки, емоційна нестабільність, уникнення емоційного вираження або деструктивні способи розв'язання проблем з боку батьків корелюють із підвищеним ризиком розвитку тривожних розладів, емоційної дисрегуляції та труднощів адаптації у дітей. У зв'язку з цим самопізнання, розвиток емоційного інтелекту та здатність до усвідомленого аналізу власних психоемоційних станів розглядаються як критично важливі компоненти відповідального батьківства. Їхній розвиток сприяє створенню стабільного та передбачуваного емоційного середовища, що є необхідною умовою для формування в дитини психологічної резилієнтності.

Важливо також розуміти, що кожна дитина унікальна у своїх реакціях на стрес. Хтось потребує більше фізичного контакту та обіймів, інші краще заспокоюються через творчу діяльність або фізичні вправи. Завдання батьків — уважно спостерігати та розпізнавати індивідуальні потреби своєї дитини, гнучко підлаштовуючи стратегії підтримки.

Отже, підтримка дитини у подоланні стресу — це комплексний та безперервний процес, який вимагає від батьків не лише порад чи настанов, але й щоденної емоційної присутності, чуйності, уваги та безумовної любові. Саме через усвідомлений розвиток власних батьківських навичок, постійне навчання та самовдосконалення ми можемо допомогти нашим дітям вирости емоційно стійкими, психологічно зрілими та впевненими у собі особистостями, готовими до викликів сьогодення. Це інвестиція, яка неодмінно окупиться у майбутньому здоров'ям та благополуччям наших дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В. Байдик, Ю. Бондарук, Ю. Гопкало, Т. Гніда, І. Корнієнко, Н. Лунченко, Ю. Луценко, Р. Мороз, І. Ткачук] ; заг. ред. В. Панка, І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с.
2. Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум / упорядники Браницька Т.Р. Матохнюк Л.О. Шпортун О.М. 2022 Вінниця Видавництво КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2022. 131 с.

Катерина Чубенко,

*асистент вчителя з інклюзивного навчання
Хутірський ліцей Слобідської сільської ради
Черкаського району Черкаської області*

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПАРТНЕРСТВА ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА В ІНКЛЮЗІЇ

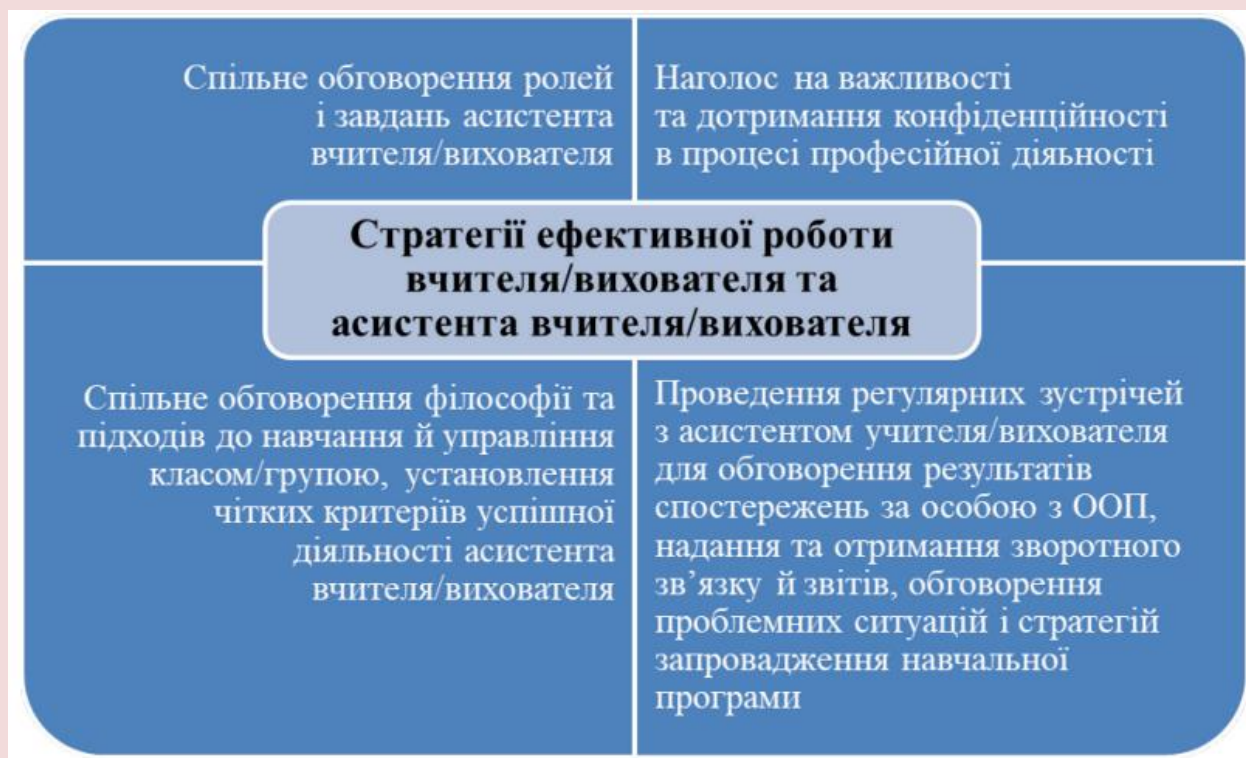
Інклюзивна освіта ставить собі за мету забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти та створення необхідних умов для досягнення ситуації успіху під час освоєння знань усіма без винятку дітьми [8, ст. 48]. Завдання інклюзивного навчання полягають у тому, щоб включити всіх дітей в шкільну систему та забезпечити їх рівноправність, і створити належні умови, які б

сприяли для їх розвитку. Але все це можливе тільки при умові налагодження добрих стосунки та співпраця вчителя з асистентом вчителя [7, ст. 42].

Асистент вчителя – рівноправний член педагогічного колективу закладу освіти, який бере участь у навчально-виховному процесі відповідно до своїх обов'язків (як варіант розглядалася назва посади «вчитель-асистент», що підкреслює важливу роль фахівця у системі професійних відносин) [2, ст. 125].

Посада асистента вчителя відносно нова в українській школі та розглядається у контексті інклюзивної освіти. Асистент вчителя працює у партнерстві з учителем із метою виконання освітньої програми для досягнення учнями класу результатів навчання, формування компетентностей; забезпечує спільно з учителем єдність навчання, виховання і розвитку учнів; співпрацюючи з учителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів [5, ст. 4].

Щоб робота асистентів учителів у класі була ефективною, вони мають знати про викладені вчителями цілі в індивідуальному навчальному плані (ІНП) учня, вміти бачити, що учень вже досяг поставлених цілей, і знати, як звітувати вчителю про свої спостереження.

[5, ст. 50 – 51].

Для того, щоб робота була повноцінною та продуктивною, вчитель разом з асистентом ставлять цілі, що поділяють на короткострокові та довгострокові. Довгострокові цілі плануються на весь навчальний рік. При визначенні довгострокових цілей до відома беруться висновки ІРЦ, звіт команди фахівців, першочергові спостереження, що надають інформацію про рівень актуального розвитку та характеристики потреб дитини з точки зору батьків. Довгострокові цілі асистент разом вчителем відображають в ІПР, за потреби, вони коригуються відповідно до короткострокових цілей. Короткострокові завдання – це завдання, що вчитель з асистентом ставить перед учнем на певний період часу. Тобто, це поступові етапи, що проходить учень в процесі навчання та засвоєнні знань, умінь та навичок, які зазначені в довгострокових цілях. Це свого роду поетапні контрольні показники, що визначають область додаткових послуг. Основою для визначення короткострокових завдань є розвиток учня.

Коли сформовані чітко поставлені завдання, тоді починається співпраця між асистентом та вчителем уже безпосередньо на уроці. Асистент учителя під керівництвом учителя може працювати з учнями індивідуально або в невеликих групах, проводячи різну роботу для підсилення та покращення засвоєння навчальної програми. Асистент вчителя, вже як було сказано, це помічник у роботі, як з усім класом, так і безпосередньо з учнями з особливими освітніми потребами [8, ст. 50 – 51].

Зарубіжні науковці підкреслюють такі особливості співпраці:

«Учителям потрібно працювати в диференційованих командах разом з асистентами учителів та іншим фахівцями. Це означає, що вчителі та асистенти виконують різні ролі задля досягнення спільної мети. Вчителі не повинні «перекладати» всю відповідальність за освіту дитини на асистента. Також учителям не слід повністю брати на себе цю роль, і вони мають бути впевненими, що можуть покластися на допомогу асистентів, коли це буде потрібно. Це потребує обговорень на етапі планування спільної роботи» [2, ст. 130 – 131].

Основні аспекти співпраці між педагогом і асистентом вчителя можуть бути представлені у вигляді «моделі чотирьох аспектів», таких як:

1. Особистісні якості/риси:

Для успішної співпраці важливо, щоб педагог та асистент вчителя мали високий рівень професіоналізму, відповідальності, терпимості, емпатії та взаємоповаги. Вони повинні бути відкриті до спілкування, готові допомагати одне одному і взаємно підтримувати.

2. Чотири ролі асистента:

Асистент вчителя в інклюзивному класі виконує чотири основні ролі - підтримуючу, організаційну, сприяння навчанню та оцінювання. Він допомагає учням з особливими освітніми потребами впоратися з різними завданнями та забезпечує їх активну участь у навчальному процесі.

3. Чотири компоненти вчителя:

Вчителі також мають враховувати чотири основні компоненти - індивідуалізацію, диференціацію, адаптацію та інклюзію. Індивідуалізація передбачає врахування особливих потреб кожного учня. Диференціація - надання різних завдань та підходів для різних учнів. Адаптація - модифікація змісту та методів навчання. Інклюзія - забезпечення активної участі всіх учнів у навчальному процесі.

4. Чотири компоненти взаємодії:

Ефективна співпраця між педагогом і асистентом вчителя ґрунтується на чотирьох компонентах взаємодії - комунікації, взаємодопомозі, взаємопідтримці та взаємовпливі. Вони мають створювати сприятливий і доброзичливий клімат в колективі та сприяти спільним діям для досягнення спільних.

Загалом, успішна взаємодія між педагогом і асистентом вчителя в інклюзивному класі є запорукою якісного та ефективного навчання та розвитку учнів з особливими освітніми потребами. Взаємодія, повага, взаємна підтримка та спільні зусилля допомагають створити сприятливий навчальний середовище, де кожен учень може розкрити свій потенціал та досягти успіху. [3, ст. 61 – 63].

Врахування чинників, які впливають на співпрацю між асистентами вчителів та вчителями предметів в інклюзивних класах і пошук шляхів

подолання труднощів є важливим аспектом для покращення ефективності цієї співпраці. Проаналізуємо деякі фактори та можливі шляхи їх подолання.

Фактори, що впливають на співпрацю:

1. Недолік часу у вчителів та асистентів може стати перешкодою для ефективної співпраці.
2. Не всі вчителі та асистенти мають достатню підготовку до роботи з дітьми з ООП.
3. Вчителі предметів та асистенти вчителів можуть мати різні уявлення про те, як повинна виглядати співпраця.
4. Недостатня комунікація може спричинити труднощі у співпраці асистентів вчителів і педагогів [6, ст. 23 – 24].

Також, учителі не повинні ставити перед своїми асистентами завдань, які є прерогативою вчителя, — планування навчально-виховного процесу, оцінювання навчальних завдань учнів, що передбачає професійну інтерпретацію результатів їх виконання тощо. Натомість учитель може запропонувати асистенту вчителя провести підбір навчальних завдань, які учень міг би виконати (але остаточне рішення про використання цих завдань прийматиме вчитель); перевіряти вправи та тести на множинний вибір, інші види вправ/запитань, де учень повинен дати єдину вірну відповідь; зробити ксерокопії роздавальних матеріалів, виготовити унаочнення чи інші матеріали під керівництвом учителя [1, ст. 44].

Шляхи подолання труднощів:

Регулярні зустрічі. Планування регулярних зустрічей для асистентів вчителів та вчителів предметів з метою обговорення прогресу учнів з ООП та планування спільних дій.

Підготовка та навчання. Забезпечення можливостей для професійного розвитку, навчання асистентів вчителів та вчителів предметів, наприклад, на курсах підвищення кваліфікації.

Створення спільних ресурсів. Розробка та використання спільних навчальних ресурсів, які сприяють співпраці та адаптації матеріалів.

Обмін досвідом. Створення механізмів для обміну досвідом та найкращими практиками між асистентами вчителів та вчителями предметів.

Підтримка адміністрації. Адміністрація навчального закладу може забезпечити підтримку та ресурси для сприяння співпраці.

Подолання цих труднощів і забезпечення ефективної співпраці між асистентами вчителів та вчителями предметів є важливим аспектом успішної інклюзивної освіти. Отже, взаємодія між асистентом вчителя та вчителями предметів є дуже корисною і ефективною для покращення навчального процесу і підтримки учнів з ООП.

Розглянемо методичні рекомендації щодо налагодження ефективної співпраці асистента вчителя з вчителями предметів:

1. Спільне планування та співробітництво у роботі. Вчителі предметів і асистент вчителя мають спільно планувати уроки та розробляти, готувати навчальні матеріали, враховуючи потреби учнів з ООП. Вони повинні систематично обмінюватися інформацією про індивідуальні особливості, академічний рівень та можливі труднощі у навчанні учнів з ООП.

2. Індивідуалізація навчання. Асистент вчителя може допомагати вчителю добирати індивідуальні завдання для учнів з ООП, забезпечуючи додаткову підтримку, доступ до допоміжних ресурсів тощо. Розуміння потреб учня та усвідомлення необхідної адаптації та модифікації навчального матеріалу.

3. Відстеження прогресу. Вчителі предметів та асистент вчителя повинні регулярно відстежувати прогрес учнів з ООП і адаптувати підходи на основі отриманих результатів. Це дозволить вчасно коригувати навчальну програму і сам процес навчання. Створення навчальних портфоліо дозволяє збирати роботи та завдання учнів протягом певного часу. Це дає можливість не тільки відстежувати прогрес, але і показує розвиток навичок та досягнень учнів. Важливо, щоб відстеження прогресу було систематичним та об'єктивним процесом, який допомагає покращити якість навчання для учнів з ООП та підтримувати їхні індивідуальні потреби.

4. Комунікація і співпраця з батьками. Важливо, щоб вчителі предметів та асистент вчителя спільно спілкувалися з батьками учнів з ООП, розповідали про їхні успіхи та труднощі, а також отримували інформацію від батьків.

5. Професійний розвиток. Вчителі предметів і асистенти вчителів повинні постійно підвищувати свій професійний рівень, освоюючи нові методики та стратегії роботи з учнями з ООП, в тому числі в умовах дистанційного навчання, щоб забезпечити якісну підтримку і сприяти їхньому успішному навчанню та розвитку.

Таким чином, загальний успіх взаємодії асистента вчителя і вчителів предметів значною мірою залежить від відкритості, співпраці та взаєморозуміння між ними. І варто наголосити, що лише завдяки злагодженій партнерській взаємодії усіх членів команди психолого-педагогічного супроводу можна забезпечити найкращі умови для соціальної адаптації учнів з ООП [6, ст. 23 – 26].

Як підсумок, слід зазначити, що, оскільки чинне законодавство недостатньо регулює стосунки між учителями й асистентами вчителів, то перед учителями стоїть завдання зробити ці стосунки максимально ефективними. Ідеальні взаємини між учителем та асистентом учителя є постійним тривалим процесом. Однак на основі першого досвіду спільної роботи вчителів та асистентів учителя в інклюзивних навчальних закладах можна стверджувати, що учні дуже виграють у ситуації, коли вчителі й асистенти вчителів чітко розуміють свої ролі й відповідальність і разом працюють над досягненням спільної мети [1, ст. 51 – 52].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій., О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда, під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1DU5TMzy_1vvYqGExGkJnUIRj0hUq4a6/view (дата звернення: 06.04.2025 р.).
2. Колупаєва А.А., Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 192 с.
3. Маркевич В. С. Педагогіка партнерства вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому середовищі. Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня

магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2023. 93 с.

4. Моделі співпраці вчителя та асистента інклюзивного класу. URL: <https://naurok.com.ua/modeli-spivpraci-vchitelya-ta-asistenta-inklyuzivnogo-klasu-410678.html> (дата звернення: 04.04.2025 р.).
5. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/Organizatsijni-zasady-diyalnosti-asystenta-vchytelya.pdf> (дата звернення: 02.04.2025 р.).
6. Особливості співпраці асистента вчителя з вчителями предметів в умовах дистанційного навчання. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/62.-%D0%90%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F.pdf> (дата звернення: 06.04.2025 р.).
7. Сирота А.М. Співпраця асистента вчителя з іншими фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. Херсонський державний університет. Херсон, 2020. 69 с.
8. Співпраця вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому середовищі, методичні рекомендації, Чернігів, 2023, 66 с.

РОЗДІЛ IV.
ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПЕДАГОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бойко Ірина,
кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри
психології КЗ «Житомирський обласний
інститутОІППО» Житомирської обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

«Лише особистісні технології, комплекси вмінь, знань, «технології творення самого себе» невичерпні й надаватимуть конкурентні переваги»
(Поль-Мішель Фуко)

Актуальність питання. Аналізуючи проблему психологічного супроводу професійної діяльності педагога Нової української школи в умовах воєнного стану через призму проблем формування професійної компетентності педагогічних працівників (ПП) та їх психологічної компетентності, зокрема, слід зазначити:

1) у науковій літературі розглядають різні варіанти класифікацій видів педагогічної компетентності, які виявляють її структурність, багатогранність, відображають зв'язок з різними галузями науки. Сучасні дослідники визначають такі види компетентностей педагога: - загальнопедагогічну; - професійно-правову; - соціальну; - психологічну; - комунікативну; - конфліктологічну та інші [1; 2; 3]. Усі вони пов'язані з вимогами до його знань та особливостями професійної діяльності, об'єктом якого є трансформація професіоналізму педагога, на тлі якої відбувається його професійна життєдіяльність,- предметом виступає психологічна компетентність як сукупність соціально-перцептивного, соціально-психологічного, комунікативного, психолого-педагогічного та аутопсихологічного компонентів [1].

2) Формування особистості дитини передбачає, по-перше, особливий рівень розвитку особистості у того, хто цей процес організовує і спрямовує – у педагога: «особистість формує особистість» (В.О. Петрівський, О.О. Смірнова,

та ін); по-друге, за певних умов, створення психологічного безпечного освітнього середовища (як бажаного результату) станеться за умов: а) моніторингу психологічної безпеки освітнього середовища та *учасників* освітнього процесу; б) психолого-управлінського консультування керівників закладів освіти щодо управління освітнім середовищем у контексті *психологічної безпеки*; в) організації *спеціального* соціально-психологічного навчання учасників освітнього процесу; г) підготовки практичних психологів системи освіти до психологічного супроводу взаємодії (*партнерства*) суб'єктів освітнього процесу та створення ними безпечного освітнього середовища. Відтак, проблема цілеспрямованого розвитку особистості у закладі НУШ безпосередньо пов'язана з питаннями організації особистісно-орієнтованої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Результати нашого дослідження показали, що на КПК педагогічних працівників НУШ слід особливу увагу приділяти питанням формування у них дослідницької позиції, яка потребує сформованих прогностичних здібностей, щодо створення та реалізації педагогічних завдань у роботі з дітьми. Відзначимо лише те, що такий підхід до ПК педагогічних працівників не є новим і він, мабуть, зможе змінити реальну ситуацію у НУШ лише через багато років. Більшість педагогічних працівників, які працюють нині у НУШ, потребують організації не лише психологічного супроводу професійної діяльності педагога в умовах воєнного стану (нині у закладі освіти одна штатна одиниця психолога), а й особливого (спеціального) підвищення кваліфікації (це стосується, першочергово, втручання щодо підвищення кваліфікації вихователів ЗДО, вчителів початкової школи, асистентів, психологів. У цьому напрямку, під час повномасштабної війни РФ-її в Україні, зроблено чи мало та впроваджується Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (MENTAL HEALTH FOR UKRAINE – MH4U (Психічне здоров'я для України (2019-2030))). Проте, аналіз процесів навчання на КПК засвідчує, що їх ефективність значною мірою залежить від наявності у педагогічного працівника

відповідної навчальної мотивації та його прагнення до самозміни і розвитку. Розгляд у цьому контексті питань підвищення їхньої кваліфікації дозволяє говорити про те, що педагоги, які пройшли спеціальне навчання, повинні змінити (як гіпотеза) на краще свій професійний рівень, а також теоретично та практично засвоїти (набути) способи та методи цілеспрямованого удосконалення своєї педагогічної позиції, зокрема – позиції партнерства. Такий характер ПК педагогів дозволяє говорити про його особистісну орієнтованість. Іншими словами, процес підвищення кваліфікації, спрямований на зміну та розвиток їх особистості, повинен дозволити педагогам змінити як свою позицію щодо організації навчання, виховання дитини та своєї життєдіяльності, так і опанувати навички власного саморозвитку, самозміни, (само-... і т. п.).

Організація особистісно-орієнтованого процесу навчання на КПК педпрацівників, незалежно від їх категорії, передбачає розгляд проблеми психологічного змісту понять «особистість», «здатність», «готовність», «психологічна компетентність», «психологічний супровід». Розглянемо одне з них - «психологічна компетентність».

Психологічна компетентність, як предмет наукових досліджень, вивчалася науковцями (А. Деркач, І. Зимня, Н. Кузьміна, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, А. Хуторської та ін.), які розглядають психологічну компетентність як окрему, обов'язкову та фундаментально важливу складову професійної компетентності фахівця у системі «людина-людина». Так, наприклад, С. Дяков, О. Войтюк, Є. Зубарєв, Н. Лісова, Т. Плачинда, О. Полуніна, Г. Успенська, Н. Чаленко, Н. Яковлєва та ін., зазначають, що формування цієї компетентності відбувається на базі систематизованих психологічних знань, набутих навичок щодо використання психологічних технологій як у процесі фахової підготовки, так і під час подальшої професійної діяльності; визнають як найвищий рівень підготовленості фахівця до виконання професійних завдань, що поєднує обізнаність щодо особливостей професійної діяльності, психологічну здатність та готовність до її виконання, а також вміння вирішувати професійні завдання. Так на думку Поля-Мішеля Фуко, цьому можуть сприяти лише «технології

самого себе», які дають змогу індивідам здійснювати певні дії над своїм тілом і душею, думками, поведінкою, способом життя і перетворювати себе для досягнення щастя, чистоти, мудрості, досконалості чи безсмертя.

Дослідники одностайні у тому, що зміст професійно-психологічної компетентності (ППК) у кожному конкретному випадку залежить від характеру професійної діяльності та специфічних вимог до неї, тобто, ППК виявляється лише в галузі певної діяльності та передбачає інтелектуально-психологічну відповідність тим завданням, які вирішуються в межах професійної діяльності. (Здатність: *інтелектуально-психологічна відповідність – якісна характеристика (як складова) професійної придатності людини до обраної професії (наприклад, як безумовна – її психічне (ментальне) здоров'я.*)) Водночас, як було з'ясовано, професійно-психологічна компетентність педагогічного працівника та особливості її формування не були предметом окремого наукового дослідження у системі післядипломної освіти. Тому, на нашу думку, з огляду на її важливість для професійної діяльності, необхідним є впровадження в освітній процес обґрунтованого навчально-методичного забезпечення формування професійно-психологічної компетентності, яке охоплює педагогічні умови, зміст, форми, методи і засоби навчання, що дозволить сформувати такий рівень психологічних знань, умінь і навичок педагогів, який би відповідав сучасним вимогам НУШ в умовах війни (і не тільки) та забезпечив би ефективне виконання ними своїх професійних обов'язків в умовах нових викликів і загроз у сфері психологічної безпеки та створення безпечного освітнього середовища [1]. Посилюють актуальність питання формування професійно-психологічної компетентності педагогів і відгуки сучасних споживачів освітніх послуг (батьків, дітей, опікунів дітей), у яких звертається увага на те, що педагогічні працівники не знають основ вікової психології на належному рівні, вони не достатньо компетентні, зокрема, під час «ідентифікації проблем» учнів та дітей з особливими освітніми потребами; не достатньо компетентні здійснювати належний психолого-педагогічний супровід ДООП та мають низьку морально-психологічну готовність до професійної діяльності з ними. Ці зауваження потребують, на наш

погляд, загалом, більш глибокого вивчення та переосмислення психологічної сутності самого процесу психологічного супроводу, та, зокрема, психологічного супроводу професійної діяльності педагога в умовах воєнного стану (на рівні функціонування освітнього закладу та у сфері андрагогіки). Загалом, професійно-психологічна компетентність ПП передбачає наступні ЗУН щодо її формування: а) соціально-перцептивну компетенцію (знання людей – філософію людини; її основу складає спостережливість, проникливість); б) соціально-психологічну компетенцію (закономірності поведінки, діяльності, ставлення людини; цінності); в) аутопсихологічну компетенцію (самопізнання, самооцінка, самоконтроль, навички керування своїми станом, гармонізації ресурсу працездатності; самоефективність); г) комунікативну компетенцію (знання про стратегії, психотехнології ефективної комунікації); д) психолого-педагогічну компетенцію (навички здійснення психологічного впливу).

Висновки. Значущість професійно-психологічної компетентності педагогів для професійної діяльності, з одного боку, та, нерозробленість ефективної системи її формування в умовах війни, з іншого,- визначають першочерговість вирішення проблеми формування професійно-психологічної компетентності педагогічних працівників на етапі підвищення кваліфікації. Відтак, належне обґрунтування педагогічних умов формування професійно-психологічної компетентності педагогічних працівників в умовах війни потребує вирішення наступних завдань: 1. Вивчення теоретичних аспектів стану дослідження у педагогічній теорії та практиці сутності, структури і особливостей змісту професійно-психологічної компетентності педагогічного працівника. 2. Визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості їх професійно-психологічної компетентності. 3. Обґрунтування педагогічних умов та розробка структурно-функціональної моделі формування професійно-психологічної компетентності ПП на етапі підвищення кваліфікації. 4. Розробка структурно-функціональної моделі формування професійно-психологічної компетентності ПП. 5. Впровадження в освітній процес на КПК ПП додаткового спеціального навчального курсу з «Психотерапія в освіті». 6. Моніторинг якості

сформованості у ПП професійно-психологічної компетентності; укладання (удосконалення, розробка) психодіагностичного комплексу для з'ясування стану сформованості професійно-психологічної компетентності ПП (головні критерії: особистісні, когнітивні, операційно-діяльнісні, мотиваційні, рефлексивно-вольові; рівні сформованості: відповідний, невідповідний).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко І.І. Професійна компетентність педагога: дидактичний та психологічний аспекти. Післядипломна педагогічна освіта в умовах системних змін : колективна монографія / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР. – Житомир: КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2021. – С. 34-38.
2. Бойко І.І. Безпека: аксіологічний підхід. 2022. URL: <https://repository.zippo.net.ua/files/original/58a9a498e6d8c4e94b291114c6426c08.pdf> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. URL: <https://www.kgpa.km.ua/?q=node/233#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0> (дата звернення: 04.04.2025).

Брайченко Тетяна,

*методист навчально-методичного центру психологічної
служби комунального навчального закладу «Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»*

ВЧИМОСЯ УПРАВЛЯТИ СТРЕСОМ ТА РОЗВИВАТИ СТРЕСОСТІЙКІСТЬ

Сьогодні слово «стрес» часто можна почути в повсякденному житті, багато людей відчувають панічні настрої, стресове навантаження, тривогу та мають депресивні реакції. Для виникнення стресу існує безліч причин: реальна загроза життю та здоров'ю, відсутність підтримки оточення, втрата близької людини, розлучення, труднощі особистісного характеру (конфлікти, самотність, відсутність засобів для існування, інтенсивні переживання, занепокоєння щодо майбутнього, хвороби, фізичне перенапруження, відсутність економічних перспектив) та інші.

Наразі найбільш вразливою та надзвичайною ситуацією є війна в Україні, під час якої люди щоденно переживають екстремальні стресові події. Саме тому більшість населення потребує додаткової підтримки для управління стресом, розвитку стійкості та самостійності у задоволенні своїх потреб.

Стрес (від англ. слова stress – напруження, тиск) – реакція організму у відповідь на дуже сильну дію (подразник) ззовні. Часто стресом називають психологічний стан, що виникає лише внаслідок потрясінь, надзвичайних ситуацій, конфліктів.

Зазвичай, люди сприймають стрес як негативне явище, однак він необхідний як помірне емоційне і фізичне напруження, коли організм вимагає чіткої і злагодженої роботи. Стрес, що мобілізує резерви організму і не призводить до порушення психологічної рівноваги, називають *еустресом*. Інтенсивний і тривалий вплив стресора, який має різко негативний характер, перевищуючи можливості організму протидіяти, призводить *дистресу* (стану хронічного стресу).

Різні впливи, які викликають стрес, називаються чинниками стресу, або стресовими факторами. Зазвичай їх поділяються на: *фізіологічні* (біль, голод, висока, низька температура, спрага, тиск) і *психологічні* (інформаційні та емоційні).

Військові дії в Україні викликають надзвичайну негативну емоційну реакцію та здійснюють безпосередній вплив на виникнення травматичного стресу у дітей і дорослих. *Травматичний* стрес – це нормальна реакція на ненормальні події (події, що виходять за межі звичайного життєвого досвіду людини).

У своєму розвитку стрес проходить три стадії (стадія тривоги, стадія опору або адаптації стадія виснаження), тривалість кожної з яких індивідуальна.

Кожна людина має вроджену стійкість до стресів (стресостійкість), яка залежить від реальної оцінки стресових ситуацій, стратегії подолання стресу, особливостей індивідуальної саморегуляції, ступеня пропрацювання

травматичного досвіду, соціальної підтримки та психологічної готовності до екстремальних ситуацій.

Стресостійкість – становить собою сукупність особистісних якостей, що дозволяють людині переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження (перевантаження), без особливих шкідливих наслідків для свого здоров'я та проявляється в здатності адаптуватися до стресових ситуацій, зберігаючи ефективність власної життєдіяльності. Детермінантами стійкості до стресу виступають структурні компоненти особистості такі як: спрямованість, досвід, психічні процеси, темперамент, характер та здібності.

В умовах воєнного стану зростає необхідність формування стресостійкості дітей та дорослих, як базової умови вирішення життєвих задач без шкоди для власного життя. Загальний рівень стресостійкості може залежати від навичок самоконтролю, здатності адекватно оцінювати ситуацію та знаходити рішення у надзвичайних ситуаціях, не занурюючись у стан стресу. Стресостійкість забезпечується наявними в людини ресурсами, які виявляються і взаємодіють на різних рівнях: індивідуальному, соціальному, культурному.

Також стресостійкість значною мірою залежить від психолого-педагогічної допомоги та підтримки дитини та родини, що має спрямовуватися на:

- формування емоційної стійкості;
- планування та організація власного життя та досягнення поставлених цілей;
- створення особистого досвіду подолання труднощів.

Проте психосоціальні підтримки будуть тільки тоді ефективні, коли вони будуть багаторівневі і враховуватимуть як вплив соціального оточення, так і індивідуальні чинники, що впливають на дитину. Таким чином, підвищення резильєнтності людини (стресостійкості) можна розглядати як підвищення її індивідуального ресурсного потенціалу, так і здатності найближчого оточення захищати дитину від впливу несприятливих факторів.

Розрізняють чотири найпоширеніші способи керування (в цьому сенсі означає «впливати, контролювати, змінювати в бажаному напрямку») стресом: фізичні, емоційні, інтелектуальні й духовні.

Фізичні способи керування стресом:

Фізичні вправи допомагають майже відразу. Щоденна фізична активність впродовж 20 хвилин значно покращує самопочуття. Особливо корисні плавання, біг, рухливі ігри на свіжому повітрі (футбол, волейбол, теніс, бадмінтон).

Раціональне харчування. Люди, перебуваючи у стані хронічного стресу, часто зловживають солодощами. Звісно, це допомагає підтримувати рівень цукру в крові для компенсації ослабленої стресом функції гормонів, однак набагато корисніше їсти овочі, що містять потрібні для подолання стресу вітаміни й мінерали.

Відпочинок і сон. Першим симптомом стресового перевантаження є порушення сну: це означає, що біологічний годинник «зламався». Щоб його відновити, потрібно впродовж трьох тижнів лягати спати в один і той же час, прийняти перед сном теплу ванну чи душ, випити склянку трав'яного чаю або молока з медом.

Емоційні способи керування стресом

Стрес потрібно «проговорити» – висловити свої почуття словами, розповісти про них близькій людині. Можна записати свої думки й почуття, викладені на папір, вони втрачають свої руйнівні властивості. Щоб заспокоїти емоції, варто відволіктися від них. В цьому допомагають заспокійлива музика, ігри з дітьми і тваринами, відпочинок на природі, вправи на релаксацію.

Інтелектуальні способи керування стресом

Планування часу – неодмінний складник профілактики стресів. Варто скласти список запланованих справ, причому, найважливіші і термінові справи потрібно виконувати в першу чергу.

Позитивне мислення послаблює емоційне напруження, допомагає знайти ефективне рішення і діяти відповідно до обставин. Узагальнена формула позитивного мислення: «Було б добре, якби ми завжди отримували те, що

хочемо. Ми робимо для цього все можливе. Якщо попри наші зусилля бажання не виконуються, ми зазвичай відчуваємо розчарування, але не впадаємо у відчай, не панікуємо, не зневажаємо себе та інших людей».

Духовні способи керування стресом

Кожна людина прагне знайти своє призначення, замислюється над сенсом життя, проблемами справедливості. Такі думки можуть посилювати стрес. Ті, хто усвідомив своє призначення або вірять у безсмертя душі, простіше переживають період духовного становлення. Їм також легше заспокоїтися після пережитих випробувань, трагічних подій, важких захворювань, навіть смерті близьких.

Одним із найпростіших методів управління стресом та тривогою є розслаблюючі вправи (медитація, йога, дихальні вправи), які допоможуть знизити напруження та поліпшити загальний настрій.

Інші методи управління стресом та тривогою – це фізичні вправи, зміна харчових звичок та когнітивно-поведінкова терапія. Когнітивно-поведінкова терапія може допомогти управляти емоціями, відчуттями та поведінкою в різних ситуаціях. У більшості випадків подолати стрес допомагають навички самодопомоги та турботи про себе.

Фахівцям, які працюють над формуванням навичок управління стресом, надають підтримку та кваліфіковану допомогу учасникам освітнього процесу рекомендовано для використання наступні ресурси:

- «Стійкість для стійких»: вправи для заспокоєння й психологічної підтримки дорослих і дітей <https://nus.org.ua/news/stijkist-dlya-stijkyh-vpravy-dlya-zaspokoyennya-j-psyhologichnoyi-pidtrymky-doroslyh-i-ditej/>
- Вправи для дітей та підлітків, які перебувають у стресовій ситуації, для зняття психоемоційного напруження https://drive.google.com/file/d/1xaEzBwdZ8mfotQWnw_lMeIUielFovN1f/view
- Телеграм-канал «Підтримай дитину» <https://t.me/s/pidtrumaidutuny>
- Психологічні хвилинки, розроблені фахівцями психологічної служби

- https://drive.google.com/file/d/1U9IDDq2MbBVRUEGLS_PEmS66omxXqwbq/view?usp=sharing
- Корисно для кожного: цикл соціальних роликів з порадами психологів <https://www.cinema.in.ua/korysno-dlia-kozhnoho-tsykl-rolykiv/>

В сучасних умовах війни велика кількість людей перебуває у складних життєвих обставинах, в стані постійного стресу, який накладає безпосередній відбиток на емоційний стан, всі ці люди потребують психологічної допомоги, зокрема психологічної корекції та реабілітації. На сьогодні це має стати одним з пріоритетних напрямів в сфері психологічної та психотерапевтичної допомоги. Г. Сельє писав: «Ми не повинні уникати стресу. Але ми можемо використовувати його та насолоджуватись ним. Якщо краще пізнаємо його механізм, то виробимо відповідну філософію життя».

Кожному з нас необхідно вчитись справлятися зі стресом, підвищувати загальний рівень стресостійкості, здобувати уміння та практичні навички найефективніших способів запобігання негативних наслідків стресу, щоб надзвичайні ситуації не завдавали шкоди особистості.

Серед багатьох методів управління стресом та тривогою, включаючи розслаблюючі вправи, фізичні вправи, зміну дієти, когнітивно-поведінкову терапію, психотерапію та фармакотерапію, важливо знайти той, який підходить саме вам. Також для зниження рівня стресу та тривоги рекомендується займатися регулярною фізичною активністю, спати достатню кількість годин на ніч, включати до раціону здорову їжу та робити перерви в роботі для відпочинку та відновлення сил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батьківство без стресу: посібник для спеціалістів. Т. Журавель Л. Мельник, Г. Романюк та ін. Київ, 2022. 176 с
2. Буклет «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі» URL: <https://www.unicef.org/ukraine/parents-children-support->
3. Важливі навички в періоди стресу: ілюстроване керівництво. Європейський регіональний офіс Всесвітньої організації охорони здоров'я. 126 с. URL: <file:///C:/Users/Administrator/Downloads/WHO-EURO-2021-361-40096-56774-ukr.pdf>
4. Всеукраїнська програма ментального здоров'я Ти як? URL: <https://howareu.com/>

5. Довідник «Базові навички турботи про себе та інших»
[file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BD%D0%B0/Downloads/dd0d2dndod-nnnddnd-dnd-nduddu-nd0-ndndn2%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BD%D0%B0/Downloads/dd0d2dndod-nnnddnd-dnd-nduddu-nd0-ndndn2%20(1).pdf)
6. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір»: навчально-методичний посіб. Київ: НаУКМА, ГЛІФ Медіа, 2017. 208 с.
7. Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога, Алгоритм дій. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritm-dij>
8. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
9. Основи здоров'я: Підручник для 7 кл. загальноосв. навч. закл. / І. Д. Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко. Київ: Видавництво «Алатон», 2015. 200 с. URL: <https://shkola.in.ua/2077-osnovy-zdorov-ia-7-klas-bekh-2015.html>
10. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник / Андреєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В.О., Сабліна Н.О., Флярковська О.В., Харківська Т.А. Київ, 2023. 126 с.
11. Творчі методи трансформації конфліктів. Крила, що несуть мир (навчально-практичний посібник). Дніпро: Журфонд, 2021. 82с.
12. Чим зайняти дитину в надзвичайній ситуації. Ігри та заняття для дітей у незвичних обставинах. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/occupied-child-in-emergency>
13. Як підтримати дитину у стресовій ситуації? Корисна інформація для батьків. URL: <https://spilnoinpl.org/article/yak-pidtrymaty-dytynu-u-stresovii-sytuatsii>

Волік Наталія,

*доктор філософії, старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти КЗВО «Дніпровська
академія неперервної освіти» ДОР,*

Данчул Леся,

практичний психолог КЗДО №221 ДМР

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ЗДО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Війна, що триває в Україні, стала випробуванням для кожного з нас, зокрема й для педагогічних колективів закладів дошкільної освіти. В умовах постійного стресу, тривоги та невизначеності особливо гостро постає питання психологічного супроводу педагогів, адже саме від їхнього емоційного стану залежить якість освітнього процесу та психологічний комфорт дітей.

Психологічний супровід педагогічного колективу в умовах воєнного стану – це надання психологічної допомоги та створення безпечного і підтримуючого середовища в колективі, щоб кожен педагог відчув себе почутим та зрозумілим. Саме цей зміст ми вбачаємо в понятті соціально-психологічного клімату.

Проблематика соціально-психологічного клімату висвітлена в роботах вітчизняних вчених – Сімоненко О., Бикової І., Яковлевої С. та інших. Зокрема, соціально психологічний клімат в педагогічному колективі розглядає низка дослідників (Кириченко Р., Мешко Г., Мешко О., Мороз О., Борисова З., Олексенко С., Сосоновенко Н.). Одним із ефективних інструментів такого супроводу вважаються тренінги, спрямовані на покращення психологічного клімату в колективі. Доцільність тренінгу в соціально-психологічному супроводі педагогічного колективу доводять в своїх дослідженнях Бадер С., Безсонова О., Деньга Н., Марусинець М., Кобильченко В. та інші.

Основний виклад. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виокремити наступне визначення: *соціально-психологічний клімат у колективі* – це стан міжособистісних стосунків, що виявляється в сукупності психологічних умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності колективу [10].

Пропонуємо вашій увазі тренінг, який може стати дієвим засобом підтримки педагогів та сприятиме створенню таких психологічних умов, що позитивно впливають на стан соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі.

Тема: Соціально-психологічний клімат в педагогічному колективі закладу дошкільної освіти.

Мета: Створити сприятливу атмосферу в колективі, сприяти поліпшенню соціально-психологічного клімату та зміцненню взаєморозуміння між працівниками.

Цільова аудиторія: педагогічний колектив закладу дошкільної освіти

Завдання

1. Ознайомити учасників з поняттям «психологічний клімат» та його впливом на роботу колективу [3; 7].
2. Виявити фактори, що впливають на психологічний клімат у колективі.
3. Розвинути навички ефективного спілкування та взаємодії між працівниками.
4. Сформувати позитивне ставлення до роботи та колег.

5. Створити умови для об'єднання колективу та підвищення згуртованості.

Необхідні матеріали

- «Картки сили» С. Ройз
- Листки із зображенням дерева та чоловічків (по кількості учасників)
- Мотузка довжиною 4-5 м
- Ручки
- Папірці
- Фліпчарт
- Стікери
- Ємність для папірців
- Папір кольоровий
- Ножиці
- Клей
- Ватман із зображенням кола

Діагностичний інструментарій [2]:

- Колірний Тест Люшера
- Тест «Дерево і чоловічки»
- Тест «Фігури»
- Тест Ф. Фідлера на оцінку психологічного клімату в колективі

Хід тренінгу

Вступна частина (10 хвилин)

- Привітання учасників.
- Ознайомлення з метою та завданнями тренінгу.
- Представлення учасників – **вправа «Яка я сьогодні тваринка і чому»** за допомогою «Карток сили».

Основна частина (10 хвилин)

1. Поняття «психологічний клімат» (10 хвилин)

- Обговорення з учасниками поняття «психологічний клімат».

- Розгляд факторів, що впливають на психологічний клімат (наприклад, стиль керівництва, міжособистісні стосунки, умови праці).

2. Тест «Чоловічки на дереві» (або тест Ф. Фідлера, за вибором тренера)

- Учасникам роздають листки з зображенням дерева.
- Інструкція: подивіться уважно, знайдіть себе на цьому дереві в даний момент в колективі і потім знайдіть себе того, яким ви хочете бути в колективі.
- Розгляд дерева учасниками, коментарі за бажанням
- Тренер надає інтерпретацію тесту
- Рефлексія (коментарі за бажанням)

3. Вправа «Асоціації (крокодил)» (10 хвилин)

- Учасникам пропонується написати на папірцях слово-асоціацію, яка виникає у них зі словом «колектив».
- Помістити папірці в ємність
- Дістати по черзі наосліп один папірець
- Показати без слів кожному з учасників, по черзі.
- Вгадати іншим членам колектива що показує колега.

4. Вправа «Будинок»

- Учасники діляться на групи (по 4-5 осіб).
- Кожний учасник обирає ким він буде з частин будинку (двері, дах, вікна, фундамент, стіни).
- Обирається презентер, який розповідає про будиночок.
- Презентація, обговорення.

5. Вправа «Змія, що кусає свій хвіст»

- Учасники об'єднуються в одну велику групу. педагоги стоять один за одним, тримаючи за талію/плечі того, хто стоїть попереду.
- Обирається голова змії (за бажанням або колективно)

- Завдання для першої половини змії – допомогти голові впіймати хвіст; завдання другої половини – допомогти хвосту втекти від голови.

6. Вправа «Спільна справа» (20 хвилин)

- Учасники об'єднуються в одну велику групу.
- Тренер обв'язує групу мотузкою
- Завдання для групи: представити себе пензликом, який малює на підлозі як на папері різні фігури за завданням тренера.
- Намалювати колективно: коло, трикутник, цифру 8, букву Н.
- Обговорення результатів спільної роботи.

7. Вправа-тест «Мандала» (20 хвилин)

- Кожний учасник отримує набір матеріалів (папір, ножиці, клей).
- Завдання для учасника: обрати один колір з основних (жовтий, синій, зелений, червоний) і одну геометричну фігуру (трикутник, квадрат, коло, прямокутник, зігзаг), вирізати.
- Створити колективну мандалу (наклеїти фігури в коло, намальоване на ватмані або зворотній частині шпалери (орієнтовний розмір ватману 1мх1м)
- Тренер надає ключ до тесту [2]
- Презентація мандали, обговорення.

Заключна частина (10 хвилин)

- Підведення підсумків тренінгу.
- Обговорення вражень та емоцій учасників.
- Вправа «Побажання» (учасники пишуть на стікерах свої побажання колективу, озвучують їх та приклеюють на фліпчарт).
- Прощання – заключний виступ тренера

Додаткові поради:

- Під час тренінгу важливо створити атмосферу довіри та відкритості.
- Заохочуйте активну участь усіх учасників.
- Звертайте увагу на емоційний стан учасників та враховуйте їхні потреби.

- Забезпечте комфортні умови для проведення тренінгу (зручне приміщення, достатньо місця для руху).
- За бажанням можна використовувати музичний супровід для створення позитивного настрою [1].

Висновки. Психологічний супровід педагогічного колективу ЗДО в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим завданням. Тренінг «Соціально-психологічний клімат в педагогічному колективі закладу дошкільної освіти» – це лише один із можливих інструментів, який може допомогти педагогам впоратися з емоційним напруженням, покращити взаєморозуміння та створити сприятливу атмосферу в колективі.

Важливо пам'ятати, що кожен педагог – це особистість, яка потребує індивідуального підходу та підтримки. Якщо під час освітнього процесу у педагога виникають труднощі, з якими він воліє звернутись до практичного психолога закладу – не можна залишати це поза увагою фахівця. Лише комплексний підхід, з використанням усіх доступних психологічних служб закладу освіти інструментів, є запорукою створення умов, в яких педагоги зможуть ефективно здійснювати освітню діяльність та піклування про найменших. Теоретичний аналіз та вивчення практичного застосування таких інструментів є перспективою подальших досліджень в цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деньга Н. М. Тренінг як засіб розвитку професійної рефлексії педагога. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки.* 2016. №18. С. 79-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2016_18_15
2. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : метод. рек / авт.-упор.: В. М. Горленко, та ін; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с.
3. Кириченко Р. Технології формування сприятливого соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації.* Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2020.
4. Кобильченко В. В. Базові сценарії занять з тренінгу педагогічної рефлексії. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. Науково-методичний журнал.* 2011. № 2 (60). С. 32-38. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5593/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.PDF>
5. Кудрик Л., Бешлей А., Мельник У. Самооучинг: як запобігти професійному вигоранню Київ: Шкільний світ, 2019. 216 с.

6. Марусинець М. Рефлексивний тренінг як засіб формування професійних здатностей педагога. *Актуальні проблеми психології. Зб. наукових праць*. 2013. Т. 4, Вип. 9. С. 178-190. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i9/18.pdf>
7. Мешко Г., Мешко О. Управління процесом формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі закладу дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота* Ужгород: Говерла, 2022. Вип. 1 (50). С. 186-190.
8. Мороз О., Борисова З., Король В. Формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу. 2004.
9. Олексенко, С. (2024). Методики пошуку ресурсів на тренінгах психологічної підтримки педагогів: досвід використання. *International scientific integration'2024*, (25), с. 47-51.
10. Хованець Н., Чаусова Т. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/64.pdf

Володимир Гладишев,
*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
теорії й методики мовно-літературної та художньо-
естетичної освіти Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

НОТАТКИ ПРО МОДЕЛЮВАННЯ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ (БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНЕ ЧИТАННЯ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ)

Вступ. Свідченням системної, скоординованої діяльності усіх гілок української влади, що спрямована на реалізацію потенціалу Нової української вважаємо прийняття нових законів про освіту [4], та системні зміни до вже існуючих законів [2, 3], прийняття Постанови Кабінету міністрів [7]. Ці дії переводять концепцію «Нова українська школа» [5] у практичну площину.

Одним з найважливіших компонентів Нової української школи вважаємо наступне: «Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладів» [5]. Йдеться про розвиток українського суспільства на принципово нових засадах осмислення ролі освіти у житті людини та країни.

У межах реалізації концепції Нової української школи, як зазначає В. І. Шуляр, провідна роль належить саме вчителю [8, 9]: від результативності його дій, спроможності ефективно планувати та моделювати процес

професійного самовдосконалення, від уміння брати відповідальність на себе та досягати результату, залежить створення належного освітнього середовища.

Виклики часу вимагають принципових змін у забезпеченні професійного самовдосконалення вчителя, створення нового підходу до цього важливого для фахівця та школи у цілому процесу. Відповідальність за професійне зростання вчителя є не лише проблемою держави, вона зміщується і в особистісну площину: провідним напрямом професійного самовдосконалення вчителя має стати моделювання ним особистої «траєкторії професійного розвитку».

У Постанові КМУ визначається, що «траєкторія професійного розвитку педагогічного працівника – персональний шлях реалізації професійного потенціалу педагогічного працівника, що ґрунтується на його вільному виборі закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих» [7]. Тобто, увагу акцентовано на власній відповідальності педагога за свій вибір, за його наслідки та результати для особистості та професійного життя.

Виклад основного матеріалу. Щодо специфіки траєкторії професійного розвитку вчителя, Г. Полякова зауважує: «Індивідуальну траєкторію освіти педагогічного працівника можна розглядати як доцільний вибір ним змісту, форм, методів, технологій, прийомів освіти на основі узгодження індивідуальних цілей, потреб, мотивів інтересів працівника та цілей, вимог освітньої організації (навчального закладу, установи)» [6, с. 3]. Підкреслено важливість гармонійного поєднання двох чинників: індивідуальності педагогічного працівника та специфіки навчального закладу, у якому він працює.

Моделювання вчителем індивідуальної освітньої траєкторії здійснюється у двох напрямках: «по-перше, за вибором організованих форм системи неперервної освіти (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації); по-друге, шляхом моделювання змісту й засобів самоосвіти та саморозвитку» [6, с. 4]. Багато що залежить від психологічного стану вчителя, його психологічної стійкості, готовності сприймати нове, навчатися новому, стимулювати себе, від уміння уникати «психологічних провалів», відновлювати психологічну

рівновагу. Досвід засвідчує, що допомогти вчителю здійснювати психологічну самодопомогу може ефективне застосування бібліотерапевтичного читання.

Для того, щоб вчитель міг свідомо ставитися до бібліотерапевтичного читання, потрібно розуміння ним власних «особистісних запитів», оскільки саме вони визначають спрямованість і зміст бібліотерапевтичного читання. Серед «особистісних запитів» учителя, що виникають внаслідок значних «енерговитрат» під час виконання ним його професійних обов'язків, виділимо дві групи: професійні та індивідуальні. Розподіл має дещо умовний характер, запити цих груп перетинаються між собою (особисте й професійне життя вчителя тісно пов'язані між собою), але в кожному «особистісному запиті» переважає або професійне, або індивідуальне.

Докладна характеристика «особистісних запитів» з обох груп подана нами у відповідній праці [1, С. 29-79]. Від правильного формулювання запиту залежить результативність вирішення проблеми, з якою він пов'язаний.

Бібліотерапія виникає та існує на межі медицини та бібліотечної справи. Використання психотерапевтом художньої та спеціальної літератури пов'язане із запитом пацієнта-клієнта: фахівець підбирає твори, читання та кваліфіковане обговорення яких допомагає не лише з'ясувати природу «особистісних запитів», а й забезпечує позитивний вплив на особистість пацієнта-клієнта.

Але з метою здійснення психологічної самодопомоги ми пропонуємо вчителю не бібліотерапію, яка є зовнішнім впливом на особистість, а бібліотерапевтичне читання, що являє собою своєрідну «автобібліотерапію» [1, с. 16]. Основна його перевага полягає в тому, що вчитель може оперативно, без зустрічі з терапевтом, реагувати на зміни свого психологічного стану, здійснювати психологічну самодопомогу, спираючись на свої особистісно-читацькі інтереси, ураховуючи свій досвід спілкування з книгою.

Бібліотерапевтичне читання відрізняється від «звичайного» тим, що має цілеспрямований характер: твори, до яких звертається читач, пов'язані з його «особистісними запитом». Для вчителя це має дуже важливе значення:

правильне визначення запиту, адекватний підбір твору забезпечують позитивний вплив на психологічний стан та відновлення психологічної рівноваги педагога.

Якщо вчитель звикає до застосування бібліотерапевтичного читання, систематично його використовує, він набуває психологічної стійкості, що умовно можна назвати «ефектом неваляшки» [1, с. 23]. Це робить учителя більш мотивованим та забезпечує, по-перше, більш якісне виконання ним професійних обов'язав, по-друге, більш свідоме ставлення до самоосвіти та саморозвитку, що дозволяє якісно, свідомо моделювати траєкторію професійного розвитку та цілеспрямовано реалізовувати цей розвиток як у межах «організованих» форм реалізації траєкторії, так і у межах самоосвіти та саморозвитку.

Цілісність та ефективність процесу бібліотерапевтичного читання зумовлені тим, що він складається з низки взаємопов'язаних етапів [1, С. 23-28], на кожному з яких читач активно діє та аналізує власну діяльність:

1. **Визначення запиту.** На цьому етапі читач робить спробу визначити витoki психологічного дискомфорту, сформулювати «особистісний запит» та зорієнтуватися (спираючись на власний досвід), звернення до якого твору/творів могло б допомогти у вирішенні проблеми.

2. **Вибір твору,** до якого доцільно звернутися. Великого значення набуває попередній досвід, наявність у читача власного «золотого списку» [1, с. 21] творів, звернення до яких допомагало вирішити проблему. Список складається «для себе», можуть буди будь-які твори, головне – щоб вони відповідали душевному настрою, були «співзвучні» переживанням читача. Список творів має поширюватися, мають додаватися твори, які «довели» свою ефективність.

3. **Власно читання** твору. Потрібно створити найбільш сприятливі умови для повного занурення читача у текст. Позитивний вплив читання здійснюється за рахунок повноцінного емоційного «перебування» у світі, що створений письменником. Звертаючись до твору, читач здобуває досвід емоційних переживань, яких у його реальному житті не могло бути. Це формує психологічні механізми захисту від негативного впливу життєвих обставин, підвищує

психологічну стійкість на рівні власного емоційного досвіду. Також на цьому етапі починається аналітичне зіставлення запиту та впливу твору на читача.

4. Зіставлення запиту та впливу читання твору, виявлення, наскільки запит був точним, а читання ефективним. Може виявитися, що запит був сформульованим не зовсім точно, але це не означає, що читання було безрезультатним.

Процес бібліотерапевтичного читання є цілісним, етапи його взаємопов'язані, перетинаються між собою, їхня взаємодія у свідомості читача має індивідуальний характер. Системне використання бібліотерапевтичного читання дисциплінує читача, робить читання більш результативним.

Провідні висновки та перспективи подальших досліджень:

- від ефективного моделювання траєкторії професійного розвитку значною мірою залежить успішність професійної діяльності вчителя;
- ефективне моделювання траєкторії професійного розвитку має будуватися на адекватному психологічно-емоційному стані вчителя, його спроможності здійснювати психологічну самодопомогу, відновлювати психологічний та емоційний ресурси;
- системне використання бібліотерапевтичного читання суттєво підвищує емоційну стійкість вчителя, формує вміння швидко «психологічно відновлюватися» після емоційних «провалів», що робить вчителя більш урівноваженою людиною та забезпечує більш свідоме та адекватне моделювання траєкторії професійного розвитку у напрям самоосвіти та саморозвитку.

Перспектива подальших досліджень:

- виявлення зв'язку між моделюванням траєкторії професійного розвитку (напрямок «Самоосвіта та саморозвиток») і бібліотерапевтичним читанням з урахуванням фаху вчителя;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладишев В.В., Гладишева С. О. Бібліотерапевтичне читання — інструмент психологічної самодопомоги вчителя. Миколаїв: МОППО, 2020. 96 с.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://surl.gd/tsmnav> (дата звернення — 13.03.2025 р.).
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://surl.gd/tsmnav> (дата звернення — 13.03.2025 р.).

4. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://surl.lu/mgednq> (дата звернення – 13.03.2025 р.).
5. Нова українська школа. URL: <https://surl.li/jqdabm> (дата звернення – 13.03.2025 р.).
6. Полякова Г. Напрями моделювання індивідуальної траєкторії безперервної освіти й самоосвіти педагогічних працівників *Теорія та методика управління освітою*. 2010. №3. 11 с. URL: <https://surl.li/vnbqyo> (дата звернення – 13.03.2025 р.).
7. Постанова Кабінету міністрів України «Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників» від 29 липня 2020 р. № 672. URL: <https://surl.gd/ulcgdu> (дата звернення – 13.03.2025 р.).
8. Шуляр В. І. Стратегії організації освітнього процесу : до реалізації Концепції «Нова українська школа». *Директор школи* 2019. 7 (847). 93-104.
9. Шуляр В. І. Учитель як людський ресурс Нової української школи : навчальний посібник. Миколаїв : МОППО, 2020. 50 с.

Карнаух Леся,
*кандидат педагогічних наук,
професор кафедри психології та педагогіки розвитку дитини,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ СУСПІЛЬСТВА

Ситуація в Україні, спричинена війною, викликає в українців переживання непередбачуваних, небезпечних життєвих подій, які стимулюють зростання тривоги й незахищеності, провокують постійний стресовий стан, невпевненість у майбутньому, погіршує фізичне й психологічне самопочуття, знижує життєстійкість й рівень психологічного благополуччя та позбавляє важливого почуття для людини – безпеки й передбачуваності.

За умови переживання постійно діючого стресу у особистості педагога вичерпуються фізичні і психологічні сили, відбувається послаблення адаптивного бар'єру, загострюються хронічні захворювання, зменшується працездатність, знижується рівень психічного здоров'я, формується нервова виснаженість й відсутність бажань. Щоб зберегти життєстійкість особистості педагога необхідно віднайти ресурс, який триматиме її у бутті та надаватиме життю стійкості, спрямованості, наповненості [1, 3-7; 4].

Вченими було проведено численні дослідження щодо вивчення психологічних особливостей життєстійкості: вивченням психологічної ролі

життєстійкості в житті особистості займались С. Мадді, Г. Мосс, а вивченням окремих її структурних аспектів С. Кравчук, Л. Сердюк, які намагалися виявити взаємозв'язок життєстійкості з іншими психологічними феноменами.

Однак, незважаючи на безліч різноманітних досліджень, багато проблем залишаються невирішеними. Так, важливими є психологічне значення життєстійкості педагога в процесі подолання критичних життєвих ситуацій, виявлення соціальних та психологічних чинників розвитку життєстійкості.

В першу чергу звернімося до розвідок сучасних дослідників, що розглядають поняття «життєстійкість» в контексті подолання кризових ситуацій життя. Дослідниця В. Предко розглядає життєстійкість як сукупність психологічних установок та ефективних навичок, які дають змогу особистості конструктивно вирішувати всі труднощі, змінюючи складні обставини життя на нові можливості для психологічного розвитку, особистісного росту та психологічного розвитку [2, 157].

Вона містить три основні структурні компоненти, які поєднують у собі когнітивно-емоційну та поведінкову складові частини: залученість, контроль та прийняття ризику. Згідно з теорією Сальваторе Мадді, життєстійкість має три компоненти: залученість (активність, ініціативність, інтерес до оточуючого світу), контроль (здатність вчасно розпізнавати, усвідомлювати, контролювати та коригувати власні емоції) та виклик (уміння виносити позитивний досвід з неприємних подій, бачити в них позитивний сенс) [3, 279 – 298].

Таким чином, життєстійкість забезпечує адаптацію та формування стійкого образу «Я», психологічної зрілості, зміцнює психосоматичне здоров'я, формує потребу в активній суспільній ролі, ефективне використання набутого досвіду.

Нежиттєстійка особистість педагога не вміє знаходити сенс у власних невдачах, не здатна вчитися на власних помилках, у складних ситуаціях проявляє різні стратегії захисту замість того, щоб брати на себе відповідальність та конструктивно вирішувати ситуації. Основним із критеріїв психологічно зрілого стилю життя особистості педагога є розвинений соціальний інтерес, який визначає прагнення вступати в соціальні контакти.

Життестійка особистість педагога використовує «гнучку» саморегуляцію, що дає їй можливість контролювати власну працездатність, приймати рішення припинити чи продовжувати діяльність всупереч втомі.

У гуманістичній психології також можна знайти підтвердження значимості життестійкості в розвитку особистості, зокрема в працях В. Франкла. Вчений, розглядаючи психологічні особливості життєвих стратегій виживання людини, протистояння складним життєвим ситуаціям, наголошував на особливому значенні проактивності особистості – здатності вибирати свою реакцію на негаразди. Головним у вченні Франкла є твердження, що людина щаслива тільки тоді, коли має сенс життя. «Першими зламалися ті, хто вірив, що скоро все закінчиться, другими – ті, що вірили, що це не закінчиться ніколи. Вижили ті, хто фокусувався на своїх діях, без очікування, що може, а що не може статися» [5].

Звичайно, вона має інстинкти, проте їм, уважав дослідник, повністю не належить, оскільки володіє свободою. «Все може бути відібрано у людини, окрім одного: остання людська свобода – вибір особистого ставлення перед сукупністю обставин та свій власний шлях», – пише В. Франкл [6, с. 63]. Цей ресурс є духовність, яка реалізується у виборі. Можливість духовної реалізації напрямую пов'язана із свободою вибору. В умовах нелюдських поневірянь та страждань вона залишається духовно вільною й здатною до творення й реалізації сенсу свого життя.

Зі свого досвіду перебування у концтаборі В. Франкл уважав, що навіть у найважчих умовах життя людина все одно має сенс життя. Страждання й негаразди людина має сприймати як виклик, а не як нещастя. Таким чином, В. Франкл радив знайти значення для страждань, тобто, для чого і в ім'я чого вона живе. Під час жахливих поневірянь, які він пережив, дослідник приходить до висновку, що сенсом його життя є допомога іншим знайти свій сенс, адже життя заради когось, в ім'я когось тримає людину у бутті.

По справжньому дієвим інструментом, за допомогою якого є можливим протистояти викликам, що виникають у нашій тривожній повсякденності, є

рішення боротися за мету. Маючи мету, мотивацію рухатися у напрямку до її досягнення, долати перешкоди та проблеми навіть за найскладніших обставин є джерелом життя. Він прийшов до висновку, що виживають тільки ті, хто має чітко визначену для себе мету в житті, Візію, глибоке розуміння та віру, для чого вони мають вижити, повернутися до реального життя і зробити те, що вони ще повинні зробити з їхньої точки зору.

Життестійкість визначається здатністю педагога відновлюватись фізично та психічно, тобто не тільки виживати у складних ситуаціях, а розвивати відповідні здібності для реалізації актуальних життєвих завдань та соціальних функцій. Сформованість життестійкості особистості педагога обумовлює формування певного стилю життя. Такий стиль було названо Мадді «стилем Прометея», що характеризується здатністю усвідомлювати та перетворювати набутий досвід. Особистість педагога, яка звикла аналізувати власні досягнення та невдачі, вміє знаходити можливості для здійснення своїх мрій та бажань, усвідомлює себе як власника життя.

Сформована життестійкість ініціює створення власного смислу у складних життєвих ситуаціях, є фундаментом прийняття життєво важливих рішень. Наполегливість та відповідальність за власне життя актуалізують почуття власної гідності, самоповаги, ціннісне ставлення до себе, до свого здоров'я, а досвід невдач сприймається життестійкою людиною як можливість чомусь навчитися. Хочеться закінчити дослідження фразою В. Франкла: «Скажи життю так, незважаючи ні на що!»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганаба С. О. Сенс життя як екзистенційна цінність у поглядах Віктора Франкла. Актуальні проблеми філософії та соціології 2022 №35. Видавничий дім «Гельветика» 2022. С.3-7.
2. Предко В.В. Розвиток життестійкості особистості як основна психологічна умова ефективного освітнього процесу. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 32 (71). 2021. № 4. с. 157-161.
3. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. Journal of Humanistic Psychology. 2004. Apr.4. P. 279 – 298.
4. Miyer T., Palamar B., Palamar S., Kotenko O., Bondarenko H., Polovina O., Rudenko N. (2024). Trauma-informed training as a means of stabilizing the negative impact of stressful and destructive factors of war on the inner world of future specialists. Wiadomości Lekarskie Medical Advances. 77(5). Pp. 965-970. ISSN 0043-5147.

5. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 319 с.
6. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу: Психолог у концтаборі. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 286 с.

Наталія Піковець,
*кандидат психологічних наук, завідувач кафедри психології
Комунальний навчальний заклад
«Черкаський обласний інститут післядипломної
освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»*

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ

Вступ. Психічне здоров'я особистості є однією з умов становлення професійної самосвідомості, ідентичності, ефективної професійної діяльності фахівця. Воно складає головну, відносно неспецифічну динамічну основу продуктивності всіх аспектів професійної діяльності і загального благополуччя людини, обумовлює гармонійний розвиток особистості й досягнення професіоналізму. Задоволеність професійною діяльністю, у свою чергу, постає одним із критеріїв суб'єктивного благополуччя як основи особистісного здоров'я.

Тези. Нині високі вимоги до особистості педагога: вихователя, вчителя, викладача – визначаються насамперед соціальною значущістю педагогічної праці. Особливою відповідальністю відзначається педагогічна діяльність викладача закладу вищої освіти, адже їх зусилля спрямовуються на підготовку еліти нації, фахівців вищої кваліфікації, від рівня знань та умінь яких залежить якість соціально-економічної, політичної, культурної розбудови української держави, формування національної свідомості і духовності її громадян [3, с. 29].

Окрім того, здійснення професійної діяльності в умовах війни є окремим викликом для освітян. У контексті війни з'являється ціла низка додаткових стресових чинників і передумов, відтак уміння запобігати вигорянню, ефективно менеджерувати стресову реакцію, відновлюватися – набуло зараз особливої ваги.

Професійний стрес у поєднанні з іншими чинниками може спричинити психологічні стани, пов'язані з відчуттям емоційного виснаження, зменшенням інтересу та захопленості щодо праці, розвитком негативного сприймання здійснюваної професійної діяльності – її результативністю і стосунками з колегами, та стати детермінантою розвитку професійних деструкцій.

Науково-творчий потенціал, рівень загальної та психологічної культури, педагогічна майстерність й професіоналізм викладачів, які здійснюють підготовку фахівців із вищою освітою, впливатимуть на успішне розв'язання завдань, що постають перед вищою школою. Здійснення освітнього процесу у розпал кризи має супроводжуватися створенням для здобувачів освіти безпечного і стабільного середовища, наданням допомоги з відновлення відчуття нормальності, гідності та надії, забезпечуючи як безперервність навчання, так і соціально-емоційну підтримку.

Педагогічна професія вимагає особливої уважності і чутливості до постійно оновлюваних тенденцій суспільного буття, здатності до адекватного сприйняття потреб та вимог суспільства, а, відтак, відповідного коригування своєї роботи. Ця здатність має особливу значущість за сучасної постіндустріальної, інформаційної доби, і потребує від особистості багатьох принципово відмінних від попередніх навичок, умінь і відповідного мислення.

Більш того, згідно методологічної парадигми розвитку психіки в онтогенезі, теоретично обґрунтованої Максименком С. Д. у циклі генетично-психологічних досліджень, охоплює важливу властивість розвитку людини, якому притаманне «виникнення якісно нових психічних новоутворень і перехід психологічної системи на новий рівень функціонування», звертає увагу Болтівець С. І. [2].

Окрім багатопланових і різнобічних вимог до якостей особистості, що визначають ефективність взаємодії педагога і вихованця, важливе значення І. Болтівець приділяє психогігієнічним вимогам до особистості педагога, що визначають професійну позицію педагогічного працівника щодо збереження та зміцнення як власного психічного здоров'я, так і психічного здоров'я

вихованців, учнів і студентів. Людинознавча спеціалізація фахівців, стверджує науковець, що здобувають або удосконалюють свою професійну компетентність, несе в собі базальні виміри психогігієнічного знання, яке в процесі професійної діяльності виявляється в таких уміннях:

- усвідомлено здійснювати людиноорієнтований вплив з урахуванням генези психічних станів його суб'єктів, етапів їх онтогенезу, особливостей їхнього психосоматичного розвитку;
- ефективно коригувати й відновлювати неактуалізовані або ослаблені психічні функції, при необхідності узгоджуючи цю роботу з іншими фахівцями професій типу «людина-людина», необхідними для цього спеціалістами;
- дотримуватись послідовності, наступності, узгодженості у здійсненні психогігієнічних заходів.

Категорією якості психічного здоров'я вчений вважає індивідуальну властивість особистості забезпечувати власну процесуальну цілісність, адекватну внутрішній природі, у взаємодії людини з власною самістю і довкіллям. А формування особистості, особистісний розвиток людини в онтогенезі, що здійснюється засобами навчання і виховання, є процесом утворення певного типу якості психічного здоров'я, оскільки продуктом і результатом цього процесу є виробленість певної системи психічної самоорганізації і саморегуляції індивідууму. [2, с. 28-29].

Беляєва Е. Ф., Зубкова Л. М. зазначають, що освоєння особистістю професії неминує супроводжується змінами в її структурі, коли, з одного боку, відбувається посилення і інтенсивний розвиток якостей, які сприяють успішному здійсненню діяльності, а з іншого – зміна, придушення й навіть руйнування структур, що не беруть участь в цьому процесі. Якщо ці професійні зміни розцінюються як негативні, тобто такі, що порушують цілісність особистості, знімають її адаптивність і стійкість, то їх варто розглядати як професійні деформації [1].

Висновки. Обговорюючи питання умов діяльності, більшість науковців зазначають, що безпечних професій не існує: у кожній з них, не зважаючи на

зовнішнє благополуччя деяких з них, існують фактори, які надають шкоди здоров'ю. Кожен рід занять, професій і спеціальностей має свій набір специфічних для даної діяльності шкідливих факторів, а також свій «букет» професійних захворювань. Винайдення даних факторів, як загальних, так й специфічних, необхідно для організації програми заходів з профілактики професійних деформацій особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляєва Е. Ф. Професійна деформація викладача вищої школи / Е. Ф. Беляєва, Л. М. Зубкова // Наукові записки кафедри педагогіки. 2010. Вип. 24. С. 25-32. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2010_24_5.
2. Болтівець С. І. Концептуальні засади розвитку психогігієнічної компетентності фахівців людинознавчих професій. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. Проблеми загальної та педагогічної психології, т. XIV, ч. 5 С. 22-33.
3. Педагогічна та професійна психологія : конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня магістр зі спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи» освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності 6.030102 «Психологія» / Уклад. Богдан Ж. Б., Солодовник Т. О. Харків : НТУ «ХП», 2016. 68 с.

Руденко Ілона,

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
комунального навчального закладу «Черкаський обласний
інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»*

ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРАННЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Вивчення питання особливостей професійного вигорання педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів постає необхідним в умовах сьогодення. Велика емоційна напруга в професійній діяльності педагога, особливо в умовах воєнного стану, надмірні навантаження та нестандартні стресові ситуації, підвищена відповідальність за життя та благополуччя учнів; освітні реформи, які мають стрімкий характер, вимагають швидкого реагування та впровадження нових змін в освітній процес та, відповідно, необґрунтований

цейтнот – це все збільшує ризик розвитку синдрому професійного вигорання у педагогічних працівників.

Над питанням профілактики професійного вигорання педагогічних працівників працюють сучасні українські науковці: А.В. Барбінова [1], О.О.Кононенко [3], С.А.Ройз [4], О.Б.Дубчак [2] та інші.

Феномен емоційного вигорання широко досліджувався науковцями та практиками в рамках психології та психіатрії. Термін «синдром вигорання» («burnout») вперше був введений в 1974 р. американським психіатром Г.Фройденбергом. Спочатку Г.Фройденберг цей термін відносив до волонтерів кризових центрів та психіатричних клінік, пізніше це стало відноситись до професій, які передбачають тісне спілкування в системі «людина-людина». Першочергово цей термін визначався як стан виснаження з відчуттям власної непотрібності, розчаруванням та відмовою від роботи [3].

Науковці в своїх роботах використовували різні варіанти перекладу англійського поняття «burnout»: емоційне згорання, емоційне вигорання, психічне вигорання. Ганс Сельє, засновник вчення про стрес, визначає синдром вигорання, як дистрес — стрес, на який психіка людини не здатна гнучко відреагувати, що призводить до нервового напруження та фізичних і психічних хвороб. К.Маслач визначила поняття «burnout», як синдром фізичного та емоційного виснаження, який включає розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрату розуміння та співчуття щодо клієнтів. В.В.Бойко розуміє вигорання, як «вироблений особистістю механізм психологічного захисту, який проявляється у вигляді повного або часткового виключення емоційного реагування через надмірні стресові обставини».

Дослідження особливостей професійного вигорання педагогічних працівників проводилося на базі КНЗ «ЧОПОПП ЧОР». Дослідження охопило 273 педагогічного працівника, включало два питання. Перше питання: **«Який Ваш емоційний стан на робочому місці в умовах сьогодення?»**. Було отримано наступні відповіді:

- Я працюю в стані ресурсу (є енергія, сили, бажання), виснаження ледь відчутне – 11 (4,1 %)
- Я працюю в стані 50/50, чергується період активності з періодом виснаження – 111 (41,4%)
- Я працюю в стані, коли відчуваю більше виснаження, ніж активності – 127 (47,4%)
- Я працюю в стані повного виснаження (немає сил, втома) – 24 (9%)

Друге питання: **«Що Вас особливо виснажує на робочому місці в умовах сьогодення?»**. Було отримано наступні відповіді:

- Дистанційне навчання: проведення уроків – 24 (13,3%)
- Дистанційне навчання: неможливість очно спілкуватися з дітьми – 52 (28,9%)
- Повітряні тривоги – 98 (54,4%)
- Пасивність, байдужість учнів до навчання – 118 (65,6%)
- Втома – 85 (47,2%)
- Ритм життя – 66 (36,7%)
- Стосунки в колективі – 12 (6,7%)
- Стосунки з батьками учнів – 14 (7,8%)
- Відвідування уроків адміністрацією – 5 (2,8%)
- Паперова робота – 47 (26,1%)

Аналіз проведеного опитування дає можливість зробити висновки, що більшість педагогічних працівників Черкаської області, коли працюють, то відчувають більше виснаження та втоми, ніж активності та ресурсу. Основні фактори, які виснажують: дистанційне навчання (неможливість очно спілкуватися з дітьми), необхідність перервати урок через сигнал «повітряної тривоги», пасивність та байдужість учнів до навчання, швидкий ритм життя.

Узагальнення робіт психологів дало можливість розробити **рекомендації щодо самодопомоги педагогам:**

1. Самооцінка та самоаналіз. Педагог може почати з оцінки своїх власних потреб, можливостей та ресурсів, щоб забезпечити ефективне керування своїм часом та енергією. Це може зменшити вплив стресу та підвищити самооцінку.
2. Здоровий спосіб життя. Педагоги можуть зменшити вплив стресу та покращити своє психологічне здоров'я, дотримуючись здорового способу життя: правильне харчування, фізична активність, дотримання балансу робота-відпочинок, дбати про стан нервової системи.
3. Соціальна підтримка. Педагоги можуть звертатися до рідних, друзів та колег, відкрито говорити про свої емоційні стани та потреби, просити про підтримку.
4. Саморозвиток. Педагоги можуть збільшити свої знання та навички щодо засвоєння технік керування стресом та емоційним вигоранням.
5. Психологічна підтримка. Якщо педагог відчуває серйозні симптоми емоційного вигорання, він може звернутися до психолога або психотерапевта для отримання професійної психологічної підтримки.
6. Відпочинок та відновлення. Педагог повинен знайти час для себе, відновити енергію та відпочити, дотримуватися балансу «робота – сім'я – час для себе». Зробити ритуалом організацію власного дозвілля, душевне спілкування з рідними та друзями, заняття спортом або хобі, які дають відчуття задоволення та релаксу. Педагог повинен встановити особисті межі щодо робочого та особистого часу, щоб не перевантажуватися.
7. Підтримка та наставництво. Педагоги можуть звернутися до колег, наставників або керівництва для підтримки та настанови. Спілкування з кваліфікованим фахівцем може допомогти педагогам зберегти позитивну мотивацію у роботі.
8. Планування та організація роботи. Педагогам важливо розраховувати й обдуманно розподіляти своє навантаження, визначати короткострокові і довгострокові цілі, використовувати «тайм-аути», «релакс-хвилинки» на робочому місці. Важливо відчувати баланс «робота-час для себе», стежити за своїм ритмом життя та розподіляти свої ресурси правильно, враховуючи рівень власної енергії.

9. Використання методів релаксації. Педагоги можуть використовувати різні методи релаксації: медитацію, йогу, дихальні вправи або масаж, щоб зменшити стрес та напругу. Оволодіти навичками саморегуляції, релаксації – одне із важливих завдань, яке стоїть перед педагогом.

10. Розвиток розвиткового мислення та самопідтримки. Педагог може завести ресурсні щоденники: «Щоденник вдячності», «Щоденник ресурсу», «Щоденник уроків у «Школі життя»». Дати право собі бути неідеальною людиною, не намагатися бути кращою (им) завжди та у всьому, пропрацювати з психологом «комплекс відмінниці (ка)». Також дати право оточуючим людям бути неідеальними. Зробити пріоритетом розвиткове мислення: «Життя – велика школа з життєвими уроками, іспитами, заліками. Головне питання до себе: «Чому вчуся в конкретній ситуації, які риси розвиваю, які корегую?». Важливо навчитися проблеми трансформувати в задачі та вирішувати їх, як учень (учениця) в великій «Школі життя».

11. Працювати над власною комунікацією. Педагог може працювати над своїми навичками комунікації, вчасно усвідомлювати свої емоції, почуття та потреби, розуміти причини власного психоемоційного стану, знати екологічні способи зняття стресової напруги, вміти конструктивно вирішувати конфлікти та вести конструктивний діалог зі своїми колегами та учнями, батьками учнів.

Важливо зазначити, що профілактика та корекція професійного вигорання є постійним процесом та вимагає від педагога свідомого підходу до власного самопізнання та самозбереження. Зважаючи на високий рівень вимог до педагогів у сучасному світі, педагогічна спільнота повинна бути готовою надавати підтримку та ресурси для забезпечення психологічної стійкості та успішної роботи. Профілактика вигорання – це процес, який потребує постійної уваги та підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барбінова А. В. Профілактика професійного вигорання у вчителів як передумова успішної педагогічної діяльності // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі»; ред. кол.: Гриньова М. В. Полтава: Астроя, 2020. С. 126-128.

2. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15213>(дата звернення 13.03.2024).

3. Дубчак О.Б. Профілактика професійного вигорання в системі післядипломної освіти вчителів // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості; ред.кол.: С.Д.Максименка та ін. Київ. 2011. Том 11. Вип. 4. Ч. 1. С. 254-262. Режим доступу: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/dubchak_0004.pdf (дата звернення 23.03.2024).

4. Кононенко О.О. Професійне вигорання у педагогів: сутність, ознаки, профілактика // Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2020. Випуск 10. С. 145–153.

5. Ройз С.А. Ресурсозбереження і ресурсонакопичення // Англійська мова в початковій школі. 2018. № 1. С. 12–15.

Теслюк Павло,
*кандидат психологічних наук, доцент, доцент
кафедри психології,
Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний
інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»*

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вивчення різноманітних способів і механізмів адаптації людини до вимог професійної діяльності, яка безпосередньо пов'язана з дією різноманітних стрес-факторів, спершу відбувалося як цілком природне «проростання» класичних постулатів теорії стресу Г. Сельє у сферу аналізу найважливіших форм людської активності. Водночас можливості прямого переносу концептуального апарату, розробленого школою Г. Сельє, на аналіз конкретних професійних ситуацій і феноменів виявилися явно обмеженими розмаїттям і складністю реалій професійного життя. У зв'язку з цим у прикладних роботах поняття «стрес» і «адаптаційне регулювання» стали трактуватися лише як загальні орієнтири, що дало поштовх розвитку досліджень професійного стресу, які розпочалися в США та країнах Європи наприкінці 60-х років XX століття. Ця галузь прикладних досліджень, що розробляється сьогодні дуже інтенсивно, виникла на межі психології, фізіології, медицини і ряду соціальних наук про працю. Наразі вивчення розвитку стресу на робочому місці виділено як одну з найважливіших наукових проблем у зв'язку з його впливом на працездатність, продуктивність і якість праці, а також на стан здоров'я.

Коло досліджень професійного стресу надзвичайно широке: сюди входять і масштабні демографічні і популяційні обстеження, які проведені в рамках так званої «професійної епідеміології», і аналіз конкретних виробничих ситуацій, і лабораторні експерименти моделюючого типу. Більшість робіт має суто емпіричну спрямованість і в цілому представляє велику колекцію різноманітних фактів, описів конкретних ситуацій, діагностичних методик і оптимізаційних процедур [1].

Аналіз основних підходів до вивчення професійного стресу дозволяє визначити даний феномен як специфічний вид стресу, що виражається у фізіологічних і психологічних реакціях індивіда на складну трудову ситуацію, і виділити його основні джерела:

- професійне навантаження працівника;
- соціальне оточення працівника;
- особистісні характеристики працівника [3].

Існують суб'єктивні та об'єктивні причини, які здатні викликати професійний стрес у педагогічних працівників. До суб'єктивних причин професійного стресу у педагогів відносять:

- стрес від реалізації педагогом у професійній діяльності негативних життєвих програм, засвоєних у дитинстві. Ці програми називають «неусвідомлюваними установками», «життєвими принципами» чи «батьківськими сценаріями», і вони можуть суттєво вплинути на подальше життя індивіда, у тому числі у професійній галузі;

- стрес, пов'язаний із неадекватними установками і переконаннями педагога. До таких установок належить, зокрема, песимістичне мислення фахівця. Досвід показує, що позитивне мислення приносить людині набагато більше користі, значно зменшуючи загальну кількість стресів в її житті;

- стрес, пов'язаний з неможливістю реалізації педагогом актуальних потреб. У відповідності з пірамідою А. Маслоу, можна виділити наступні причини стресів даного типу: безпека (стрес, пов'язаний зі страхами і тривогами з приводу професійного майбутнього); належність (стрес самотності); повага

(стрес від неможливості реалізувати свої професійні амбіції, стрес від втрати поваги колег у педагогічному колективі); самореалізація (стрес від неможливості реалізувати своє покликання);

- стрес, пов'язаний з деструкціями комунікації. Одним з важливих джерел комунікативних стресів є конфлікти. Дослідження фізіологів показали, що затяжні конфлікти можуть призводити до серйозних порушень функціонування організму;

- стрес, пов'язаний з надмірно розмитими часовими кордонами психологічного стану, коли людина надає дуже велике емоційне значення минулому чи майбутньому. В першому випадку джерелом психологічного напруження і негативних емоцій є нав'язливі спогади про якусь психотравмуючу подію з минулого. Інший варіант пов'язаний з тривогою і переживаннями за подію, яка ще не відбулася (майбутня перевірка, атестація тощо). Такий стрес небезпечний ще й тим, що він здатен програмувати майбутні невдачі.

Об'єктивні причини професійного стресу у педагогічних працівників можна поділити на чотири групи.

1. Несприятливі умови життя і роботи.

2. Взаємодія з іншими людьми. Причини міжособистісних стресів надзвичайно різноманітні: їх можуть викликати інтимні, ділові, виробничі стосунки, особливо в жорстких ієрархічних системах.

3. Політичні і економічні фактори.

4. Травми і несподівані захворювання, а також загострення хронічних захворювань часто є причиною емоційних стресів. Даний феномен представляє собою типовий приклад процесів з позитивним оберненим зв'язком – якщо хвороба сприймається індивідом як стрес, то стрес підсилює хворобу. Якщо ж людина за рахунок оптимізму, позитивного мислення і правильного відношення до хвороби зводить психологічний стрес до мінімуму, то тим самим вона зменшує і соматичний компонент захворювання [2].

Можна виділити два основні напрямки в подоланні професійного стресу у педагогів: профілактичний та терапевтичний. Перший шлях – це підсилення

захисних сил організму, зміна ставлення до психотравмуючих ситуацій, розвиток позитивного мислення. Другий шлях спрямований на нейтралізацію вже існуючого стресу і полягає в цілеспрямованому впливі на його тілесні і емоційні прояви.

До найбільш поширених методів корекції стресових станів, які, на нашу думку, можуть бути використані у роботі з педагогічними працівниками, належать: аутогенне тренування, м'язова релаксація, раціональна психотерапія, нейролінгвістичне програмування (НЛП) та ін.

Аутогенне тренування належить до одного з варіантів самонавіювання. З його допомогою людина може суттєво впливати на психічні і вегетативні процеси в організмі, в тому числі на ті, що не піддаються довільній свідомій регуляції.

Метод м'язової релаксації (прогресивної релаксації) може бути ефективним у зв'язку з тим, що дуже часто мускулатура людини напружена без необхідності, в результаті чого з'являються болісні відчуття в спині, шії чи плечах, головні болі. Автор методу Е. Якобсон наголошує на необхідності м'язового розслаблення для того, щоб розслабити свою напружену свідомість [1].

Раціональна психотерапія давно використовується для зменшення емоційного стресу. Раціональна психотерапія може бути використана в комплексі з іншими методами на завершальному етапі корекції професійного стресу, коли загальний рівень збудження вже знижений до прийняттого рівня. Педагогам з високою тривожністю раціональна психотерапія допомагає знижувати суб'єктивну значимість ситуації, переносити акцент на осмислення діяльності і формування впевненості в успіху, а особистостям з низьким рівнем тривожності вона допомагає підвищувати увагу до мотивів діяльності, підсилюючи відчуття відповідальності.

Нейролінгвістичне програмування як метод психотерапії базується на дослідженні оптимальних способів досягнення успіху в самих різних сферах життя: міжособистісній комунікації, терапії, освіті, бізнесі, особистісному зростанні тощо. НЛП представляє собою синтез методик Ф. Перлза (гештальт-

терапія), В. Сатір (сімейна терапія) і М. Еріксона (гіпнотерапія), до яких засновники даного методу Дж. Гриндер і Р. Бендлер додали своє уявлення про структуру людської мови. Автори зазначали важливість мови як основного засобу комунікації і структурування індивідуального життєвого досвіду, а також передбачали можливість «програмування» поведінки суб'єкта шляхом підбору оптимальних стратегій організації внутрішнього досвіду [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ніка-Центр, 2006. 580 с.
2. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. Київ. 2023. 149 с.
3. Словник психологічних термінів. URL: <https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv/>

Топчій Наталія,

практичний психолог,

*Заклад позашкільної освіти «Багатопрофільний
молодіжний центр» Черкаської міської ради*

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГІВ ЯК ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Психологічний супровід професійної діяльності педагога у закладі позашкільної освіти в умовах воєнного стану – важливий в усіх його аспектах. В умовах війни педагог зазнає значних психофізичних та психоемоційних навантажень. Йому доводиться поєднувати неоднакові за змістом дії в одній діяльності. Підвищена відповідальність за життя та здоров'я дітей, швидкий темп праці – все це призводить до виснаження, емоційного вигорання.

Психологічна підтримка педагога в умовах воєнного стану допомагає зберегти душевну рівновагу, підвищити резильєнтність, знайти ресурс справитись із труднощами та переживаннями, адаптуватись до змін в професійній діяльності, розкриттю особистісних можливостей і ресурсів, підвищити рівень професійної компетентності, ефективність роботи. [3, с.2]

Основні напрями психологічної підтримки педагогічних працівників: психологічна діагностика, психологічне консультування, психологічна просвіта та психологічна профілактика – система заходів, спрямована на психологічний розвиток особистості педагога, збереження психологічної рівноваги, попередження можливих особистісних і міжособистісних проблем, професійного та емоційного вигорання.

Саме зараз у закладі позашкільної освіти психологічна підтримка педагога зосереджена на розвитку емоційного інтелекту. Під час кризових ситуацій, таких як війна, педагоги стикаються з великими стресами і емоційними викликами, як для себе, так і для своїх вихованців. Тому важливим є удосконалення їхніх здібностей для управління емоціями, адаптації до стресових ситуацій і підтримки емоційного благополуччя здобувачів освіти.

Самоусвідомлення, саморегуляція, емпатія, соціальні навички, підтримка психологічного здоров'я – основні аспекти розвитку емоційного інтелекту педагога в умовах воєнного стану. Педагог повинен вміти піклуватися про своє психоемоційне здоров'я, і це допоможе йому у вирішенні складних питань у роботі з вихованцями, навіть у надзвичайних ситуаціях.

У закладі позашкільної освіти проведена низка тематичних зустрічей щодо розвитку емоційного інтелекту педагогів: емоційна аутокомпетентність, емоційна саморегуляція, емоційна відповідальність, резильєнтність емоцій, декапсуляція емоцій.

Зустріч №1. **Емоційна аутокомпетенція** – це здатність особистості ефективно розпізнавати, розуміти, контролювати та регулювати свої емоції в різних життєвих ситуаціях. Вона є важливою складовою емоційного інтелекту, що допомагає людині адаптуватися до стресових ситуацій, приймати зважені рішення при взаємодії з іншими людьми.

Розвиток емоційної аутокомпетенції: рефлексія, медитація та техніки релаксації, навчання технік управління стресом.

Для прикладу, одна із вправ – “Тестування тіла” (мал.1). Мета – вивчення емоцій через тілесні відчуття. Створення розуміння про те, як емоційний стан впливає на наше здоров’я.

Учасникам пропонується намалювати шаблон тіла та відповісти на наступні питання:

“Моя голова хоче?”

“Мій тулуб хоче?”

“Мої руки хочуть?”

“Мій живіт хоче?”

“Моя спина хоче?”

“Мої ноги хочуть?”

мал.1

Можливе, за бажанням, візуальне підкріплення: відобразити у кольорі, візерунках, словах. [4]

Емоційна аутокомпетентність – важлива для збереження психологічного здоров’я та успіху в особистому та професійному житті.

Зустріч №2. **Емоційна саморегуляція** – це здатність людини контролювати, коригувати і управляти своїми емоціями в різних життєвих обставинах, зберігаючи емоційну рівновагу, адаптуючись до змін і знижуючи негативний вплив емоцій на своє фізичне та психологічне благополуччя. Це важливий компонент емоційного інтелекту, який дозволяє ефективно взаємодіяти з оточенням, приймати зважені рішення та знижувати рівень стресу.

Ключові аспекти емоційної саморегуляції: контроль емоцій, управління емоційними реакціями, зниження негативних емоцій, регулювання емоційного стану.

Одна із запропонованих вправ зустрічі – “Корабель в морі емоцій” (мал.2). Мета – робота з діагностикою і усвідомленням емоційних станів і переживань. Виявлення внутрішніх ресурсів стабілізації.

Учасники колективно зображують корабель власних емоцій, який пливе по морю. Фантазують та пишуть спільну історію про море і корабель, відповідаючи на питання:

1. Який ваш корабель?
2. Наскільки міцна корма корабля?
3. Яка сила корабля?
4. Яка енергія корабля?
5. Яке море?
6. З яких елементів воно складається?
7. Яке дно моря?
8. Хто живе в морі? [4]

мал.2

Педагоги, які мають розвинену здатність контролювати свої емоції, краще справляються зі стресом, можуть ліпше підтримувати інших і приймати більш зважені рішення в умовах непередбачуваних і часто небезпечних ситуацій.

Тому емоційна саморегуляція є важливим інструментом для збереження психоемоційного здоров'я та ефективного функціонування в складних умовах життя.

Зустріч №3. **Емоційна відповідальність** - це здатність особистості усвідомлювати, приймати і відповідати за свої емоції, їх прояви та вплив на оточення. Вона передбачає активну позицію в управлінні власними емоціями та визнання їх ролі у взаємодії з іншими людьми. Людина, яка має емоційну відповідальність, не перекладає відповідальність за свої емоції на інших, не намагається уникнути своїх почуттів, а активно працює над тим, щоб впливати на емоційний стан і знаходити конструктивні шляхи вирішення емоційних проблем.

Вправа “Червона кнопка” (мал.3). Мета – навчитися взяти себе під охорону від власних негативних думок та емоцій. Учасникам пропонується зліпити чи намалювати червону кнопку, яку треба активувати, коли емоції беруть гору.

Питання для аналізу:

Що треба зробити для її активації?

Який в неї механізм дії?

В яких ситуаціях вона потрібна більше всього?

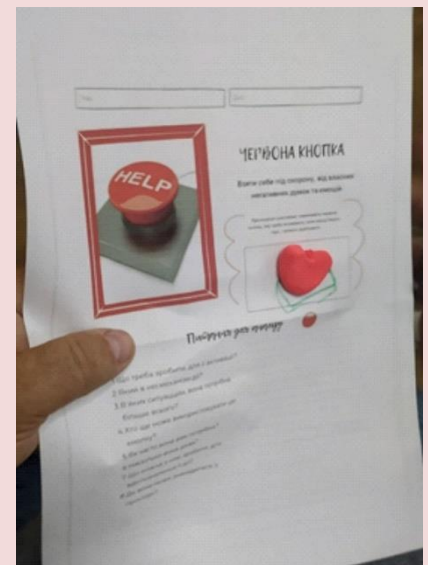
Хто ще може використовувати цю кнопку?

Як часто вона вам потрібна?

Наскільки вона дієва?

Що можна з нею робити для вдосконалення її дії?

Де вона може знаходитись у просторі? [4]

мал.3

Емоційна відповідальність дозволяє людині не тільки ефективно керувати своїми почуттями, а й створювати здорові і гармонійні стосунки з іншими людьми, допомагає зберігати внутрішній баланс, досягати особистих і професійних цілей, а також бути чуйним і уважним до інших.

Зустріч №4. **Резильєнтність емоцій** – здатність особистості адаптуватися до стресових ситуацій, ефективно долати труднощі та швидко відновлюватися після емоційних потрясінь. Це поняття тісно пов'язане з емоційною стійкістю, яка дозволяє людині зберігати емоційну рівновагу і психологічну стабільність навіть у складних і кризових умовах. Резильєнтні люди не лише переживають стресові ситуації, а й вчаться на них, ставши сильнішими і більш здатними до подолання майбутніх труднощів.

мал. 4

Вправа “Дім емоцій” (мал.4). Мета – формування інструментів управління емоціями.

Учасники моделюють дім, який буде захищатиме їх від усіх негативних станів і переживань.

Питання для аналізу:

Чому цей дім тебе захищає?

Чим він особливий? [4]

Резильєнтність є особливо важливою в умовах стресу або кризових ситуацій. Педагоги з розвиненою емоційною резильєнтністю можуть пережити травматичні події, не руйнуючи себе емоційно. Вони здатні приймати рішення, діяти в умовах невизначеності і допомагати іншим знаходити вихід із складних ситуацій.

Зустріч №5. **Декапсуляція емоцій** – процес розкриття та усвідомлення

емоцій, які були «упаковані» або стримувані в свідомості особи. Це означає вивільнення емоцій, що були приховані, подавлені або неприємно сприйняті, з метою їх більш здорового вираження та інтеграції у свідомість людини. Термін «декапсуляція» часто використовується для опису процесу, коли людина, що зазвичай стримує свої

емоції, починає більш відкрито і чесно їх визнавати і виражати.

мал. 5

Виготовлення із паперу чудових котиків, як перехідний образ, допомагає відновлюватися та виразити свої емоції (мал.5).

Декапсуляція емоцій є важливим процесом для особистісного зростання та психічного здоров'я. Вивільнення придушених емоцій допомагає педагогу звільнитися від стресу, поліпшити свої міжособистісні відносини та знизити ризик розвитку емоційних і психологічних проблем.

Отже, саме розвиток емоційного інтелекту педагогів є важливим елементом профілактики стресових ситуацій і психоемоційних розладів, сприяючи збереженню психологічної рівноваги як у них самих, так і у вихованців під час війни.

І тому системний підхід до цього питання, включаючи індивідуальні консультації, групову підтримку та тренінги, дозволить педагогам ефективно справлятися з тими викликами, які приносить війна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Емоційний інтелект / Деніел Гоулман; пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Х. : Віват, 2020. 512 с.
2. Емоційна регуляція. URL: <https://resilience.k-s.org.ua/emocijna-regulyacziya/> (дата звернення: 21.03.2025)
3. Ігнатович О. М. Психологічний супровід вчителя в умовах війни. наукова доповідь на методологічному семінарі «Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний час. Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України. м. Київ, Україна 16 листопада, 2023.
4. Smuha 2.0. Матеріали навчальної програми проєкту SmuhaResilienceProject (автор В. Назаревич, доктор філософії, кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету, психолог вищої кваліфікаційної категорії, арт-терапевт.). 2024.
5. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах: навч.-метод. посіб. / Богданов С. О. та ін. ; заг. ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 208 с.: іл., табл. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e6af232b-09e6-43d9-8ddc-d3b834aa8c60/content> (дата звернення: 21.03.2025)
6. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: посібник з проведення тренінгу / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак]; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 174 с.

Тупікова Даріна,

*практичний психолог закладу позашкільної освіти
«Багатопрофільний молодіжний центр» Черкаської
міської ради*

ПЕДАГОГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЯК ДОПОМОГТИ ЗБЕРЕГТИ МОТИВАЦІЮ ТА ВНУТРІШНЮ РІВНОВАГУ

Професійна діяльність педагога в умовах воєнного стану вимагає значних змін та викликів. Ситуація сьогодення впливає на всі аспекти роботи педагога, вимагаючи від нього не лише професійних знань, але й високого рівня емоційної стійкості, адаптивності та здатності до швидкого реагування на зміни.

Основні виклики, які постають перед педагогами закладів освіти в своїй професійній діяльності в цей непростий період:

1. Психоемоційне навантаження та небезпека: високий рівень стресу, тривожності та емоційного вигорання; постійна загроза життю та здоров'ю;
2. Нестабільний розклад занять через повітряні тривоги та обстріли; робота з дітьми, які пережили травматичний досвід та вимушене переселення.

3. Необхідність швидкого освоєння нових технологій та методів педагогічної діяльності; пошук та використання нових освітніх ресурсів.

Для їх подолання виникає потреба якісного психологічного супроводу, спрямованого на збереження психічного здоров'я, адаптацію до змін та розвиток стресостійкості.

Ключові способи надання психологічної підтримки педагогічним працівникам є: просвіта та профілактика, психодіагностика, психологічне консультування, корекційно-відновлювальна робота - це комплекс заходів, спрямованих на збереження та зміцнення їхнього психологічного здоров'я, підвищення стресостійкості, запобігання емоційному вигоранню та створення сприятливих умов для професійної діяльності.[7]

До напрямків психологічного супроводу педагогічних працівників відносяться:

1. Профілактика професійного вигорання педагогів.

В умовах війни навантаження на педагогів значно зростає через емоційне напруження, страх за власне життя та безпеку вихованців. Дослідження психологів підтверджують, що професійне вигорання є наслідком хронічного стресу та емоційного виснаження, що особливо загострюється в кризових умовах. Тому важливим напрямом психологічного супроводу є профілактика професійного вигорання шляхом:

- Формування навичок саморегуляції, які є важливим аспектом психічного здоров'я. Існує безліч технік, які допомагають опанувати ці навички. Наприклад: дихальні техніки, такі як квадратне дихання, діафрагмальне дихання та дихання за рахунком. Також можна застосовувати релаксаційні вправи, такі як прогресивна м'язова релаксація, коли послідовно напружуємо та розслабляємо різні групи м'язів тіла.
- Впровадження програм психоемоційного розвантаження (арт-терапія, майндфулнес, тілесно-орієнтовані методики). Особливу увагу пропонується приділити саме майндфулнесу. Майндфулнес (mindfulness) — це практика усвідомленої присутності в моменті "тут і зараз", яка допомагає знижувати

рівень стресу, підвищувати концентрацію уваги та покращувати емоційний стан.[2] Основні принципи майндфулнес включають прийняття без оцінювання, спостереження за власними думками та емоціями, а також зосередженість на поточному досвіді. Практики майндфулнес можуть включати:

- усвідомлене дихання (глибоке та рівномірне дихання для стабілізації емоцій);
- медитації (спостереження за думками, тілесними відчуттями без осуду).
- практики уважності в повсякденному житті (усвідомлене споживання їжі, прогулянки, спілкування).

Ця методика активно використовується в освітньому середовищі для підтримки психологічного здоров'я педагогів та вихованців, а також для зниження рівня тривожності та професійного вигорання.

2. Психологічна підтримка через консультування. У складні часи важливу роль відіграє професійне та емоційне спілкування. Педагогам необхідно мати доступ до психологічної допомоги через індивідуальне та групове консультування, надання психологічної підтримки у кризових ситуаціях, розвиток навичок саморегуляції та управління емоціями.

За результатами досліджень Р. Лазаруса (Lazarus&Folkman, 1984), підтримка колег та супервізії допомагають зменшити рівень стресу та сприяють адаптації до змін.[6]

3. Психологічна просвіта – це невід'ємна складова психологічного супроводу педагогів. Надання інформації про психологічні наслідки стресу та тривожності, формування розуміння власних емоцій та потреб, навчання методів самодопомоги та взаємодопомоги. Форми просвітницької роботи, які використовує практичний психолог закладу позашкільної освіти - лекції та тренінги для педагогічних працівників, інформаційні матеріали (буклети, статті, відеоролики), круглі столи (обговорення важливих тем), тощо. Психологічна просвіта є важливим елементом підтримки педагогів у складні часи, допомагаючи їм ефективно працювати та підтримувати вихованців.

4. Формування сприятливого психологічного клімату у педагогічному колективі. Безпечне емоційне середовище серед педагогів впливає на ефективність педагогічної діяльності. Це досягається шляхом підтримки культури психологічної безпеки в колективі, організації неформальних зустрічей для педагогів та впровадження корпоративної етики та підтримки емоційної відкритості.

Г. Гоффман у своїх дослідженнях підтверджує, що згуртованість колективу допомагає протидіяти вигоранню та знижує рівень конфліктності.

5. Підвищення психологічної компетентності педагогів та допомога у роботі з дітьми в умовах воєнного стану включає підготовку до роботи з дітьми, які пережили травматичні події та вимушене переселення, опанування технік кризового консультування, навчання ефективним методам комунікації з батьками в умовах кризи.

Рівень емоційного інтелекту педагогів безпосередньо впливає на їхню здатність підтримувати вихованців.

6. Психологічна діагностика є також важливим аспектом підтримки педагогічних працівників. Вона дозволяє виявити індивідуальні особливості, оцінити психологічний стан, визначити професійні ризики, розробити індивідуальні програми підтримки.

Основні методи психодіагностики, які використовую в роботі з педагогами в закладі позашкільної освіти:

- опитувальники (для оцінки рівня стресу та тривожності, емоційного вигорання, для виявлення стилю спілкування);
- тести (для виявлення психологічних проблем та розладів);
- спостереження (для оцінки поведінки педагога в робочій обстановці, для виявлення труднощів у спілкуванні та управлінні колективом);
- інтерв'ю (для виявлення індивідуальних потреб та для оцінки емоційного стану).

Підсумовуючи, слід зазначити, що комплексний психологічний супровід педагогів у період воєнного стану є критично важливим для збереження їхнього

психічного здоров'я та професійної ефективності. В умовах підвищеного стресу педагоги потребують спеціальних програм підтримки, спрямованих на профілактику емоційного вигорання, розвиток навичок саморегуляції та зміцнення психологічної стійкості. Забезпечення психологічного комфорту педагогічних працівників сприяє їхній особистій стійкості та створенню безпечного та стабільного освітнього середовища для здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко С. М. «Психологічна підтримка педагогів в умовах кризових ситуацій»// Психологічна наука і освіта /стаття. 2022. – №4.
2. Гуменюк В. «Методи саморегуляції у роботі педагога». Київ. Освіта, 2021.
3. Лапінська О. «Психологічна стійкість освітян: виклики воєнного часу» // Освіта і психологія. 2023. №2.
4. Національна академія педагогічних наук України. «Психологічна підтримка освітян у кризових умовах». Київ: НАПН, 2023.
5. WHO. Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva: World Health Organization, 2020.
6. "Stress, Appraisal, and Coping" Р. Лазаруса та С. Фолкман.
7. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://znayshov.com/FR/20287/802.pdf>

РОЗДІЛ V.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ПРІОРИТЕТНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ

Вейлерт Юлія,
*методист ресурсного центру підтримки інклюзивної
освіти комунального навчального закладу «Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»*

ТВОРЧІ ТЕХНІКИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ОСВІТНІМИ ТРУДНОЩАМИ

Сучасні методи, інноваційні технології, творчі техніки це впроваджені, нові методи і прийоми, що володіють підвищеною ефективністю, і є кінцевим результатом інтелектуальної діяльності самого педагога.

Кількість дітей, які мають різні порушення мови, з року в рік збільшується. І немає сенсу говорити про важливість логопедичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Чиста за звуковимовою, грамотна, правильна мова - це, безперечно, запорука успішної, повноцінної комунікативної діяльності, успішності, соціального становлення особистості, вибору майбутньої професії.

За останні два століття в логопедії розроблено багато способів та прийомів щодо подолання порушень звуковимови. Хватцев М.Є., Зеєман М., Рау Ф.Ф., Токарева О.А., Гріншпун Б.М.. Проте вищезгадані автори не розглядають особливості логопедичного на формування правильних звуків мови залежно від віку дитини з особливими освітніми потребами.

У сучасному світі в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами вже недостатньо використовувати традиційні технології. Основними критеріями необхідності впровадження інноваційних технологій є підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок їх застосування;

- якнайшвидше досягнення максимально можливих успіхів;
- оптимізація процесу корекції;

- створення насиченого, оздоровчого, гармонійно-освітнього простору для повноцінного та загального розвитку дітей.

Дитина на занятті малює, ліпить чи читає, відповідає питанням, але це робота не зачіпає його думок, не викликає інтересу. Він пасивний. Звичайно, щось він засвоює, але пасивне сприйняття та засвоєння не можуть бути опорою міцних знань. Найбільш повно і точно сприймається і запам'ятовується дитиною те, що було цікаво. Щоб зацікавити дітей, зробити навчання свідомим і потрібні нестандартні підходи, індивідуальні програми розвитку, нові інноваційні технології.

На сьогоднішній день інноваційних методів впливу відомо досить багато. Я хотіла б зупинитися на деяких з них, які на мій погляд, найбільш підходять у корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. До цих методів належать:

1. Інформаційні (комп'ютерні).
2. Біоенергопастика або тілесно орієнтована техніка.
3. Арт – терапевтичні технології.
4. Музикотерапія.
5. Кріотерапія, тілесно-орієнтовані техніки.
6. Су-джок терапія.

I. Перший метод:

Використання комп'ютерних засобів, що належать до інформаційних технологій, дозволяє підвищити інтерес, мотивацію дітей до занять, забезпечити непомітний для дитини перехід від ігрової діяльності до навчальної, дає можливість розширення сюжетного наповнення традиційної ігрової діяльності. А за рахунок підвищеного емоційного тону, здійснюється швидший переведення досліджуваного матеріалу в довготривалу пам'ять. Для педагога цей спосіб дає можливість швидкого створення власного дидактичного матеріалу.

Для досягнення позитивних результатів успішно застосовують комп'ютерні ігри, інтерактивні фільми та мультфільми, ігри-тренажери, тематичні презентації для дітей.

II. Другий метод:

Біоенергопластика або тілесно орієнтована техніка – це рух кистей рук з рухами органів апарату артикуляції. Мета цього методу - розвиток координації руху, розвиток дрібної та загальної моторики. У момент виконання вправи артикуляції рука показує, де і в якому положенні знаходиться мова, нижня щелепа і губи. Така гімнастика допомагає довго утримувати інтерес дитини, допомагає підвищити мотиваційну готовність дітей, підтримує позитивний емоційний настрій дитини та педагога протягом усього заняття.

III. Третій метод:

Арт – терапевтичні технології. До цього методу належать:

- музикотерапія - метод психотерапії, заснований на емоційному сприйнятті музики;
- ізотерапія (нетрадиційні методи малювання);
- літотерапія:
- кінезіотерапії (танцетерапія, тілесно-орієнтована терапія, психогімнастика);
- казкотерапія та лялькотерапія;
- ароматерапія та кольоротерапія (хромотерапія);
- креативна ігротерапія (пісочна терапія).

Я хочу запропонувати вам розглянути деякі з цих технік.

Музикотерапія

Останнім часом все більше використовується у логопедичній роботі **музикотерапія**, яка прийшла до нас з Давньої Греції та інших країн. Музика здатна змінити душевний і фізичний стан людини. Скрипка і фортепіано заспокоюють нервову систему; а флейта має розслаблюючу дію. Самий значний ефект від музики – це профілактика та лікування нервово-психічних захворювань.

Легка спокійна музика датського композитора і музиканта Франсиса Гойи заспокійливо діє на нервову систему, приводить до рівноваги процеси збудження і гальмування. Для врівноваження нервової системи найчастіше

використовується фонограма лісу, спів птахів, п'єси з циклу «Пори року» П. І. Чайковського, «Місячна соната» Бетховена.

Ароматерапія та кольоротерапія

Народний досвід і дослідження вчених довели, що запахи здатні керувати настроєм і працездатністю.

Ефірні олії базиліка, коріандру, шкірки лимона, майорану, петрушки, евкаліпта тонізують, а фітокомпозиції з базиліка, майорану, коріандру, розмарину, м'яти створюють аромати, чудово заспокоюють нервову систему.

Хромотерапія – наука, що вивчає властивості кольору. Кольором здавна приписується містичне значення, позитивну або негативну дію на людину, адже для людини зір є найважливішим з усіх видів почуттів (90 % інформації людина отримує за допомогою органів зору).

Літотерапія

Літотерапія – нетрадиційна практика, заснована на терапевтичних властивостях мінералів і каменів.

Мінерали володіють теплопровідністю, магнітними властивостями, проводять електрику – тобто можуть бути засобами фізіотерапевтичного впливу. Електромагнітні біопотенціали, випромінювані кристалами, є тим лікувальним фактором, який допомагає організму стати здоровим.

Вважається, що мінерали як би координують циркуляторну систему судин і діяльність мозку.

Наприклад:

олександрит – заспокоює при перезбудженні, сприяє створенню радісного настрою;

малахіт – заспокоює нервову систему, поліпшує сон;

родоніт – зміцнює імунну систему, покращує пам'ять, знімає стрес і т.д..

Казкотерапія.

Казкотерапія дозволяє вчителю в опосередкованій для дитини формі впливати на розвиток мовленнєвих та психічних функцій, таких як увага,

пам'ять, мислення, уява. У ігровій формі можна залучати дитину до вивчення нової інформації, розширення словникового запасу.

Наприклад: "Фарби розповідають казки", "Казки про букви", казки про цифри, казки про емоції. При цьому не береться вже готова народна (чи авторська) казка (російська або зарубіжна), пронизана моральністю і досвідом багатьох поколінь людей з усім закладеним в ній багатством мови. Адже така казка несе істотний освітньо - виховний і коректувально-розвиваючий сенс. Казка цінна в самих різних своїх аспектах.

IV. Четвертий метод

Кріотерапія - це методика, при якій використовують вплив холодом («кріо» холод). Кріотерапія або контрастна терапія - один з методів, що дозволяють впливати на кисті рук холоду і тепла поперемінно. При дії холодом в області контакту зі шкірою починає активуватися рецепторний апарат. На початковому етапі впливу у шкірі та тканинах звужуються судини. З часом стінки судинного русла розширюються, що підвищує місцевий кровотік. Збільшення кровотоку сприяє стимуляції дрібної моторики.

Роздрібна моторна діяльність кистей дитини сприяє активації областей мозку, відповідальних за мовні функції.

У мовному центрі починають утворюватися нові нейронні зв'язки, і навіть посилюється швидкість проведення нервових імпульсів по аксонам. Такі процеси призводять до покращення мови, підвищення якості вимови. У дитини крім мовної функції покращується пам'ять, увага, мислення, покращується зв'язки, а також посилюється швидкість проведення нервових імпульсів за аксонами. Такі процеси призводять до покращення мови, підвищення якості вимови. У дитини, крім мовної функції, покращується пам'ять, увага, мислення, покращується моторика рук. Методика допомагає покращити запам'ятовування нової інформації.

Від холоду відбувається скорочення м'язів, як від тепла розслаблення. Скорочувальна здатність дрібних м'язів кисті зростає. Рухи пальців рук починають формуватися у більшому обсязі, випромінюється імпульсація в кору

головного мозку подаються спрямовані сигнали, внаслідок чого краще розвивається рухова зона. Все це сприяє вдосконаленню тонших рухів кисті руки, веде до активізації дрібної моторики і, як наслідок, покращує процес оволодіння графікою письма, а паралельно сприяє розвитку мови. У логопедичних методиках щодо терапії застосовують лід. При дії холодом в області контакту зі шкірою (рук, ніг) починає активуватися рецепторний апарат. На початковому етапі впливу у шкірі та тканинах звужуються судини. З часом стінки судинного русла розширюються, що підвищує місцевий кровотік. Збільшення кровотоку сприяє стимуляції дрібної моторики (якщо контакт льоду був із руками пацієнта). Роздрібна моторна діяльність кистей дитини сприяє активації областей мозку, відповідальних за мовні функції. У мовному центрі починають утворюватися нові нейронні зв'язки, і навіть посилюється швидкість проведення нервових імпульсів по аксонам. Такі процеси призводять до покращення мови, підвищення якості вимови. У дитини, крім мовної функції, підвищується пам'ять, увага, мислення, покращується моторика рук. Методика допомагає покращити запам'ятовування нової інформації.

V. П'ятий метод:

Су - джок терапія

Вченими-фізіологами доведено, що тренування пальців через певні зони в корі головного мозку позитивно впливає на рухливість органів артикуляції, від чого вимова дитини стає більш чіткою та правильною. Як зазначає М. М. Кольцова, є всі підстави розглядати кисть руки як орган мовлення — такий самий, як і апарат артикуляції. З цієї точки зору рухову проекційну область кисті руки можна вважати ще однією мовною зоною мозку.

VI. Шостий метод

Кінезіологія чи «гімнастика мозку» - розвиток розумових здібностей та фізичного здоров'я через певні вправи. Удосконалення інтелектуальних та розумових процесів необхідно починати з розвитку рухів пальців та тіла. Розвиваюча робота має бути спрямована від рухів до мислення, а не навпаки.

І ось тут на допомогу до нас приходять кінезеологічні вправи або, як ще називають, «гімнастика мозку». Пальчикові кінезіологічні вправи можна використовувати для розвитку м'язів руки та розвитку міжпівкульної взаємодії кори головного мозку дитини. Вправи необхідно проводити щодня. Спочатку дітям з раннього віку вчити виконувати пальчикові ігри від простого до складного. Упр: «Кулак-ребро- долоня».

Висновки: Таким чином, варіативність використання в корекційно - логопедичній роботі різноманітних методів і прийомів інноваційних логопедичних технологій призводить до стимуляції систем відповідності мовленнєвих зон кори головного мозку, нормалізацію анатомо-фізіологічних процесів організму, скорочує терміни корекційної роботи, підвищується якість та ефективність роботи, знижує енергетичні затрати, налагоджує спадкоємність в роботі усіх зацікавлених в корекції мовлення дітей.

Проаналізовані аспекти корекційно – логопедичної роботи з використанням нетрадиційних, інноваційних логопедичних технологій не вичерпують усіх аспектів проблеми формування психомовленнєвої діяльності дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Логопсихологія: навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М. К. Шеремет. Київ. Знання, 2010. 293 с.
2. Андросова В. М. Використання інноваційних технологій в роботі з дітьми-логопатами старшого дошкільного віку для корекції вад звуковимови / В. М. Андросова // Розкажіть онуку. 2004. № 10-11.
3. Методичні рекомендації для вчителів Go-Lab
URL: http://storage.eun.org/resources/upload/809/20180622_165137226_809_Go-Lab%20D6.6_USM_UK.pdf
4. Akimenko V.M. Razvivayushchie tekhnologii v logopedii.- Rostov n/D; izd. Feniks, 2011. 2.
Androsova V. M. Vikoristannya mnovacyamh tekhnologiy v roboti z dri'mi-logopatami starshogo doshkin'nogo vu dlya korekcin vad zvukovimovi / V. M. Androsova // Rozkazhin' onuku. - 2004. - № 10-11.

Юдіна Олена,
*викладач кафедри теорії й методики виховання,
психології та інклюзивної освіти
завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної
освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*

РОЛЬ РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ХЕРСОНЩИНИ

Вступ. Нині в Україні, не зважаючи на воєнний стан, продовжується освітня реформа, невід'ємною частиною якої є інклюзивна складова. Обраний нашою державою напрям на створення гідних умов навчання для дітей з особливими освітніми потребами є кроком до впровадження європейських принципів та стандартів життя. За останні роки українські педагоги та міжнародні експерти відзначають, що у питанні розвитку інклюзивного навчання Україна зробила потужний крок уперед. Це стало можливим, зокрема, і завдяки гідному методичному супроводу закладів освіти, який надають ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти, які є складовими інститутів підвищення кваліфікації системи післядипломної освіти України.

Тому, мета статті – розглянути роль ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти у формуванні інклюзивної компетентності педагогів закладів освіти, їх готовності до роботи в умовах інклюзивного навчання.

Тези. Практика і аналіз досвіду показали, що упровадження і розвиток інклюзивного навчання – складний і багатогранний процес, який потребує наукових, методологічних та адміністративних ресурсів. Створення в 2019 році ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти у структурі КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» дало змогу розпочати проведення роботи з учителями та керівниками закладів освіти області щодо підготовки педагогів в умовах інклюзії на новому рівні. [2]

З цією метою в академії було проведено низку заходів. Серед слухачів курсів підвищення кваліфікації було проведено опитування «Моніторинг

освітніх потреб педагогічних працівників Херсонщини щодо їхнього професійного розвитку в системі післядипломної освіти». Після завершення кожного курсу підвищення кваліфікації лабораторією забезпечення якості освіти академії проводиться вихідне опитування слухачів щодо з'ясування рівня задоволення якістю навчання та наявних пропозицій і побажань до подальшого проходження курсів. Ураховуючи дані моніторингу та результати вихідного діагностування викладачами кафедр академії було розроблено понад 50 тем занять з напрямів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання. Оновлено освітньо-кваліфікаційні програми та навчальні плани курсів підвищення кваліфікації для учителів-дефектологів, педагогічних працівників класів (груп) з інклюзивним й інтегрованим навчанням закладів загальної середньої освіти та закладів дошкільної освіти, асистентів учителів, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів. Розроблені нові програми наскрізних курсів для педагогів закладів освіти, які не працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, але бажають підвищити інклюзивну компетентність.[1] Усього за 2024 рік ресурсним центром підтримки інклюзивної освіти на базі КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» проведено 23 курси підвищення кваліфікації за відповідними напрямами і охоплено такою підготовкою 390 осіб.

У міжкурсний період ресурсним центром уведено нову форму роботи з педагогами: семінар (обсягом 15 годин), який проводиться для педагогічних працівників закладів освіти, що атестуються у поточному навчальному році. Відновлено роботу традиційного 3-денного семінару для новоприйнятих педагогічних працівників інклюзивних закладів освіти. Вперше проведено секцію «Інклюзивна освіта» під час Літньої школи «Освітні ініціативи – 2023» для педагогів зі всієї України. Під час цих заходів педагогічні працівники отримують не тільки теоретичну підготовку щодо роботи в умовах інклюзії, а також і практичні навички на майстер-класах досвідчених педагогів області та тренінгових заняттях. Педагоги у разі необхідності отримують консультації та рекомендації з питань психологічного супроводу вразливих верств населення,

організації інклюзивного навчання у закладах освіти. Консультаційну допомогу здійснюють фахівці центру. Продовжується навчання педагогів на семінарських та тренінгових заняттях, у яких за 2024 рік взяли участь 560 осіб.

Постійно ведеться робота з узагальнення педагогічного досвіду педагогів Херсонської області щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Працюють творчі групи педагогів інклюзивних класів, інклюзивно-ресурсних центрів, спеціальних закладів освіти. Результатом такої роботи стало створення 10 методичних рекомендацій з відповідних напрямів. Науково-педагогічні та педагогічні працівники кафедри теорії й методики виховання, психології та інклюзивної освіти, фахівці ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти мають друковані роботи, які висвітлюють досвід роботи педагогів в умовах інклюзії та стосуються психолого-педагогічного супроводу навчання дітей з ООП. Фахівці центру беруть активну участь у наукових конференціях різного рівня, присвячених інклюзивній освіті, шляхом написання статей, тез, виступів та проведення майстер-класів.

Створено сайт Херсонського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти <https://sites.google.com/academy.ks.ua/ksrcpio> та професійна спільнота у мережі Фейсбук <https://www.facebook.com/groups/467240564019004>, які постійно поповнюються методичними матеріалами, новинами щодо впровадження інклюзії в Херсонській області та містять матеріали про організацію та реалізацію технологій інклюзивного навчання і нормативно-правові документи.

У 2023-2024 роках ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти долучився до швейцарсько-українського проєкту DECIDE «Стаємо сильнішими разом!», який є ініціативою Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерства освіти і науки України і Міністерства розвитку громад та територій України, що покликана допомогти дітям, які постраждали від війни. У рамках цього проєкту відбулося навчання тренерів щодо супроводу дітей з ООП, їх сімей в умовах війни. Після чого були проведені семінари для освітян і в навчанні взяли участь 262 педагогічних працівника Херсонщини, які

працюють з дітьми з ООП. Освітняни долучилися до обговорення наслідків впливу психотравмуючих подій, пов'язаних з війною, на дітей та інших учасників освітнього процесу і удосконалили навички надання підтримки батькам дітей з ООП, що мають психологічну травму.

Пріоритетним напрямом у найближчий час ми бачимо організацію навчання освітян роботі з дітьми з ООП у дистанційному форматі. У поточному 2025 році нами заплановано відповідні курси підвищення кваліфікації для педагогів Херсонської області та уведено нові теми в існуючі програми підвищення кваліфікації.

Висновок

Таким чином, системна, комплексна та різнорівнева діяльність щодо впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти Херсонщини значною мірою залежить від готовності керівних та педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, формування їх інклюзивної компетентності за допомогою навчально-методичної, просвітницької та консультативної роботи з даних питань ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова КМУ від 21 серпня 2019 р. №800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.04.2025р.)
2. Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів: Постанова КМУ від 22 серпня 2018 р. №617. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.04.2025р.)

РОЗДІЛ VI. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Зубко Ольга,
*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ОНП «Освітні, педагогічні науки»,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ОСВІТНЮ СФЕРУ УКРАЇНИ

Вступ. Україна, обравши стратегічний курс на європейську інтеграцію, приєдналася до низки міжнародних документів, що регламентують забезпечення гендерної рівності та протидію насильству щодо жінок. Серед них: Статут ООН (1945), Конвенція МОП про рівну оплату праці чоловіків і жінок (1951), Конвенція про політичні права жінок (1952), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) (1979), Дорожня карта рівності (2006), Декларація Комітету Міністрів Ради Європи щодо реалізації гендерної рівності (2009) та Стамбульська конвенція (2011). Крім того, з січня 2019 року в Україні діє Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1].

Упровадження принципів гендерної рівності в освітню сферу є важливим маркером євроінтеграційних процесів, що тривають попри всі виклики, з якими стикається країна. Освіта залишається ключовим чинником формування цінностей, норм і принципів, що зміцнюють демократичний розвиток українського суспільства та підтримують його прагнення до незалежності [2].

Основний виклад. Конституція України (ст. 24) та Закон України «Про освіту» проголошують рівні права всіх громадян та забороняють дискримінацію за ознакою статі в освітньому середовищі. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (№ 2866-IV від 8 вересня 2005 р.) підкреслює важливість інтеграції гендерного компоненту в національну систему підготовки фахівців. Відповідно до цього закону, освітні програми закладів вищої освіти мають включати факультативи та навчальні дисципліни,

спрямовані на вивчення питань гендерної рівності, рівних прав та гармонізації національного і міжнародного законодавства у цій сфері [1].

Декларація принципів толерантності (1995) визначає толерантність як «повага, сприйняття та розуміння багатогранного культурного розмаїття нашого світу, а також різних форм самовираження та самореалізації особистості». Вона наголошує, що толерантність формується через освіту, відкритість, спілкування та свободу думки. Це не лише етичний принцип, а й політична та правова необхідність. Важливо підкреслити, що толерантність – це не поступка чи потурання, а свідоме прийняття універсальних прав і свобод людини [3].

Толерантність є основою для здорових взаємостосунків між людьми, в сім'ї та громаді. Виховання толерантності має здійснюватися в закладах дошкільної освіти, школах, університетах, осередках неформальної освіти, а також вдома і на роботі. Важливо створювати атмосферу взаємної поваги, відкритості, уваги до один одного та почуття солідарності [3].

Декларація наголошує, що найефективніший спосіб запобігання нетерпимості – це виховання. Воно повинно починатися з надання знань про права і свободи людини, щоб забезпечити їх реальне здійснення та підтримати бажання кожного захищати права інших. Виховання в дусі толерантності повинно бути націлене на боротьбу з негативними впливами, які викликають страх і ізоляцію. Воно має сприяти розвитку навичок незалежного мислення, критичного оцінювання та формування високих моральних стандартів [3].

20 грудня 2022 року став важливим етапом для освітньої та наукової сфери України, коли Кабінет Міністрів схвалив Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. Стратегія окреслює основні принципи, цільові групи, стратегічні цілі та завдання для реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків в освітній сфері. Метою є також запобігання та боротьба з дискримінацією у системі освіти на всіх рівнях для всіх учасників освітнього процесу [4].

Документ фокусується на чотирьох стратегічних цілях:

1. *Комплексне впровадження принципів рівності прав і можливостей жінок та чоловіків.* Основні завдання для досягнення цієї мети включають: проведення гендерно-правової експертизи нормативної бази в сфері освіти; внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері освіти; оновлення стандартів для всіх рівнів освіти з урахуванням принципу рівних прав для жінок і чоловіків; використання гендерно чутливого мовлення у документообігу в освітній сфері; проведення гендерного аудиту закладів освіти раз на три роки.

2. *Посилення ролі закладів освіти у координації державної політики щодо гендерної рівності:* Досягнення цієї мети передбачає: формування недискримінаційного освітнього середовища, створення інклюзивного середовища для всіх категорій осіб; використання навчальних методів, що сприяють взаємоповазі та взаємодії серед учасників освітнього процесу; розробка програм для підготовки фахівців з питань забезпечення рівних прав; впровадження гендерної складової в стандарти вищої освіти.

3. *Посилення професійної компетенції з питань гендерної рівності:* Досягнення цієї мети включає: забезпечення інформаційної та науково-методичної підтримки впровадження принципів рівності прав; проведення наукових досліджень, організація заходів з питань гендерної рівності; оприлюднення навчальних програм з гендерної рівності на сайтах закладів освіти; впровадження підвищення кваліфікації працівників освіти з питань гендерної рівності.

4. *Забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків у контексті післявоєнної відбудови:* Завдання для досягнення цієї мети включають: включення ролі жінок у конфліктному та постконфліктному врегулюванні до навчальних програм; паритетне відображення внеску жінок у перемогу у військовій та цивільній сферах; проведення національно-патріотичного виховання без стереотипів про роль статей; розробка архітектурних проєктів для закладів освіти з урахуванням інклюзивного, безбар'єрного підходу [4].

Ці стратегічні цілі та завдання покликані значно покращити гендерну рівність в освітній сфері України до 2030 року.

Впровадження принципу рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків у сфері освіти в Україні вимагає подолання стереотипів, пов'язаних із статтю, під час формування політики в освітній галузі. Ігнорування структурних нерівностей призводить до прихованої дискримінації та ускладнює вирішення проблем дискримінованих груп. У той же час, забезпечення рівних прав та можливостей повинно гарантувати всім учасникам освітнього процесу в Україні рівний доступ до освіти та науки, незалежно від статі чи інших характеристик [4].

Згідно з цим, Україна взяла на себе зобов'язання в п'яти ключових напрямках:

- Розвиток безбар'єрного публічного простору, що є дружнім для сімей з дітьми та маломобільних груп населення;
- Навчання дітей принципам гендерної рівності;
- Запобігання насильству;
- Зменшення гендерного розриву в оплаті праці;
- Створення більш сприятливих умов для чоловіків, щоб вони могли піклуватися про дітей [4].

Висновки та перспективи подальшої наукової роботи. Отже, незважаючи на інформаційну війну, яку веде росія проти України, частиною якої є маніпулятивна риторика, спрямована проти гендерної рівності та прав людини, а також незважаючи на існуючі проблеми, освіта в Україні останнім часом зазнала значних позитивних змін: дискримінаційні та стереотипні матеріали поступово зникають з підручників, проводиться антидискримінаційна експертиза освітнього контенту, а гендерна політика набуває реальної видимості на всіх освітніх рівнях [2].

Таким чином, можна говорити про посилення ролі освітніх установ у забезпеченні рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, запобіганні насильству та дискримінації за статевою ознакою, а також у формуванні

освітнього процесу на основі принципів рівності, поваги до людської гідності, недискримінації та протидії гендерному насильству.

Перспективи подальшої наукової роботи вбачаємо у напрацюванні методичних рекомендацій з організації партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні гендерно толерантної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутенко О. Г. Модернізація змісту професійної підготовки майбутніх педагогів до гендерного виховання дітей у контексті концепції розвитку педагогічної освіти. *Проблеми освіти* : збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. Вип. 91. С. 38-43.

2. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: перспективи втілення <https://jurfem.com.ua/stratehiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030/>

3. Декларація принципів толерантності, схвалена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року. *Освіта України*. 2003. № 4. С. 4-5.

4. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації https://zakononline.com.ua/documents/show/511336_706794

Мієр Тетяна,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти*

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПРОЦЕС: ХАРАКТЕРИСТИКИ, МОДЕЛІ, ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ, ЗАСОБОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Вступ. Сучасна людина мріє навчатися ефективно, а відтак педагогічна діяльність має здійснюватися як ефективний процес, який призводить до бажаних результатів та характеризується найбільшим ефектом.

Основний виклад. У контексті розгляду педагогічної діяльності як ефективного процесу варто привернути увагу до віднесеності цього виду діяльності до категорії професій «людина – людина» та до вимог професіограми фахівця, який здійснює педагогічну діяльність. У контексті компетентностей та особистісних якостей у педагогічній діяльності як у ефективному процесі

превалюють такі: постійне прагнення до розширення свого кругозору, до розвитку високого ступінь саморегуляції й стресостійкості [14]; уміння навчатися впродовж життя й удосконалювати компетентності, які забезпечують ефективність освітнього процесу [16]; вияв здатності до співпереживання, уважності до проявів Інших, зокрема до їхніх почуттів [20], особливостей характеру й поведінки, уміти їх слухати й чути [7]; сформованість здатності до проектування та моделювання педагогічної діяльності з урахуванням нестандартних чи змінених ситуацій [6]; сформованість уміння перетворити зміст різних навчальних предметів (інтегрованих курсів) у засоби особистісного формування та розвитку [8; 11; 17], сприяти виникненню у здобувачів освіти (учнів початкових класів, студентів) потреби у самонавчанні, самовихованні, саморозвитку [10].

Педагогічна діяльність як ефективний процес має характеризуватися як особливий вид соціальної діяльності та розглядатися через призму впливу на підростаюче покоління, зокрема сприяти:

- оптимально доцільній передачі культури та досвіду людства [14];
- створенню умов для особистісного розвитку та підготовки до виконання соціальних ролей у суспільстві [14];
- формуванню в освітньому процесі оптимальних умов для навчання, виховання, особистісного розвитку й саморозвитку [10];
- вибору можливостей для вільного та творчого особистісного самовираження [5; 16].

Окрім того, педагогічна діяльність як ефективний процес співвідносна з професійною педагогічною діяльністю, яка, на відміну від аматорської педагогічної діяльності, характеризується системою спеціальних фахових знань та умінь, здійснюється відповідно до закономірностей діадних процесів навчання — самонавчання, виховання — самовиховання, розвиток — саморозвиток [10], передбачає обґрунтованість педагогічних впливів, сформованість професійно значущих особистісних якостей та нормативно-правову урегульованість.

Варто наголосити на тому, що педагогічна діяльність як ефективний процес характеризується як своєрідна мета-діяльність, дієвість якої супроводжується рефлексивними процесами, центруванням на здобувачах освіти (учнях початкової школи, студентах) як на активних учасниках освітнього процесу [17], з притаманними їм пізнавальними інтересами, освітніми запитами, прагненням до самореалізації, самонавчання, самовиховання, саморозвитку [10].

Педагогічна діяльність як ефективний процес, набуваючи практико-перетворювальної, науково-просвітницької та ідеологічної спрямованості, здійснюється з урахуванням складників та рівнів освіти, які визначено статтею 10 Закону України «Про освіту». Також значущими постають певні закономірності педагогічної діяльності, зокрема закономірність, якою передбачено, що «діагностика особистісних освітніх приростів здобувачів освіти чинить більш ефективний вплив на якість освіти, ніж діагностика і контроль його результатів по відношенню до зовнішньо заданих результатів» [10, с. 151].

Звісно, слід враховувати те, що за різних моделей професійної діяльності [2; 3; 4; 7; 8; 9; 12; 13] педагогічна діяльність може набувати рис ефективного процесу за різних умов. Скажімо, за:

- нечіткої моделі професійної діяльності – педагогічна діяльність як ефективний процес постає у випадках неможливості створення її чіткого опису;

- феноменологічної моделі професійної діяльності – педагогічна діяльність як ефективний процес стає можливою у випадках акцентування уваги на функціях учителя / викладача у педагогічній діяльності;

- структурної моделі професійної діяльності – педагогічна діяльність як ефективний процес постає у випадках врахування структурної організації діяльності (діяльність – дії – операції) та спрямування педагогічних дій на опрацювання зі здобувачами освіти (учнями початкової школи, студентами) способів виконання дій / операцій;

- логічної моделі професійної діяльності – педагогічна діяльність як ефективний процес стає можливою у випадках використання апарату логіки та рефлексії;

- формальної моделі професійної діяльності – педагогічна діяльність як ефективний процес постає у випадках дотримання певних правил прийняття обґрунтованих рішень про педагогічні впливи;

- логіко-лінгвістичної моделі професійної діяльності – педагогічна діяльність як ефективний процес стає можливою у випадках обробки даних, які представлено у лінгвістичній формі;

- функціональної моделі професійної діяльності – педагогічна діяльність як ефективний процес стає можливою у випадках дотримання учителем / викладачем поліфункціональних педагогічних дій.

Контекст педагогічної діяльності конкретизується функціональним її призначенням. Так, діагностична функція педагогічної діяльності як ефективного процесу стосується [1]: з'ясування рівнів навченості та наукованості здобувачів освіти; врахування виявлених рівнів для більш ефективної організації освітнього процесу; встановлення причин, що перешкоджають ціледосягненню.

Орієнтаційно-прогностична функція педагогічної діяльності як ефективного процесу передбачає орієнтацію на усвідомлений та чітко сформульований результат, який спроєктовано з урахуванням розвитку особистості, інноваційності педагогічного процесу, наслідків застосування певних форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання здобувачів освіти.

Конструктивно-проєктувальна функція педагогічної діяльності як ефективного процесу виявляється у конструюванні та проєктуванні змісту освітнього процесу, доборі способів організації діяльності здобувачів освіти (учнів початкових класів, студентів), які найповніше реалізують зміст навчання, викликають пізнавальний інтерес, передбачають самотійну / спільну діяльність, а також реалізацію індивідуальної траєкторії особистісного їх розвитку.

Організаційна функція педагогічної діяльності як ефективного процесу стосується залучення здобувачів освіти до різних видів діяльності, координування їхньої самотійної, групової та спільної діяльності, створення

проблемних, виховних та розвивальних ситуацій.

Інформаційно-пояснювальна функція педагогічної діяльності як ефективного процесу передбачає використання, створення та керування інформаційними потоками, процесами, цифровими засобами, ресурсами, застосунками.

Комунікативно-стимуляційна функція педагогічної діяльності як ефективного процесу спрямована на встановлення та підтримання доброзичливих відносин з усіма учасниками освітнього процесу.

Аналітико-оцінна функція педагогічної діяльності як ефективного процесу пов'язана з необхідністю аналізувати результат освітнього процесу, виявляти в ньому позитивні сторони й недоліки, порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями й завданнями, оцінювати та вдосконалювати освітній процес.

Дослідно-творча функція педагогічної діяльності як ефективного процесу полягає [5]: в творчому застосуванні інноваційних напрацювань учених, викладачів, методистів, учителів-практиків для організації освітнього процесу, осмислення та творчого розвитку того нового, що виходить за межі відомої педагогічної теорії й практики, та певною мірою збагачує їх.

Педагогічну діяльність як ефективний процес вирізняє широка палітра засобового забезпечення. Серед зазначеного забезпечення слід виокремити цифрові [3; 11; 15; 17; 18; 19] та зовнішні (інформаційні, речові, функціональні знаряддя праці) засоби, а також внутрішні ресурси (йдеться про засоби, які стосуються компетентностей, особливостей і властивостей особистості вчителя, перебігу мисленнєвих дій, які спрямовані на обстеження та оцінювання педагогічних ситуацій та прийняття рішень). Деталізований погляд на засобове забезпечення притаманний доробку Є. Климової [21]. Учена пов'язує розширення складових цього забезпечення з постійним розвитком суб'єкта педагогічної діяльності. До регуляторів процесу розвитку відносить: образ об'єкта (предмет праці, зовнішні засоби, умови і прояви трудової діяльності); образ суб'єкта; образ суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відношень

(потреби, емоції, почуття, характер, світогляд, спрямованість особистості).

Висновки з перспективами подальшої наукової роботи. Педагогічна діяльність як ефективний процес, будучи особливим видом соціальної діяльності, має спрямовуватися на створення в освітньому процесі оптимальних умов для навчання – самонавчання, виховання – самовиховання, розвитку – саморозвитку особистості здобувачів освіти та сприяти вибору ними можливостей для самореалізації та самовираження. Подальшу наукову роботу спрямовано на дослідження педагогічної діяльності як ефективного процесу в умовах організації самостійної діяльності здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т.К. Розвиток рефлексивної компетентності педагога: теорія і практика. Наук.-метод. посібник. Черкаси : КНЗ «ЧОППОП ЧОР», 2022. 72 с.
2. Голодюк Л. С. Завдання дослідницького характеру з математики. *Cherkasy University Bulletin: Pedagogical Sciences* (Вісник Черкаського університету). 2015. 20(353). С. 88–96.
3. Дубовик С. Г., Семеній Н. О. Застосування сучасних онлайн-сервісів із метою розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку. *Вісник науки та освіти*. № 5(23). 2024. С. 232–245.
4. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовно-комунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир: ПП «РУТА», 2010. 560 с.
5. Мієр Т., Бондаренко Г., Савош В., Логвиненко К. Творчість і креативність: сутність та смислові відтінки використання у наукових джерелах та в підготовці майбутніх учителів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2024. 2(30), С. 108–116. [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(30\).2024.314027](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(30).2024.314027)
6. Мієр Т., Вишнівська Н. В. Дослідницький практикум майбутнього вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник: Київ: ЦП «Компринт», 2024. 124 с.
7. Нежива Л.Л., Паламар С. П. Дитяча література з методикою навчання: навчально-методичний посібник. Київ: ФОП Ямчинський О. В. 2025. 245 с.
8. Романенко Л. В., Руденко Н. М., Кудикіна Н. В. Методичний супровід упровадження коміксів в освіту дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи Імідж сучасного педагога. 2023. 213(6). С. 136–143. ISSN 2522-9729.
9. Руденко Н. М. Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання ментальних карт на уроках математики. *Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання*. 2020. 2. С. 92–104.
10. Савош В. О. Професійний розвиток учителів фізики в системі неперервної освіти: теорія і практика: монографія. Луцьк: Волинь Поліграф. 2020. 420 с.
11. Семеній Н. О., Коломоєць А. П. Особливості використання онлайн-сервісу Lumen5 в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 3(216). С. 72–76.
12. Сіранчук Н. М., Прошкуратова Т. С. Активізація пізнавальної діяльності учнів на заняттях математики в початковій школі: досвід роботи лабораторії початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. Глухів: Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, 2023, Вип. 3(53). С. 190–199.
13. Сіранчук Н. М., Романенко Л. В. Активізація когнітивної діяльності учнів у процесі реалізації початкової природничої освіти: досвід лабораторії початкової освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2024. (1). С. 66–74. ISSN 2786-4693, 2786-4707.

14. Сухопара І., Згонник В. Потенціал української народної гри у вивченні громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. 12(40). С. 866–878.
15. Шкуренко О. В., Савюк Ю. Ф., Особливості використання технологій доповненої реальності (AR) в початковій освіті. *Молодий вчений*. 2024. 7(131).
16. Шпіца Р. І. Феномен "знання" у контексті сучасної педагогічної освіти. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова: Теорія і методика мистецької освіти*. 2015. 14(18). С. 57–61. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2015_18_15
17. Nezhyva L., Palamar S., Semenii N. The using of digital tools in the project activities of students of pedagogical specialties of higher education institutions. *Information Technologies and Learning Tools*, 2024, 101(3). С. 71-85. ISSN 2076-8184.
18. Rudenko N., Siranchuk N., Stetsyk S., Dubovyk S., Sukhopara I., Romanenko L., Shpitsa R. Factors snfluencing the process of organizing distance learning of students in the conditions of military operations on the territory of Ukraine. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research double-blind peer-reviewed* 2024. 14(1), XL, Pp. 33–38.
19. Shkurenko O., Khyzhna O., Honchar L., Stetsyk S., Sukhopara I., Proshkuratova T., Shpitsa R. The organization of e-learning in the context of the leading ideas of constructivism, cognitivism and the realization of independence, self-regulated and self-efficacy. *AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. 14(1), XLI. P. 14–19. ISSN 1804-7890, ISSN 2464-6733 (ONLINE)
20. Vyshnivska N., Zhurba K., Melenets L., Tretiak O., Smolnykova H., Tsybulska S., Fedorova Y. Variability of the understanding of the phenomenon of "happiness" in scientific works and student experience. *AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. 14(1), XL. Pp. 16–20.

Нечаюк Людмила,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Київського кооперативного інституту бізнесу і права

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ РІЗНИХ ВИДІВ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному світі, що швидко змінюється, надзвичайно важливим є формування особистості, здатної мислити нестандартно, творчо підходити до розв'язання життєвих та професійних завдань, бути відкритою до інновацій та культурного різноманіття. Одним з ключових завдань освіти на сьогодні є розвиток творчих здібностей учнів, зокрема в старшій школі, де відбувається активне становлення особистісного й професійного самовизначення [4; с. 12]. Формування творчого потенціалу учня можливе лише за умови створення сприятливого освітнього середовища, яке надихає, активізує уяву, забезпечує можливості для самовираження. Особливу роль у цьому процесі відіграє мистецька освіта, здатна інтегрувати різні види художньої творчості – музичне,

образотворче, театральне, літературне мистецтво тощо – в єдине креативне поле. Така інтеграція не лише поглиблює знання і вміння учнів у різних галузях мистецтва, але й сприяє розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту, комунікативних та міждисциплінарних компетентностей. В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» особливої значущості набуває компетентнісний підхід, згідно з яким навчання має бути спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання в реальному житті.[6; с.7] Творча діяльність у мистецькій сфері — один із найефективніших засобів реалізації такого підходу, адже вона передбачає не лише засвоєння художньої інформації, а й активну перетворювальну діяльність, у якій учень стає творцем.

Актуальність проблеми. В умовах впровадження компетентнісного підходу в освіті особливої актуальності набуває завдання формування в учнів здатності до самовираження, критичного та креативного мислення, міжкультурної комунікації. Одним з ефективних шляхів реалізації цього завдання є інтеграція різних видів художньої творчості, що дозволяє забезпечити гармонійний розвиток особистості та формування ключових компетентностей Нової української школи.

Мета дослідження. Визначити ефективні педагогічні умови й шляхи формування творчих здібностей старшокласників засобами інтеграції різних видів художньої діяльності в контексті компетентнісного підходу.

Завдання дослідження. 1. Проаналізувати поняття «творчі здібності» в педагогіці та психології. 2. Розкрити сутність інтеграції мистецьких видів діяльності в освітньому процесі. 3. Визначити, які саме компетентності формуються в учнів завдяки такій інтеграції. 4. Обґрунтувати доцільні форми та методи організації інтегрованої художньої творчості.

Аналіз попередніх досліджень. До проблематики розвитку творчих здібностей зверталися Л. Виготський[1], а питання художньо-естетичної освіти в контексті інтеграції розглядали Л. Масол[2], Н. Кичук[4], Г. Шевченко[5]. Сучасні освітні дослідження акцентують на міждисциплінарному підході як засобі формування цілісної системи знань та навичок учня.

Основний зміст. Інтеграція художніх видів діяльності створює середовище, де учень може розкрити себе як творець, дослідник і комунікатор. У результаті реалізуються такі **ключові компетентності**, як: **Ініціативність і підприємливість** – через створення власних творчих проєктів; **Культурна обізнаність і самовираження** – через ознайомлення з різними видами мистецтва і власну участь у них; **Навчання впродовж життя** – розвиток здатності до самоосвіти через творчий пошук; **Комунікативна компетентність** – робота в командах, участь у виступах, презентаціях; **Критичне та системне мислення** – аналіз мистецьких образів, рефлексія.

Ефективними формами роботи є: інтегровані уроки («Музика і література», «Живопис і театр»); творчі проєкти (арт-буки, вистави, тематичні презентації); фестивалі, конкурси, перформанси; використання цифрових платформ для візуалізації мистецтва. Інтеграція різних видів діяльності – це акторська гра, режисура, сценографія, музика, хореографія тощо, дозволяє розвивати в учнів широкі творчі здібності та сприяє формуванню комплексного підходу до мистецького процесу. Допомагає учням краще розуміти та виражати свої емоції, а також надає можливість для розвитку міждисциплінарних зв'язків.

Ось **декілька підходів** для формування творчих здібностей через інтеграцію цих видів діяльності: 1. Міждисциплінарні уроки та заняття. Поєднання уроків літератури, історії, образотворчого мистецтва та музики дозволяє учням вивчати певний період або культурний феномен через різні форми мистецтва. Наприклад, вивчаючи епоху Ренесансу або Відродження (зарубіжна література, творчість Шекспіра), учні можуть аналізувати літературні твори, слухати музику того часу, розглядати живописні шедеври та виконувати елементи театральної гри. При вивченні уривку ,монологу Гамлета, вони самі запропонували зіграти виставу, самі написали прозовий текст. 2. Творчі майстерні та заняття в групах. Використання творчих майстерень для розвитку художніх навичок через колективну діяльність дає можливість учням взаємодіяти з однолітками, обмінюватися ідеями, співпрацювати в процесі створення різних художніх проєктів. "Як назвеш корабель, так він і попливе". У

2014 ми придумали назву колективу «Palladium» (емблему, буклет, зразок благодійного білета). Ці заняття можуть включати колективне створення музичних композицій, театральних постановок або великих малюнків, що розвиває навички комунікації та командної роботи. Режисура та постановка вистав. Залучення учнів до процесу режисури та постановки вистав дає їм можливість не тільки брати участь у виконанні ролей, але й активно долучатися до творчого процесу створення вистави. Це включає написання сценаріїв, вибір теми, роботу з акторським складом, організацію сценічного простору та часового регламенту. Це розвиває в учнів лідерські якості, організаторські здібності та командну роботу(створення сценарію до вистави «Невигадані історії»). Вистави або музичні постановки можуть бути чудовим способом інтеграції театального мистецтва, музики та образотворчого мистецтва. Учні можуть самостійно, створювати костюми та декорації, виконувати музику і грати ролі. Це дозволяє їм не лише проявити свої творчі здібності, але й зрозуміти, як різні види мистецтва можуть доповнювати один одного («За двома зайцями» М. Старицького (були гастрольні покази Київська обл., Львівська обл., м. Винники., зіграли 8 разів; Г. Квітки- Основ'яненка «Сватання на Гончарівці», «На перші гулі» С. Васильченка (Міжнародний театральний конкурс «Джой-Фест м.Київ, у дорослій номінації, отримали дві призові номінації), Анна Багряна вистава «Кохання - Божий дар...» за п'єсою «Над часом» І місце м. Чигирин, на театальному конкурсі «Золотий ключик» віршова-вистава «Аладдін» Браницького м. Українка Київської обл., конкурс «постановка вистави з елементами української музики, пісень, танців, звичаїв, традицій) А все почалося з М. Гоголя «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» новорічної віршованої вистави «Ніч перед Різдвом», і нам уже 10 років 2014 році. Проектна діяльність, що включає різні види мистецтва і дозволяє учням працювати над однією темою з різних ракурсів, що забезпечує глибше розуміння процесу творчості як цілісного явища (участь колективу в Всеукраїнському різножанровому двотуровому конкурсі «Битва жанрів» у номінації «Театральний жанр» у категорії змішаного віку посіли І місце -2025 рік «Невигадана історія»).

3. Використання сучасних технологій для інтеграції мистецтв. Сучасні технології, такі як цифрові медіа, дозволяють створювати інтерактивні проекти, де учні можуть поєднувати відео, світломузики, анімацію та текст. Такі проекти допомагають розвивати креативність і технологічну грамотність, а також створюють умови для індивідуального самовираження. Вистава - мюзикл Оскара Уайльда «Прекрасний принц без душі...» за мотивами повісті «Портрет Доріана Грея».

4. Розвиток критичного мислення через аналіз художніх творів. Аналіз великих художніх творів (наприклад, класичних творів літератури, музики чи живопису) через різні призми мистецтва розвиває у учнів здатність критично осмислювати і порівнювати різні форми вираження і творчості. Це може включати порівняння літературного твору з його театральною адаптацією чи музичним супроводом, що стимулює глибше розуміння ідей, закладених у мистецькому творі.

5. Міжпредметна інтеграція з використанням творчих методів. Використання методів критичного мислення, проблемного навчання, творчих завдань у поєднанні з традиційними навчальними предметами допомагає учням розвивати креативне мислення. Наприклад, учні можуть створити візуальне зображення до літературного твору, що дозволяє їм розвивати не лише творчі здібності, але й здатність до глибшого аналізу та розуміння текстів. (створення гри-суду за творами Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясна повні? Суд над Чіпкою. Івана Нечуй-Левицького «Кайдашева сім'я» Суд над Мотрею) Інтеграція різних видів художньо-творчої діяльності сприяє підвищенню мотивації учнів до вивчення літератури, розширює їхній світогляд, розвиває креативне мислення та художню уяву. Використання творчих методів навчання дає змогу урізноманітнити уроки літератури, зробити їх більш емоційно насиченими та ефективними.

Ось **кілька вправ** для формування творчих здібностей учнів старшої школи на уроках літератури через інтеграцію різних видів художньо-творчої діяльності:

1. Літературний колаж. Завдання: Створити візуальний колаж на основі художнього твору (малюнки, вирізки з журналів, власні цитати). Мета: Розвиток образного мислення, інтеграція літератури з візуальним мистецтвом.

2. Театральна мініатюра. Завдання: Інсценізувати уривок з твору, використовуючи елементи імпровізації. Мета: Покращення навичок публічного мовлення, взаємодія з театральним мистецтвом.

3. Психологічний аспект. Театральна діяльність може також бути ефективним засобом психотерапевтичного впливу. Через акторську гру учні можуть виражати свої переживання, вирішувати внутрішні конфлікти, набувати впевненості в собі «Аладдін» хлопець сильно заїкався, зіграв роль Джина і позбувся цього недугу.

4. Віршований діалог. Завдання: Переписати діалог героїв у віршованій формі. Мета: Розвиток ритмічного слуху та креативного письма.

5. Літературний плакат. Завдання: Створити плакат, що передає основну ідею твору за допомогою графіки та цитат. Мета: Розвиток асоціативного мислення, візуалізація змісту.

6. Використання скоромовок і інших завдань для розвитку творчих здібностей. Завдання: Скоромовки є чудовим засобом для тренування мовленнєвої виразності, дикції та акторської майстерності. Їх можна застосовувати в різних творчих вправах: Читання скоромовок у різних емоційних відтінках (радість, сум, здивування тощо). Розігрування міні-сценок на основі скоромовок. Створення власних скоромовок і їхня презентація у театральній формі. Мета: Почуватися впевнено, розвивати мовлення, риторичку. Використання скоромовок та інших мовленнєвих і мистецьких вправ сприяє не лише розвитку мовної культури, а й загальній творчій активності учнів, допомагаючи їм у самовираженні та особистісному зростанні.

7. Акторська майстерність. Акторська діяльність розвиває в учнів такі якості, як емоційна виразність, комунікативність, здатність до імпровізації та гнучкість у сприйнятті різних ситуацій. Вони вчаться переживати образи, передавати емоції через мову тіла та голосу, що сприяє розвитку їхньої емоційної інтелігенції.

8. Мультижанровий арт-проект. Завдання: Створити мистецький проект, що поєднує живопис, музику, театр і літературу. Приклад: Написати поетичний твір, намалювати до нього ілюстрацію, підібрати музичний супровід та представити у вигляді театралізованої презентації.

9. Інтерактивна виставка «Живі картини».

Завдання: Відтворити відомі картини у форматі живих сцен, використовуючи театральне мистецтво, музику та фотографію. Приклад: Учні перевтілюються у персонажів відомих полотен, додаючи авторську інтерпретацію через рух, музику або навіть мультимедійні ефекти.

10. Літературний квест «Художники слова». Завдання: Створити Літературний конкурс , завдання: інтерактивний маршрут шкільними коридорами, де кожен пункт міститиме поетичні рядки, загадки або уривки художніх творів, які пов'язані з образотворчим мистецтвом; за поданим твором розгадати кросворд, намалювати ілюстрацію, охарактеризувати героя, бліц-турнір (10 питань), по 5 питань від команди іншої команди, конкурс капітанів команд, інсценізація уривка художнього твору(до 15 хв.), декламація поетичного твору(жеребкування). Такий конкурс проводжу під кінець навчального року, як підсумок вивченого навчального матеріалу.

11. Анімаційний етюд «Історія одного персонажа». Завдання: Створити коротку розповідь, як продовження розповіді історії героя з художнього твору, музичного твору або вистави. Приклад: Уявити, що сталося з героєм після подій, якими закінчується художній твір або що могло передувати зображеному моменту. Продовжити твір у власному стилі або написати альтернативний фінал, написати есе Генріх Ібсен «Ляльковий дім». Мета: Розвиток креативного письма та аналітичного мислення.

12. Буктрейлери (за художніми творами) конкурс серед учнів 10-11 класів. Завдання: Створити буктрейлер, до прикладу, на вірші Лесі Українки.

13. Конкурси читців «Шевченкове слово...» марафон читців ,що продовжувався до 2 годин; поезія Ліни Костенко і т. д..

14. Літературні конференції, зустрічі із сучасними письменниками, поетами: (Анна Багряна – україно-болгарська письменниця, український поет Павло Браницький і т. д.)

Висновки. Що хочу запровадити і спробувати з учнями:

1. Відеоанотація. Завдання: Зняти короткий відеоролик, що передає головну ідею твору. Мета: Інтеграція літератури з кіно та мультимедіа, розвиток цифрових навичок. Ці вправи сприяють розвитку творчого потенціалу учнів, урізноманітнюють уроки літератури та заохочують до нестандартного мислення.
2. Саундтрек до картини. Завдання: Обрати картину (класичну або сучасну) та

створити музичний супровід, який передає її настрій. Приклад: Пояснити, чому обрана музика гармонійно доповнює зображення, виконати власну композицію або підібрати готовий трек.

Інтеграція різних видів художньої творчості є потужним інструментом розвитку творчих здібностей старшокласників. Такий підхід дозволяє формувати не лише естетичну культуру, а й широке коло ключових компетентностей, які забезпечують готовність учнів до успішної самореалізації в сучасному світі. Педагог має створити умови для вільного вибору форм самовираження, що сприяє становленню особистості як творця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виготський Л. С. Уява і творчість у дитячому віці / Л. С. Виготський. Київ : Радянська школа, 1991. 88 с.
2. Масол Л. М. Методика інтегрованого викладання мистецтв : навч. посіб. / Л. М. Масол. Київ : Світич, 2018. 192 с.
3. Кичук Н. В. Художня творчість учнів у загальноосвітній школі : метод. посіб. / Н. В. Кичук. Херсон : Олді-плюс, 2014. 128 с.
4. Шевченко Г. П. Креативна освіта в умовах Нової української школи : монографія / Г. П. Шевченко. Київ. НУШ, 2020. 176 с.
5. Концепція «Нова українська школа» : устрій і зміст школи / МОН України. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/nova-ukrainska-shkola>.

Трофаїла Наталія,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
психології та педагогіки розвитку дитини*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Сучасні зміни в системі вищої освіти, спричинені інтеграцією до європейського освітнього простору та упровадженням компетентнісного підходу в освітню діяльність, потребують удосконалення професіоналізму педагогів, готовності до постійного професійного зростання, активної роботи на рівні світових стандартів.

Успішність професійної діяльності педагога, визначається не тільки попередньо сформованими і набутими професійними знаннями та навичками,

але й якістю проведення міжособистісних та професійних контактів, рівнем прояву професійно значущих особистісних якостей, серед яких суттєве місце належить комунікативній компетентності. Тому сьогодні актуальна проблема комунікативної компетентності та її місця в структурі формування професійної компетентності сучасного педагога.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень засвідчив наявність неоднозначних підходів щодо розуміння та трактування феномену «комунікативна компетентність», на даний час, існують різні підходи щодо розуміння даного поняття. Поряд з цим варто відзначити наявність значного інтересу до наукових розвідок в даному напрямку (А. Богуш, М. Вашуленко, Є. Герасименко, Г. Данченко, Ю. Ємельянова, Г. Костюк, С. Максименко, Н. Мельникова, В. Черевко та інших.).

У контексті обраної проблеми дослідження доречно зазначити, що поняття «комунікативна компетентність» уперше було вжито американським соціолінгвістом Д. Хаймсом, який визначив її як знання правил з метою розуміння та створення як інформаційного, так і соціального змісту висловлювання. Ученим встановлено, що комунікативна компетентність має три важливі аспекти пов'язані з комунікацією: комунікативна компетентність як процес передачі й отримання інформації; комунікативна компетентність як взаємодія; комунікативна компетентність як адаптація до ситуації.

Так, О. Селіванова комунікативну компетентність визначає як здатність мобілізувати різноманітні знання мови, паравербальні засоби, ситуації, правила і норми спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях [4].

На думку С. Почтарьова, комунікативна компетентність – це повний набір комунікативних та організаційних навичок, що включає самовираження, здатність аргументувати власну точку зору та вміння ставити запитання – найвищий рівень комунікативної компетентності; емпатія (здатність розуміти внутрішній світ інших), самоконтроль, вербальна та невербальна культура спілкування – показники рівня міжособистісної взаємодії [3].

І. Когут встановила, що комунікативна компетентність педагога передбачає усвідомлене розуміння цінності комунікації для професійної діяльності, яка позитивно відображає систему цінностей комунікативних знань і визначає цілеспрямовану діяльність індивіда, спрямовану на їх засвоєння, розуміння необхідності пізнання самого себе як комунікативної особистості (своїх переваг і недоліків), засвоєння етичних норм і правил комунікативної взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації, здійснення експертизи власних комунікативних дій і ухвалених рішень; це сформована сукупність узагальнених комунікативних умінь і розвинений емоційний інтелект [2].

Аналіз сучасних наукових джерел дозволяє визначити комунікативну компетентність як відповідну інтегральну якість особистості, що поєднує у собі різні види компетенцій, опанування якими є необхідною умовою для забезпечення ефективного процесу особистісної та професійної комунікації.

Н. Волкова та О. Лебідь у структурі комунікативної компетентності майбутніх фахівців виокремили чотири компоненти:

- мотиваційно-ціннісний (сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням комунікативної діяльності – мотивація до комунікативної діяльності, спрямованість на гуманістичне спілкування, потреба до комунікативного самовдосконалення);

- когнітивний (сукупність знань про сутність і особливості спілкування взагалі та професійного зокрема, знання про стилі спілкування, зокрема про особливості власного комунікативного стилю);

- діяльнісний (сукупність комунікативних умінь – організаційноуправлінські, перцептивно-рефлексивні, експресивні);

- особистісно-емоційний (сукупність особистісних якостей, які визначають позицію і спрямованість аспірантів як суб'єктів комунікативної діяльності, а також емоційний прояв цих якостей – здатність до рефлексії, емпатія, контактність, спостережливість, стресостійкість) [1].

Професійна компетентність являє собою особистісне утворення, що забезпечує якісне виконання фахівцем професійної діяльності. Професійна компетентність майбутніх педагогів – це якісна характеристика їх особистості, яка включає систему знань, практичних умінь, навичок та особистісних якостей, забезпечує готовність фахівців здійснювати професійну діяльність, виступає тією базовою характеристикою особистості яка досить тісно пов'язана із критеріями ефективних та успішних діянь у професійних та життєвих ситуаціях.

Педагогічна комунікація в сфері вищої освіти має дуже важливе значення, так як її завданням є не просто обмін інформацією, а соціальна взаємодія педагога і студента, всередині якої відбувається обмін навчальними знаннями.

Виокремлюють такі цілі педагогічної комунікації:

- 1) інформаційна – обмін знаннями, повідомленнями, відомостями, думками, відповідями на вже запропоновані питання і формулювання нових питань і завдань;
- 2) контактна – встановлення певних взаємовідносин між студентом і педагогом, готовність до спілкування, до передачі будь-якого повідомлення або інформації;
- 3) спонукальна – стимулююча педагогічна функція, яка спрямована на розвиток активності партнерів по спілкуванню, що змушує їх виконувати ті чи інші комунікаційні дії;
- 4) координаційна – педагогічна функція, спрямована на узгодження дій з партнером по комунікації, взаємну орієнтованість один на одного;
- 5) розуміння – це, по-перше, розуміння партнерами один одного (цілей, намірів, інформації, переживань), а по-друге, сприйняття і розуміння сенсу, інформації, що повідомляється педагогом (лекції викладача у закладі вищої освіти, учасника діалогу тощо);
- 6) амотивна – пробудження в партнері по комунікації необхідних почуттів, емоцій і переживань;

7) встановлення відносин – розуміння, усвідомлення і фіксування свого місця і становища в системі соціальних, рольових, статусних, ділових і міжособистісних зв'язків в суспільстві;

8) надання впливу – зміна стану, поведінки, почуттів, намірів, установок, бажань, потреб учасників комунікації.

Комунікативна компетентність, яка є складовою професійної компетентності педагога дозволяє здійснювати цілеспрямовану діяльність, планувати процес комунікації та прогнозувати її результати, транслювати відповідні етичні норми і правила ефективної взаємодії, досягати успіху в дидактичній, виховній, методичній, організаційній, дослідницькій, пізнавальній та інших видах діяльності.

Отже, у ході дослідження встановлено, що комунікативна компетентність виступає інтегральним показником рівня сформованості професійної компетентності педагога й одночасно важливим структурним компонентом. Доведено, що високий рівень комунікативної компетентності дозволяє викладачеві здійснювати цілеспрямовану діяльність, планувати процес комунікації та прогнозувати її результати, транслювати відповідні етичні норми і правила ефективної взаємодії, досягати успіху в дидактичній, виховній, методичній, організаційній, дослідницькій, пізнавальній та інших видах діяльності, тобто забезпечує якісне виконання фахівцем професійної педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.П., Лебідь О.В. Формування комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Дніпро: ТОВ «Роял Принт». Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. № 2 (20). 2020. С. 168–179.

2. Когут І.В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. теорія і методика професійної освіти. Полтава. 2015. 20 с.

3. Почтарьов С.О. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Економічний вісник університету : зб. наук. пр. учених та аспірантів* [голов. ред. Л. О. Мармуль]. Переяслав (Київ. обл.). Вип. 52. 2022. С. 19–22.

4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава. 2011. 844 с.

РОЗДІЛ VII.

МОДЕЛЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Андрющенко Тетяна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти та
професійного розвитку педагогів КНЗ
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної ради»*

ТЕХНОЛОГІЯ «ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Нестримні зміни, які відбуваються нині у світовій економіці, науці, техніці та технологіях, ставлять перед сучасною освітою важливі й складні завдання: виховати всебічно розвинену, самостійну, самодостатню особистість, яка керуватиметься в житті власними знаннями і переконаннями, зможе жити та ефективно діяти в умовах змінних координат, спрямовувати свої зусилля на постійне самовдосконалення, пошук оптимальної траєкторії власного розвитку та професійного вдосконалення, здійснювати інноваційну діяльність в умовах динамічного розвитку суспільства.

У зв'язку з вищезазначеним, сьогодні в умовах суспільних трансформацій значно змінюються ролі педагога. Наразі його сприймають не як єдиного наставника та джерело знань, а як *коуча, фасилітатора, тьютора, модератора* в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Тому сучасний педагог має постійно здобувати й узагальнювати нові знання з різноманітних джерел і володіти технологіями їх передачі у такий спосіб, щоб в дітей формувалися вміння відшуковувати інформацію, виробляти (продукувати) нові знання, співставляти, систематизувати, використовувати їх у житті. Зазначене вимагає від педагогів нового способу мислення, нового сприйняття педагогічного процесу. Педагогам необхідно навчитися використовувати сучасні інформаційні і педагогічні

технології, які забезпечують комфортність навчання, багатоаспектність можливостей самоосвіти.

Вагомим інструментом реалізації завдань підвищення кваліфікації фахівців дошкільної освіти через самоосвіту є технологія «Дизайн-мислення». «Дизайн-мислення» – це унікальний світогляд, який дозволяє людині вірити, що вона здатна зробити неможливе і здійснити необхідні трансформації» [1].

Дизайн (англ. design) – оформлення інтер'єрів, художнє конструювання предметів, проектування зовнішнього вигляду виробів тощо [3, с. 757]. **Мислення** – це передусім психічний процес самостійного пошуку й відкриття суттєво нового, тобто процес міркування, зіставлення явищ дійсності й формулювання висновків [3, с. 1623].

Один із засновників філософії дизайн-мислення – видатний американський учений соціолог Герберт Саймон (1916–2001), у 1969 році у книзі «Науки про штучне» визначив дизайн як процес перетворення існуючих умов у бажані. Отже, дизайн-мислення може тлумачитись як «Методологія вирішення проблем, яка ґрунтується на прикладному людино-центричному підході. Процес, завжди орієнтований на створення кращого майбутнього і пошук нових рішень для комплексних проблем у різних сферах» [2].

У педагогічну науку технологія «Дизайн-мислення» прийшла, завдячуючи компанії IDEO, яка випустила в 2012 році посібник «Дизайн-мислення» для педагогів». Презентую арсенал інструментів «Дизайн-мислення», які доцільно використовувати у професійній педагогічній діяльності.

Ключові питання «Дизайн-мислення».

1. **«Що є?»** – оцінка сьогодення – ознака дизайн-мислення. Увага до наявного стану допомагає з'ясувати потреби, знайти рішення.
2. **«Що – якщо?»** – дослідження проблеми, пошуки шляхів вирішення. Що – якщо можливо все?
3. **«Що вражає?»** – розгляд кожної концепції, їх аналіз, вибір тих, що вражали – шанс до прогресу (зона здивування) – вибір концепцій для експериментування.
4. **«Що працює?»** – перевірка ідеї на практиці. Мінімізація затрат [2].

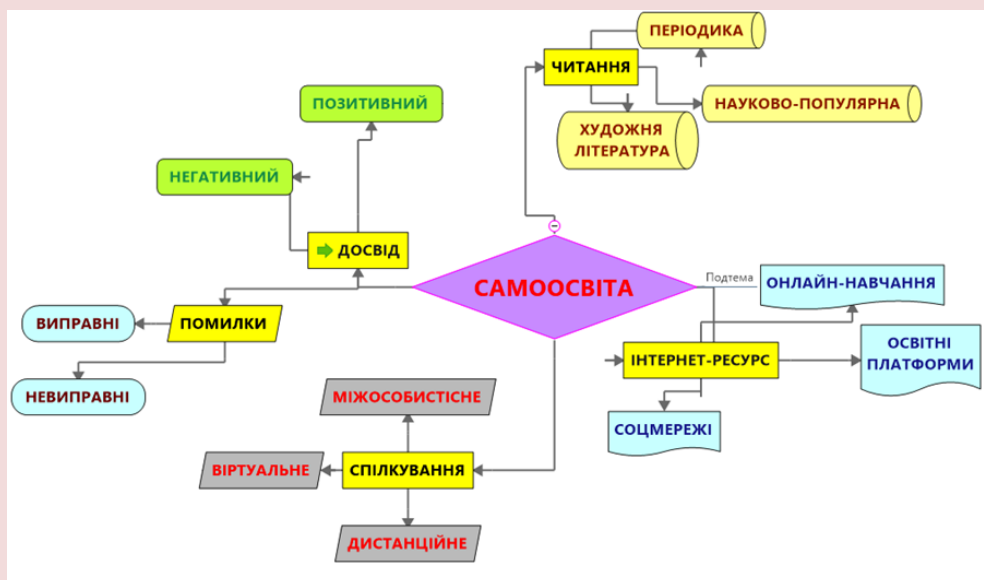
Процес дизайн-мислення являє собою набір конкретних кроків (етапів). Шість етапів, з яких складається дизайн-мислення, логічно витікають один з одного: **емпатія** → **фокусування** → **генерування ідей** → **вибір ідеї** → **прототипування** → **тестування**.

- 1. Емпатія** – глибоке занурення в проблему, досвід користувачів.
 - 2. Фокусування** – формулювання конкретної, значимої проблеми, яка підлягає вирішенню.
 - 3. Генерування ідей** – генерування ідеї.
 - 4. Вибір ідеї** – вибір найкращої ідеї з точки зору корисності для людини і технічної реалізації.
 - 5. Прототипування** – створення моделі для тестування отриманих рішень.
 - 6. Тестування** – отримання зворотного зв'язку і вибір найкращого рішення.
- У разі потреби можна повторювати одну стадію або всю процедуру необхідну кількість разів [2].

Розглянемо можливості реального використання педагогами технології «Дизайн-мислення» у процесі підвищення кваліфікації через самоосвіту.

На етапі «**Емпатія**» ключовим питанням виступає «**Що є?**». Центральним об'єктом дослідження в даній ситуації є безпосередньо сам педагог. Відбувається занурення у себе, під час якого увага спрямовується на аналіз особистісних досягнень. У такому ж ключі аналізуються професійні досягнення. Починати аналіз необхідно з відзначення позитиву. Продовженням роботи на етапі «Емпатія» є розмірковування про особистісні прагнення щодо підвищення самооцінки, авторитету тощо. Акцентуація має бути на найважливіших аспектах.

На етапі «**Фокусування**» питанням «**Що є?**» залишається пріоритетним. Педагог має провести моніторинг власного потенціалу щодо розвитку професійної компетентності, виокремити пріоритетні аспекти професійного розвитку. На цьому етапі доцільно використати технологію Майндмеппінг. Намалювати інтелект-карту, візуалізувавши свої сильні сторони і конкретизувати ті, що бажано підсилити. Таким чином формулюється конкретна, значима проблема, яка підлягає вирішенню.

На етапі «Генерування ідей» основним питанням є «Що – якщо?». Зосередившись на пріоритетному напрямі професійного або особистісного розвитку, фахівець дошкільної освіти має здійснити пошук онлайн-ресурсів для самоосвіти. Генерування ідей має відбуватися покроково через призму питання «Що якщо?».

Крок 1. Що – якщо піти на знайомі сайти, наприклад, на сайт комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників ЧОР» (<http://oipoppp.ed-sp.net/>) і подивитися, чи є нові пропозиції щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти?

Крок 2. Що – якщо, зафіксувавши всі цікаві і корисні спецкурси на знайомому сайті, зробити крок у невідоме і вивчити пропозиції інших освітніх сайтів, наприклад, тренінгового центру СУТО «Сертифіковані українські технології освіти», «Освіторія», «EdCamp», «EdEra», «На урок» тощо.

Крок 3. Що – якщо, поспілкуватися з колегами щодо їхнього досвіду онлайн-самоосвіти, звернутися до тих форми самоосвіти, які зацікавили колег.

На етапі «Вибір ідей» актуалізується питання технології «Що вражає?». З метою забезпечення ефективного вибору фахівцем дошкільної освіти мають бути розроблені критерії відбору найбільш вдалих ідей. Спираючись на критерії, педагог має змогу проаналізувати анонси, анотації, навчальні плани запропонованих курсів, тренінгів, конференцій тощо; інформацію про діяльність

і здобутки спікерів; відгуки колег. Важливо дослухатися до своїх відчуттів: «це мене вразило...», «... саме це мені треба!», «... я почну з цього курсу!» тощо. Результатом діяльності на етапі «Вибір ідеї» є вибір першого курсу, тренінгу, вебінару тощо для самостійного онлайн-навчання і подальше його опрацювання.

Відповідь на питання «**Що працює?**» педагог готує на етапі «**Прототипування**», розробляючи алгоритм впровадження в практичну діяльність отриманої інформації, а отримує результат на етапі «**Тестування**». Під час тестування відбувається апробація педагогічних знахідок у професійній діяльності; отримується зворотній зв'язок; аналізується результативність діяльності і рівень досягнення мети. Якщо результат влаштовує, починається пошук нових можливостей для підвищення кваліфікації за технологією «Дизайн-мислення».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, маємо зазначити, що цілеспрямоване використання фахівцями дошкільної освіти технології «Дизайн-мислення» для підвищення кваліфікації сприятиме професійній самореалізації педагогів і стимулюватиме їхнє прагнення до навчання впродовж життя.

Список використаних джерел

1. Дизайн-мислення в школі. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:MIT+DTLL101+2018_T3/about (Дата звернення: 15.03.2025).
2. Дизайн-мислення для інновацій. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+DTI101+2017_T3/about (Дата звернення: 15.04.2025).
3. Словник української мови. Томи 1-12 (А-ПІДКУРЮВАЧ), 2015–2022. с.757 URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=185502&page=756> (Дата звернення: 10.03.2025).

Волік Наталія,
*доктор філософії, старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР*

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вступ. Аналізуючи нову редакцію базового компонента дошкільної освіти, бачимо єдину структуру кожного розділу. В ній гучним лейтмотивом лунає позиція авторів документу: емоційно-ціннісна складова має неодмінно бути не тільки присутньою у структурі моделі розвитку особистості дошкільника, а бути головним критерієм сформованості ключових компетенцій дитини дошкільного віку [6]. Погоджуємось із таким цілепокладанням, адже все наукове співтовариство вже неодноразово зверталось до проблеми розвитку емоційного інтелекту як базової інтегративної навички «людини 21 століття»[9].

Розуміючи це, покладаємо наступну тезу: розвиток емоційного інтелекту дошкільника важливий для його загального розвитку в будь-якій сфері особистості. Також, маємо зазначити, спираючись на наші попередні публікації [2], що засновані на фундаментальному дослідженні: однією з важливих педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку в закладі дошкільної освіти є сформованість відповідної софт-скіл навички у педагога.

Основний виклад. Проблематикою розвитку емоційного інтелекту педагога закладу дошкільної освіти займається низка вітчизняних вчених: Бобро Л., Могиляста С., Шульга Т, Клопота Є, Околович О. та інші. В наших попередніх публікаціях ми також розглядали емоційний інтелект педагога, зокрема його вплив на формування комунікативної, соціально-громадянської та природничо-екологічної компетентностей дошкільника [3; 5; 4]. Екстраполюємо такий вплив і на інші компетентності, адже м'які навички не можуть бути

направлені обмежено в якийсь один бік. Вони мають інтегративний характер та охоплюють весь спектр життєздійснюючих інтраєкцій та проєкцій людини.

Популярність тематики емоційного інтелекту спричинила дві групи наслідків такої підвищеної уваги до цього феномену: негативні та позитивні. До негативних наслідків відносимо деяку ідеалізацію цього поняття, що в свою чергу відштовхує від «примірювання на себе» моделей та шляхів розвитку емоційного інтелекту пересічного громадянина. Позитивним є те, що з'явилося багато досліджень та практичних рекомендацій з розвитку цієї м'якої навички.

На наш погляд, таку ситуацію можна зневілювати впровадженням психоедукаційних методів в систему підвищення кваліфікації такої потужної спільноти як педагоги. Адже освіта завжди виступала провідником імплементації нових ідей в широкий загал. Враховуючи сучасний стан освіти в Україні, покладаємо розвиток емоційного інтелекту педагога пріоритетним завданням самоосвіти та саморозвитку кожного члена освітянської спільноти.

Дошкільна освіта – перша ланка освітянської ліствиці. Саме тут педагоги-дошкільники мають справу з особистістю, яка ще тільки формує своє емоційне «я», а отже мають володіти найвищим рівнем толерантності, емпатії, розвиненим емоційним інтелектом. Адже перед ними стоїть завдання не тільки належним чином реагувати на емоційні сплески маленьких бунтівників, а й вміти скеровувати та навчати їх, формувати вміння адекватно реагувати на зовнішні чинники, рефлексувати свою поведінку, розвивати емпатію та інтегрувати накопичений досвід для ефективного входження в соціальний світ, набуття необхідних компетентностей дитини-дошкільника.

Розвіяти ідеалізацію феномену емоційного інтелекту та перебороти ставлення до нього як до ефімерного утворення, що не вдається досягнути, допоможе конкретизація цього поняття. Розуміючи його суть, структуру, а головне – практичне застосування у професійній діяльності та прикладний зиск в особистому житті – педагог неодмінно вбачатиме необхідність розвитку такої корисної навички як емоційний інтелект.

Емоційний інтелект – це набір навичок, що дозволяють ефективно взаємодіяти з людьми. Він включає в себе: самоусвідомлення – розуміння своїх емоцій; самоконтроль – управління емоціями для досягнення цілей; емпатію – розуміння почуттів інших; та управління відносинами – побудова ефективної комунікації.

Нашою метою є окреслення тих позитивних моментів, які стануть в нагоді педагогу дошкільної освіти саме в професійній діяльності. Отже, перерахуємо їх [8]:

1. Емоційний інтелект педагога визначає якість подачі навчального матеріалу, стиль спілкування з дітьми та атмосферу освітнього процесу. Компоненти емоційного інтелекту взаємопов'язані та розвиваються комплексно. Неможливо контролювати емоції без їх розпізнавання, так само як емпатія неможлива без самоконтролю. Розвиток емоційного інтелекту починається з усвідомлення власних емоцій та почуттів, а потім переходить до управління міжособистісними відносинами.

2. Розвинена емпатія дозволяє педагогу розуміти емоційний стан дітей, батьків та колег, а також ефективно реагувати на їхні потреби. Наприклад, педагог з високим рівнем емпатії може виявити дитину, яка відчуває дискомфорт у дитячому садку, та усунути причини цього дискомфорту. На противагу цьому, педагог з низьким рівнем емпатії може звинуватити батьків або себе, що не принесе користі ні дитині, ні йому самому.

3. Педагог, який вміє будувати гармонійні відносини, уникає стресових ситуацій та конфліктів з батьками, дітьми та колегами. Це дозволяє йому спрямовувати свою енергію на роботу, а не на вирішення конфліктів.

4. Розвиток емоційного інтелекту сприяє особистісному зростанню педагога. Оскільки особистісна компетентність дошкільників передбачає формування основ емоційного інтелекту, педагог повинен спочатку розвинути цю навичку у себе.

5. Розвиток емоційного інтелекту допомагає педагогу не лише досягати професійних успіхів, але й отримувати задоволення від роботи, налагоджуючи гармонійні відносини з дітьми, колегами та батьками.

Щодо особистого життя, яке в наш час у багатьох українців стало дуже тісно пов'язане з соціально-політичною ситуацією в країні та світі, то головним позитивним впливом розвиненого емоційного інтелекту є висока здатність до адаптації. Саме в цьому і проявляється «м'якість» такої навички.

Висновки. Розвиток емоційного інтелекту педагога є ключовим для формування емоційно-ціннісних компетенцій у дошкільників. Ефективне впровадження психоедукаційних методів сприяє мотивації до розвитку застосування навичок емоційного інтелекту педагогами дошкільної освіти. Володіння емоційним інтелектом забезпечує гармонійну взаємодію педагога з усіма учасниками освітнього процесу. Сучасний педагог має розуміти що розвинений емоційний інтелект є важливим чинником його особистісного зростання та адаптації до сучасних викликів. Формування емоційно компетентного покоління починається з розвитку емоційного інтелекту у педагогів дошкільної освіти.

Отже, інвестування в розвиток емоційного інтелекту педагогів дошкільної освіти є стратегічно важливим кроком для формування покоління, здатного до емпатії, толерантності та ефективної соціальної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. К. Нетворкінг «Розвиток емоційного інтелекту педагогів» у контексті компенсаторної освіти. *Педагогічний вісник*. 2023. №2. С.39-42.
2. Волік, Н. (2022). Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2(29), 167-174.
3. Волік Н.; Ляпунова В. Імплементация питань розвитку емоційно-комунікативної сфери дошкільника в державному стандарті дошкільної освіти та чинних освітніх програмах. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2022. С. 35-47.
4. Волік Н., Хомич О. Дослідження «soft skills» в контексті формування природничо-екологічної компетентності дошкільника. *Матеріали круглого столу «Скарби педагогічних ідей у формуванні компетентностей освітнього напрямку «Дитина в природному середовищі»*. (26.11.2024). С. 38-41

5. Волік, Н., Хомич, О., Міхіна, Н., Мазур, І.. Роль емоційного інтелекту педагога у формування соціально-громадянської компетентності дошкільника. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2024. №4. С. 23–30, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.4>
6. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: Наказ МОН України №33 від 12.01.2021. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
7. Швєнь Я. Л. Воркшоп «Розвиток емоційного інтелекту педагога». *Методист*. 2018. №9. С. 27-32.
8. Юзмухаметова Л. Емоційний інтелект педагога: для чого потрібен і як розвивати. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2025. №1.
9. *The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>.

Кучинська Лілія,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

АРХІТЕКТУРА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА: КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

Вступ. Реформування і модернізація дошкільної освіти в Україні закономірно корелюється з пертурбаціями освітнього процесу в ЗДО, що зі свого боку вимагає від педагогічних працівників професійної компетентності, фахової майстерності для створення безпечного, здорового та інклюзивного чи спеціального середовища з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку вихованців, їхніх потреб та інтересів, задатків, нахилів, здібностей та забезпечення додаткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Відповідно, сама професія педагога також зазнає кардинальних змін та тектонічних зрушень, трансформується конститутивний базис педагогічного портфоліо. Технологічний прогрес, глобалізація, популяризація штучного інтелекту, фундаментальна діджиталізація функціональної сторони повсякденного життя моделюють

звичну діяльність педагогічного працівника освітньої установи та вимагають від нього безперервного професійного розвитку.

Необхідно зазначити, що невинні модифікації у системі освіти, а також сучасні вимоги до професійної компетентності педагогів стають викликом для таких наук, як андрагогіка, педагогіка, дидактика і методика та спонукають дослідників цих галузей до постійних наукових пошуків. Так, дана тема отримала ґрунтовне філософське осмислення у працях О. Александрової, П. Гуревича, В. Кременя, В. Огнев'юка, С. Сисоевої, В. Андрущенко та ін. Практико-орієнтовані аспекти вдосконалення професійної діяльності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти висвітлено в працях Н. Бібік, Л. Хоружої, М. Войцехівського, Н. Клокар, Т. Сорочан та ін. Проблему фахової підготовки педагогів та сутність їх професійних та загальних компетентностей досліджували О. Дубасенюк, В. Биков, М. Жалдак, Н. Морзе, Є. Смірнова-Трибульська, Л. Хоружа, М. Братко, О. Спірін, С. Раков, О. Співаковський та ін. [1, с. 94].

Основний виклад. З урахуванням державної політики у сфері дошкільної освіти відповідно до вимог загальних та фахових компетентностей педагогів ЗДО, визначених у професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти», перед педагогічними працівниками постає завдання у створенні індивідуальної траєкторії професійного зростання та оволодіння ключовими навичками, які надважливі для успішної професійної діяльності, зокрема: комплексне вирішення проблеми, критичне мислення, креативність, управління людськими ресурсами, координація дій з усіма учасниками освітнього процесу, емоційний інтелект, обґрунтування суджень і прийняття рішень, сервіс-орієнтація, взаємодія, ведення переговорів та когнітивна гнучкість [5]. У даному контексті варто розтлумачити поняття «траєкторія професійного розвитку педагогічного працівника», що визначається як персональний шлях реалізації професійного потенціалу педагога, що ґрунтується на його вільному виборі закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти

дорослими [2]. Тяглість до персоналізованого підходу у модерному професійному середовищі передбачає домінування індивідуальної освітньої траєкторії як персонального шляху реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання [4].

Конструктивна база траєкторії професійного розвитку педагога на сучасному етапі ґрунтується на удосконаленні професійних компетентностей, зокрема розумінні та сприйнятті нових ідей, думок, напрямів, течій в дошкільній освіті; набутті сукупності соціокультурних і творчих характеристик особистості педагогічного працівника, який виявляє готовність безперервно удосконалювати свою професійну діяльність; наявності внутрішніх засобів і методів, здатних забезпечити цю готовність та здатності творчо втілювати нові ідеї в освітній процес з дітьми дошкільного віку. Результатом успішної реалізації індивідуальної траєкторії має бути інтегрована «Я-концепція», що характеризує освітянина як впевненого професіонала, який вибудовує ефективний формат педагогічної взаємодії; умотивованого та успішного фахівця, що створює індивідуальну програму професійного зростання з врахуванням власних помилок; як аналітика, здатного виявляти проблеми, визначати способи їх вирішення, створювати необхідні умови для отримання запланованого результату. Доцільним є також формування педагогами вектору саморозвитку (здатності планувати), основними складовими якого є самосвідомість (самодіагностика), самопрогнозування (яким я можу/хочу стати), проєктування процесу саморозвитку, реалізація проєкту саморозвитку, саморефлексія та аналіз власної професійної діяльності.

Слід виокремити ключові рівні траєкторії професійного розвитку, що акумулюють системну, багатовекторну роботу над власним професійним розвитком за потужної кваліфікованої підтримки керівника на початковому

рівні; готовність педагога до впровадження інноваційних технологій, методів, прийомів у роботі з вихованцями з врахуванням їх індивідуальних особливостей, потреб, інтересів, здібностей, обдарувань зі зворотнім зв'язком з усіма учасниками освітнього процесу на другому рівні; фахове зростання та становлення за підтримки колег-наставників через відвідування занять, їх аналіз та оволодіння мистецтвом взаємодії на третьому рівні; професійну активність, мобільність та лідерство, що є рушійною силою у презентації закладу на різних майданчиках, а також передбачає кар'єрний розвиток на четвертому рівні.

Одним із магістральних інструментів моделювання концепції професійного розвитку можна назвати самореалізацію як здатність педагога ефективно виконувати свою професійну діяльність, ставити цілі щодо організації освітнього процесу та досягати їх. Самореалізація на високому рівні полягає у баченні педагогом дилем (як особистих так і робочих) з позитивної точки зору та твердій впевненості у можливості їх подолання, а нездатність впоратися з труднощами та досягати ефективних результатів демонструє низький рівень самореалізації.

Відтак, створення в освітньому закладі можливостей і стимулів для професійного розвитку впродовж усієї кар'єри дозволяє педагогам удосконалювати, розвивати, оновлювати й розширювати свої знання, уміння та практичні навички. Цей процес може охоплювати цілий спектр заходів, зокрема: курси підвищення кваліфікації, конференції, семінари-практикуми, майстер-класи, онлайн-тренінги, наставництво, а також більш неформальне навчання серед фахівців через роздуми, спільне вирішення проблем, спілкування та обмін знаннями та професійним досвідом. Також результативними є форми професійного розвитку педагогів, зокрема онлайн та офлайн вебінари, інформальна освіта (самоосвіта), ін-хаус тренінги або інтернальне навчання, колаборації, конференції, воркшопи тощо, а саме: подорож інтелектуальною картою «Модель професійної компетентності», бліц-опитування «Тези про підвищення фахової майстерності», педагогічний презентаційний меседж «Я роблю так» або «Я – знаю, я – вмію, я – можу», творчий захист тріади успіху «Я

– педагог, я – вихователь, я – особистість», оформлення та презентація нетрадиційного панно «Золотий розсип цікавих педагогічних ідей», «Незабутні емоції від подорожей», «Скарбничка ідей», семінари-практикуми: «Індивідуальний освітній маршрут», «Траєкторія розвитку і саморозвитку», самоосвітній вернісаж, педагогічне шоу «Самоосвіта +» [3].

Висновки з перспективами подальшої наукової роботи. Отже, ефективно вибудовувати архітектуру індивідуальної траєкторії професійного розвитку здатний сучасний освітянин, який є прибічником педагогіки нового часу, здатний вносити у власну діяльність прогресивні ідеї, запроваджувати нововведення, винаходити щось корисне, замінювати анахронічне новим, та вирізняється ставленням до своєї діяльності як до мистецтва, що робить його життя змістовним, приносить задоволення, радість, надихає на подальші відкриття та запобігає професійному вигоранню.

Сучасні тенденції та виклики, постійне оновлення законодавчих, нормативно-правових актів та освітніх програм вимагають перманентних модифікацій архітектури професійного удосконалення педагогів і, відповідно, залишають значний простір для подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко В. Індивідуальна траєкторія професійного вдосконалення педагога: результати наукової розвідки. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Київ, 2023. № 40 (2). С. 93–100.
2. Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників : Постанова Кабінету міністрів України від 29.07.2020 р. № 672. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-п#Text> (дата звернення: 30.03.2025).
3. Пістрюга Л. В. Нестандартні форми методичної роботи. *Завучу. Усе для роботи*. Харків, 2010. № 15-16 (39-40). С. 30–36.
4. Про освіту : Закон України від 27.03.2025 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.03.2025).
5. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 19.10.2021 р. № 755. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 30.03.2025).

НОТАТКИ